

DUPKA NÁNDOR

HAKLIK SÁNDOR VÉRTANÚ
A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói
(1945–1991)

KMMI-füzetek XXIX.
Sorozatszerkesztő:
Zubánics László elnök

Készült a Bethlen Gábor Alap támogatásával

Minden jog fenntartva

Lektorálta: **dr. Zubánics László**

© Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 2023
© **Dupka Nándor**, 2023

A címlapon: Haklik Sándor portréja

Kiadja: a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59/B.
Telefon/fax: (03141) 4-28-15
www.kmmi.org.ua
E-mail: kmmintezet@gmail.com
Felelős kiadó: **Dupka György** igazgató

Szerkesztette: **Szemere Judit**
Műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**
Készült: Autdor-Shark Kft.
88 000 Ungvár, Vármegyeház tér 15.

ISBN 978-615-5757-36-5
ISSN 1022-0283

DUPKA NÁNDOR

HAKLIK SÁNDOR VÉRTANÚ

*A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói
(1945–1991)*

m INTER **x**
Intermix Kiadó
Ungvár–Budapest
2023

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS	9
<i>I. Fejezet. A kárpátaljai történelmi egyházak a szovjet hatalom szorításában</i>	17
1.1. <i>A második világháborút követő nagy tisztogatás, erőszakos szovjetizálás Kárpátalján</i>	17
1.2. <i>A polgári társadalom és a történelmi egyházak szétverése</i> ...	21
1.3. <i>Kárpátaljai római katolikus papok életáldozata</i>	28
<i>II. Fejezet. A római katolikus egyház tagjának meghurcoltatása Haklik Sándor ráti plébános ügyirata alapján</i>	49
2.1. <i>Haklik Sándor élete a letartóztatásáig</i>	49
2.2. <i>A letartóztatástól a vádemelésig</i>	51
2.3. <i>Vádemelés, bírósági vizsgálat és felülvizsgálati kérelem</i>	68
<i>III. Fejezet. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház újjászületése</i>	89
3.1. <i>Egyházüldözés a Szovjetunióban és a Szentszék hozzáállása</i>	89
3.2. <i>Az egyházüldözés enyhülése</i>	92
3.3. <i>A Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye megújulása</i>	94
KÖVETKEZTETÉS	99
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK	102
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	108
MELLÉKLETEK	111

ELŐSZÓ

Nézzétek, úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé! Legyetek tehát okosak, mint a kígyók, és egyszerűek, mint a galambok! Az emberekkel szemben legyetek óvatosak, mert bíróság elé állítanak, zsinagógáikban pedig megostoroznak benneteket! Miattam helytartók és királyok elé hurcolnak, hogy tegyetek előttük és a pogányok előtt tanúságot. Amikor átadnak benneteket a bíróságnak, ne töprengjete, hogyan és mit mondjatok! Abban az órában megadatik nektek, hogyan beszéljete. Mert hisz nem ti fogtok beszélni, hanem majd Atyátok lelke szól belőletek. Halálra adja majd testvér a testvért, az apa a gyermekét, a gyermekek meg szüleik ellen támadnak, és vesztüket okozzák. Mindenki szemében gyűlöletesek lesztek nevemért. Aki azonban mindvégig kitart, az üdvözü. Ha valamelyik városban majd üldöznek benneteket, meneküljete a másikba, mert bizony mondom nektek, nem járjátok végig Izrael városait, amíg az Emberfia el nem jön. Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál. Legyen elég a tanítványnak, ha olyan, mint a mestere, s a szolgának, ha olyan mint ura. Ha a házurát Beelzebulnak nevezik, mennyivel inkább a házanépét! (Mt 10, 16-25)

Máté evangélistának szavaival kezdtem előszavamat ehhez a tanulmányhoz, mivel ebben az evangéliumi részben az Úr Jézus keddőzetlenül, és teljesen őszintén beszél a tanítványainak azokról a nehézségekről, amelyek rájuk várnak. Nem rejt el semmit a rájuk váró üldözésekből, nehézségekből és akadályokról. Ezzel tudatosan felkészíti őket arra, ami rájuk vár. De nemcsak az apostoloknál szólnak ezek a figyelmeztetések, hanem az egész egyháznak. Az egyháznak már történelmének nagyon korai szakaszában találkoznia kell az üldözésekkel és nehézségekkel. Az apostolok cselekedeteinek könyvében már arról olvasunk, hogy a tanítványoknak bizony a főtanács elé

BEVEZETÉS

kell állnia. Itt megpróbálják őket szép szóval vagy fenyegetésekkel rávenni arra, hogy ne tanítsanak Jézus nevében. De előfordul az is, hogy megbotozzák őket vagy megkövezik. Mindezt Jézus nevéért.

A későbbi századokban aztán Krisztus egyháza folyamatosan üldözéseknek és zaklatásoknak volt kitéve. Mindezek a nehézségek azonban nem gyengítették és nem csüggesztették el a tanítványokat. Az üldözések hatására nem eltűnt, hanem megerősödött Krisztus közössége.

Jelen tanulmány kárpátaljai egyházunknak az életét mutatja be egy ilyen nehéz korszakban. A kommunizmus istentelen évtizedei megpróbálták megtörni és megsemmisíteni az egyházat. Haklik Sándor atya egyike volt üldözött és megalázott papjainknak. Szinte beteljesednek az ő esetében is az evangélium szavai. Bíróságok és hatóságok elé hurcolták ismét és ismét. A szinte véget nem érő kihallgatásokon megpróbálták megfélemlíteni és megtörni lelkének erejét. De mindez a próbálkozás kudarcot vallott, mert az Úr Lelke volt vele, és a szájába adta a bölcs válaszokat. Bár vértanúhalált halt, példája mégis előtűnk ragyog. A hit és igazság bajnoka ő, aki a próbát kiállta, mindvégig állhatatos maradt, és jó szolgaként megőrizte hűségét az ő Ura iránt.

Úgy olvassuk a jelen tanulmányt, hogy általa megismerkedjünk egyházunk szenvedésével ezen a vidéken és tanuljunk őseink hitéből, bátorságából és hűségéből.

Molnár János
esperes-plébános, püspöki helynök

1944 októberében – amikor már nyilvánvaló volt, hogy a náci Németország elveszíti a háborút – a nyugat felé nyomuló szovjet hadsereg elfoglalta Kárpátalját. A zsidóság elhurcolása után, a szovjet megszállással újabb borzalmak kezdődtek. A térség magyar és német lakosságának jelentős részét ugyanis „malenkij robot”-ra vitték, vagy hadifogolyként kezelték. Ez az emberek elhurcolásával és végzetes körülmények közötti dolgoztatásával járt, aminek következtében sok ezren haltak meg munkatáborokban.

1946 januárjában – a szovjet-csehszlovák Kárpátalja hovatartozásáról szóló egyezmény aláírása után, amelyben Csehszlovákia lemondott a területéről a szovjetek javára – a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége egy rendeletben megalakította Ungvár központtal a Kárpátontúli területet, majd nem sokkal később a régiót beillesztették a szovjet jogrendszerbe. A térséget az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Kárpátontúli területévé szervezték át, ahol január végén életbe is léptek Szovjet-Ukrajna törvényei. Közben 1944-től néhány év alatt végbement a terület szovjetizálása: a kollektivizálás, az „ellenség” megsemmisítése, az egyház elleni támadások, illetve a kommunista párt hatalomra juttatása. Ennek a szovjetizálásnak az egyik, viszonylag ismeretlen, illetve kevésbé feldolgozott szegmensével, a történelmi egyházak (hangsúlyosan a római katolikus egyház) túlélési technikáival, illetve papjainak életáldozatával, köztük Haklik Sándor vértanú sorsával foglalkozom.

A kommunista diktatúra idején is az üldözött történelmi egyházak mellett a római katolikus egyház egyetememes hitvallása szintén fontos helyet foglal el az ember életében, egyesíti viselőjét, felvértezi belső énjét, céltudatosá teszi létének értelmét, erősíti jellemét és az egy igaz Istenhez való feltétlen hűségét állítja értékrendjének legfelső fokára.

Az üldözött egyházak, papok szenvedéstörténetének vizsgálata mindig időszerű, mert egy-egy ilyen kutatás alkalmával kirajzolódik egy vallási közösség mentalitása, a túlélési lehetőségek sajátosságai. A kutatás tárgyaként vizsgált anyag folyamatosan bővíthet, amely egyben a tapasztalatok táráat képezheti és ebből a további küzdelemhez bárki erőt meríthet.

Különösen vidékünk esetében a keresztényüldözés a második világháborút követően akkor vette kezdetét, miután Kárpátalját a Szovjetunióhoz, ezen belül az Ukrán SZSZK-hoz csatolták. Az erőszakos szovjetizálás programjának irányelvei közt szerepelt többek között a polgári társadalom és a történelmi egyházak szétverése; az értelmiségi és az egyházi elit megfélemlítése, hangadóinak kiszűrése, a közeletből való eltávolítása, GULAG-rabságba küldése. Kárpátalján az üldözött római katolikus egyházzal kapcsolatos témakör kutatása nem nagy múltra tekint vissza, az utóbbi három évtized alatt csupán néhány adathiányos cikket, közleményt, beszámolót találtam, de tudomásom szerint a mártírpapok ügyében ilyen jellegű vizsgálódás még nem történt a vidéken.

Mindezek tudatában kiemelt ügyként foglalkozom a nagyráti Haklik Sándor plébános, Ung-vidéki esperes, vikárius tragikus sorsával, amely eddig elkerülte a témával foglalkozó kárpátaljai és külhoni, valamint magyarországi történészek figyelmét. A mártírhaltalt beregszászi Pásztor Ferenc plébános, püspöki helynök mellett Haklik atya a második ismertté vált hitvalló főpap, aki a kommunista diktatúra áldozata lett, míg 17 oltártestvérüket kegyetlenül meghurcolták. Tudatosítani kell, hogy áldozatvállalásuk értékes gyümölcsét – az intézményesített ateista állam-terror bukását – élvezheti most hívó és hitetlen egyaránt. Vonatkozik ez a mostani nemzedék tagjaira is, hogy ne feledkezzünk meg róluk, vértanú lelkületű pásztorainkról. Erkölcsi kötelességünk ápolni emléküket, számon tartani szenvedésüket, megáláztatásukat. Ők, az értünk üldöztetést, börtönt vállaló csendes már-

tírok megérdemelnek tőlünk annyi tiszteletet, mint amennyit a profán világ megad például egy filmcsillagnak vagy egy sportolónak.

Az anyaggyűjtéssel és a feldolgozással 2022 tavaszától foglalkozom. Mivel római katolikusként ismerem az egyházunk történetével kapcsolatos fontosabb publikációkat, közleményeket, az atyáktól felgyűjtött anyagokat, ezért csak az orosz és ukrán nyelvű levéltári iratok szakmai feldolgozásához, egyes adatok értelmezéséhez kellett segítséget kérnem a helyi adatközlőktől.

Anyaggyűjtésem elsődleges forrásául a Kárpátaljai Területi Levéltárban fellelhető közel 100 oldalas Haklik-akta¹ ügyiratai szolgáltak. Az iratcsomó eddig Haklik Sándor atyáról nem ismert személyes és családi adatokat, életviteli feljegyzéseket, dokumentumokat, listákat, neveket, vizsgálati, kihallgatási anyagokat, vádiratokat, hamis vádakat stb. tartalmaz. Emellett az Intermix Kiadó és a Szolyvai Emlékparkbizottság gondozásában Dupka György közreadásában megjelent forrásgyűjteményeket, visszaemlékezéseket, naplórészleteket használtam fel a kutatás során².

A levéltári iratok feldolgozásánál közvetlen és közvetett megfigyelt helyeztem előtérbe. Ennek lényege az elemzett iratok kritikai szö-

¹ Haklik Sándor 2357. aktája. // Державний архів Закарпатської області – Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban KTAL), Fond: 2558., Opisz. 1., N-1161.

² „Sötét napok jöttek” (Konceptiók perék magyar elítélteinek emlékkönyve 1994–1955). Dupka György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1992 – 166 old.; Istenhez fohászkodva... 1944. Szolyva Verses levelek, imák a sztálini légerekből, szemelvények a hozzátartozók visszaemlékezéseiből. Szerkesztés, összeállítás: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1992. – 85 old.; Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből (1944–1992). DUPKA György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993. – 119 old.; „Uram... segíts haza minket...!” Verseik, imák, levelek, naplórészletek a sztálini légerekből (1944–1959) a „malenykij robot” 70. évfordulójára. Összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. – 319 old.; Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt katonafoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, valamint a hozzátartozók adatközléseiből. Dupka György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2016. – 220 old.

vegelemzése, értelmezése és a következtetések levonása volt. Ennek a módszernek alkalmazásával képet nyerhettünk Haklik Sándor életének legsúlyosabb szakaszáról. Mozaikszerű adatokból sikerült megrajzolni eddig homály övezte portróját, papi szolgálatát, akinek a tevékenysége a történelmi Magyarországhoz, a Trianon utáni államfordulatokhoz kötődik. A határváltozások után is hű maradt magyarságához és a Vatikánhoz. Ez a hűség az ő életében is vállalt mártírsorsot jelentett. A dokumentumok elemzésének tükrében egy ártatlanul meghurcolt papi élet bontakozik ki, aki minden megpróbáltatás ellenére kiállt egyháza, hite és közössége mellett, tudatosan vállalta a vértanúságot. A történelem Haklik atyát igazolta, akit 1991-ben rehabilitáltak, ezzel minden szovjetellenes és más hamis vád alól felmentést nyert, azaz igazságtalanul ítélték el.

Miután az ateista Szovjetunió megszűnt létezni, a független Ukrajnában felszabadult Kárpátaljai Római Katolikus Egyházzal kapcsolatosan 1992–2000 közötti évekből származó néhány fontos publikációt emelnék ki.

Az első forrásközlés³ az Ungváron kiadott *Hatodik Síp* antológiában jelent meg 1992-ben, amelyben a szerzőpáros Csáti József vikárius és Dióssi Géza Kornél magyarországi vendégpapa közreadták az elhurcolt lelképásztorok névsorát. Emellett Horváth Ágoston⁴ ungvári plébános, egykori GULAG-rab visszaemlékezésében beszámol letartóztatásáról, és arról, hogyan tartottak a lágerekben szentmisét.

Köszönet illeti a magyarországi Hetényi Varga Károly egyháztörténészt, aki a *Papi sorsok a horog-kereszt és a vörös csillag árnyékában*.

³ Csáti József–Dióssi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája. – Budapest-Ungvár: Hatodik Síp Kiadó, 1992. – 176. old.

⁴ Horváth Ágoston: A lágerekben is szentmisét tartottunk. // Dupka György. Konceptiók perem magyar elitélteinek emlékkönyve, 1944-1955. – Budapest-Ungvár: Intermix Kiadó, 1993. – 43-45. old.

kában. III.⁵ című monográfiájában először ismerteti mások mellett 19 kárpátaljai pap és egy papnövendék meghurcoltatását. Azonban megítélésem szerint a közölt életrajzok adathiányosak. Ugyancsak figyelemre méltó Majnek Antal⁶ püspök írása, aki felvázolja az általa irányított egyház múltját és jelenét. Az említett publikációkból megtudjuk, hogy az egykor Szatmár egyházmegyéhez tartozó Kárpátalja a Trianon után három, majd a vesztes második világháború után négy részre szakadt. Kárpátalját (Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros megye) ugyanis ezúttal nem Csehszlovákia, hanem a győztes szovjet hatalom vette birtokába. 1941-ben Kárpátalján 49 római katolikus rítusú pap működött. Közülük egyet, a rahóit a megszállásor agyonlőtték, 18 lelkészt és egy papnövendéket hosszú évekre internáló táborba csuktak. A kommunizmus bukásakor már csak 9 római katolikus pap látta el a kárpátaljai hívek lelki gondozását.

A 2000-től napjainkig publikált és elemzett írások szerzőinek egyik része (Dupka György és Botlik József⁷, Fedinec Csilla⁸, Orbán Marianna⁹, P. Bohán Béla SJ¹⁰, Wyszkowski Pawel OFM¹¹ és mások) az egyház közeli múltjával – a teljesség igénye nélkül – általánosan,

⁵ Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. III. kötet. – Abaliget: Lämpás Kiadó, Abaliget, 1996. – 606. old.

⁶ Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 172. old.

⁷ Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991. – Budapest-Szeged: Mandátum–Universum Kiadó, 1991. – 298. old.

⁸ Kárpátalja 1919–2009. Kultúra, politika, történelem. Főszerkesztő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. – Budapest: Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. – 640. old.

⁹ Orbán Marianna: Templombezárás – mint a szovjetegyházellenespolitikaegyiklépcsőfoka. // Közoktatás, 2006/2-3.

¹⁰ P. Bohán Béla SJ: Adalékok a szatmári egyházmegye 20. századi történetéhez. (Ahogy írásokból és saját tapasztalatomból láttam). // Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. – Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2007. – 3-4. sz.

¹¹ Wyszkowski Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 391. old.

míg a kisebbik hányada (Bendász Dániel¹², Csirák Csaba¹³, Fischer Zsolt¹⁴, Merklin Tímea¹⁵, Melega Gabriella Anna OP¹⁶, Puskás László¹⁷, Szendrey Anita¹⁸ és mások) egy-egy papi sorssal foglalkozik.

Az áttekintett szerzők anyagaiban Haklik Sándor atyáról csupán néhány soros életrajzot találtam. Eddig egyik sem foglalkozott a szovjethatalom által meghurcolt, letartóztatott, bebörtönzött atya szenvedéstörténetével. Az alábbi kismonográfiámban ezt a mulasztást igyekeztem pótolni, aki Isten földi országáért, az egyetemes egyház érdekeiért áldozta fel életét. „*Ma már nem tudni, milyen ürügyet talál-*

¹² Bendász István–Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A munkácsi g.k. egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. – Ungvár-Budapest: Galéria-Écriture, 1994. – 169. old.

¹³ Csirák Csaba: Egy hanyatott papi élet: Plackinger Pál. // Vasárnap, katolikus hetilap online (Kolozsvár), Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.vasarnap.katolikus.ro/31-szam-2015-augusztus-2/2121-panorama/3965-egy-hanyatott-papi-let-plackinger-pal> [Letöltés: 2022. november 10.]

¹⁴ Fischer Zsolt: Galambos József-kárpátaljai vikárius. Meghurcolt lelképásztoraink. // Kárpátalja hetilap, 2009. január 2. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/01/02/galambos-jozsef-karpataljai-vikarius> [Letöltés: 2022. november 10.]; Fischer Zsolt: Aki Szibériában juhokat őrzött. Meghurcolt lelképásztoraink. // Kárpátalja hetilap, 2009. április 3. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/04/03/aki-sziberiaban-juhokat-orzott> [Letöltés: 2022. november 10.]; Fischer Zsolt: Heveli Antal: egy gyémántmises plébános. // Kárpátalja hetilap. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: www.karpataljalap.net/?q=2009/01/23/heveli-antal-egy-gyemantmises-plebanos [Letöltés: 2022. november 10.]

¹⁵ Merklin Tímea: Mint vatikáni kémét vitték a vorkutai bányába. // Vas Népe online, 2016. július 30. // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://vaol.hu/hirek/mint-vatikani-kemet-vittek-a-vorkutai-banyaba-1781056> [Letöltés: 2022. november 10.]

¹⁶ Melega Gabriella Anna OP. // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh58/58_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]

¹⁷ Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála. Készült Puskás László atya boldoggá avatási életrajzi anyagai nyomán. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2000. – 61. old.

¹⁸ Szendrey Anita: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949). // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/adalekok-a-beregszaszi-romai-katolikus-egyhaz-trtenetehz-.html>; Szendrey Anita: Adalékok a Beregszászi Római Katolikus Egyház történetéhez (1938-1963). // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/queue/adalekok-a-beregszaszi-romai-katolikus-egyhaz-trtenetehz-.html> [Letöltés: 2022. november 10.]

*tak ki a megszállók ahhoz, hogy bebörtönözhessek.*¹⁹ – ezekkel a szavakkal zárta 1996-ban megfogalmazott Haklik-életrajzát Hetényi Varga Károly. Erre a jogosan felvetett kérdésre a feldolgozott Haklik-akta segítségével igyekeztem választ adni. Tény és való, Haklik Sándor a GULAG-börtönben adta vissza lelkét Teremtőjének, bevonult a katolikusok mártírológiájába.

2022. november 18-án a beregszászi Európa–Magyar Házban megrendezett GULAG–Gupvi-kutatók (kutatás, tényfeltárás, emlékezetpolitika) hagyományos nemzetközi fórumán tartottam előadást *Haklik Sándor kiskiráti római katolikus esperes letartóztatásáról, koncepcióesperéről és vértanú haláról* címmel. Az esemény a Szolyvai Emlékparkbizottság, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézete Magyar (UNE UMOTI) Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszéke és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében zajlott le, amelyen az online térben is részt vehettek az érdeklődők. Az eseményről készült videofelvétel megtekinthető a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet Facebook-oldalán²⁰.

Részt vettem 2022. december 11-én a vértanúhalált halt Haklik Sándor (Beregszászvérgárdó, 1893. 12. 19. – GULAG-börtön, 1949?) nagyráti római katolikus esperes, vikárius emléktáblájának ünnepélyes megáldásán és leleplezésén a beregvégárdói Árpád-házi Szent Kinga templomban, ahol Molnár János beregszászi esperes-plébános, püspöki helynök meghívásának eleget téve mások mellett jómagam is ismertettem a mártír atya életutját, meghurcoltatásának történetét. Haklik Sándorról tartott előadásom szerkesztett változata a Szolyvai Emlékparkbizottság Évkönyvében is közlésre kerül.

¹⁹ Hetényi Varga Károly: Pap isorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. III. – Abaliget: Lämpás Kiadó, 1996. – 340. old.

²⁰ Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet: <https://www.facebook.com/kmmi.org.ua/videos/857909998558809> [Letöltés: 2022. december 10.]

2022 decemberének második felében mint az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézete Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének végzős hallgatója *A római katolikus egyház: túlélési lehetőségek a totalitárius rendszerben (1945–1989)* című magiszteri diplomamunkámat a legmagasabb minősítéssel megvédtem. Azóta intenzíven foglalkozom az üldözött egyház mártírjainak sorsával, nevezetesen Haklik Sándor tragikus életútjával kapcsolatos, még meglévő „fehér foltok” feltárásával.

A kismonográfia szerkezetét tekintve bevezetésből, három fejezetből, következtetésből, forrás- és irodalomjegyzékből, illetve mellékletekből áll. Az első fejezetben a kárpátaljai történelmi egyházak és a szovjet rendszer kapcsolatait, illetve az egyházüldözések általános témáját vizsgálom. A második fejezetben Haklik Sándor plébános vizsgálati aktáján és elítélésén keresztül a római katolikus papság elleni szovjet „magaviseletet” veszem górcső alá. A harmadik fejezetben pedig az állam és a római katolikus egyház, azon belül a Szentszék kapcsolatát elemzem, bemutatom a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház visszaállításának folyamatát. A mellékletekben közlöm a felhasznált levéltári dokumentumok másolatait.

I. FEJEZET

A KÁRPÁTALJAI TÖRTÉNELMI EGYHÁZAK A SZOVJET HATALOM SZORÍTÁSÁBAN

„A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek.”
(Vörösmarty Mihály)

1.1. A második világháborút követő nagy tisztogatás, erőszakos szovjetizálás Kárpátalján

1944 őszén a IV. Ukrán Front csapatai megszállták Kárpátalját.²¹ Moszkvában előzetesen elkészített forgatókönyv alapján a polgári társadalom felszámolására a népirtás fogalmát is kimerítő nagy tisztogatást hajtottak végre. A IV. Ukrán Front Katonai Tanácsa november 12-én elfogadott 0036. sz. határozata²² kimondta: a településeken magyar és német katonakötelesek élnek, akiket, mint az ellenség katonáit, le kell tartóztatni és fogolytáborba kell küldeni, hogy büneikért életükkel vagy munkájukkal fizessenek. A dokumentum kilenc pontból állt, amely előírta a „kollektív bűnösség és büntetés elvének” kárpátaljai alkalmazását. E dokumentum részlete szerint: *a.) „... Egész sor településen német és magyar nemzetiségű hadköteles személyek laknak, akiket ugyanúgy, mint az ellenség katonáit, le kell tartóztatni és hadifogolytáborba kell irányítani... b.) a Kárpát – Ukrajna felszabadított területén élő német és magyar nemzetiségű hadköteles*

²¹ Kárpátalja 1919–2009. Kultúra, politika, történelem. Főszerkesztő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. – Budapest: Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. – 640.

²² Дупка György, Korszun Alekszej: A „malenykij robot” dokumentumokban. i. m. 71-7. old. Тернистий шлях до України. Збірник архівних документів і матеріалів. i. m. 427-429.

személyeket csapatonként, listák szerint konvojban irányítsák a hadifogoly – gyűjtőhelyekre...²³.

November 13-án megjelent a Városparancsnokság 2. számú parancsa, amelyet minden községben kiragasztottak és amely kijelentette, hogy minden 18–50 év közötti magyar és német nemzetiségű férfi köteles háromnapos jóvátételi munkára jelentkezni a legközelebbi városparancsnokságnál, s aki ezt megtagadja, azt haditörvényszék elé állítják. Minden polgári személynek is kötelező volt jelentkezni, akik semmilyen hadseregben sem szolgáltak. Ezután megkezdődött az emberek tömeges összegyűjtése.

A 0036. számú parancsnak megfelelően 1944. november 14–16. között a városok és nagyobb települések katonai parancsnokai nyilvántartásba vették azokat a 18–50 év közötti német és magyar nemzetiségű, hadköteles, polgári személyeket, akik Kárpátalja területén élnek. November 18-án ezek a személyek kötelesek voltak másodjára is jelentkezni. Sokan azt gondolták, hogy csak egyszerű nyilvántartásba vételről van szó, ezért elmentek, hogy visszavegyék dokumentumaikat. Viszont ezután már nem volt lehetőségük arra, hogy hazamenjenek, több éves kényszmunka, lágerélet várt rájuk. A helyi hatósági vezetők a városparancsnokokkal közreműködve „háromnapos munka” vagyis „malenkij robot” néven hirdették az eseményt, amely szerint a helyi férfiakat a háború utáni helyreállítási munkákra, hidak, utak javítására mozgósítják, ezzel akarták félrevezetni a lakosságot, elaltatni az esetleges gyanakvásait. Az emberek joggal hittek ebben, és sokan önként jelentkeztek a munkára²⁴.

²³ Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944-1946): i. m. – 328. old. Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1955 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник . О. М. Корсун. і. м. 57-58.

²⁴ Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt hadifoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszmunkások) vallomásaiból, visszaemlékezéseiből, valamint a hozzátartozók adatközléseiből. dr. Dupka György közreadásában. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2016. – 224. old.; Lásd még: *Kárpátaljai tragédia*. Rendező: Hajduk Márta. // Elektronikus forrás: Hozzáférés módja: <https://www.youtube.com/watch?v=hge17S3IEeE> (Letöltés: 2022.12.06.)

1944. november 26-án Munkácson kongresszust hívtak össze Kárpátalja hovatarozásáról. Ivan Turjanica²⁵ elnökletével a kongresszuson az NKVD fegyveres felügyelete alatt kötelezően megszavazták (illegálisan) és elfogadták a Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való újraegyesüléséről szóló kiáltványt.²⁶ Kárpátalját erőszakosan a Szovjetunióhoz, azon belül pedig az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták, így lett vidékünk a mai Ukrajna része. Kárpátalja területén nem voltak hadifogolytáborok, csak hadifogoly átvevőhelyeket és gyűjtőtáborokat létesítettek. Átvevőhely működött Perecsenyben és Szolyván, valamint egy ideiglenes, átmeneti gyűjtőtábor Huszton. A kárpátaljai összegyűjtött férfilakosság első gyalogos menetoszlopát 1944. november 18-án indították útnak Szolyvára a gyűjtő- és elosztótáborba. A szolyvai gyűjtőtáborban borzalmas körülmények voltak. Több ezren már itt életüket veszítették a járványos megbetegedések (fleck- és hastífusz), a nem megfelelő táplálkozás, az orvosi ellátás hiánya és a kimerítő munka miatt.

Az elhurcoltak szolyvai menetébe református és római katolikus lelkipásztorok, diakónusok is bekerültek. Köztük volt mások mellett Árvai Dezső tiszaujlaki plébános és Tóth József sárosoroszi római katolikus káplán. Fodor Gusztáv²⁷ egyháztörténész egyik tanulmá-

²⁵ Turjanica (Turef), Ivan Ivanovics (1901–1955) az NKVD kárpátaljai ügynöke. A kárpátaljai kommunista mozgalom vezető személyisége. Magyar katonaként részt vett az első világháborúban. 1925-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. 1930–1933 között a Harkovi Kommunista Újságírói Főiskola hallgatója, Kárpátaljára visszatérve bekapcsolódott a szakszervezeti mozgalomba, különböző tisztségeket lát el. 1939-ben a Szovjetunióba emigrált, ahol különböző beosztásokat kapott. Jelentkezett az I. Csehszlovák Hadtestbe, annak egyik kötelékében harcolt. Hazatérése után Karpatszka Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára, majd a Népi Tanács elnöke (1944–1945) lett. Kárpátalja Szovjetunióhoz történő csatolása után a megyei pártbizottság és a megyei tanács vezetője, ezenkívül az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának képviselője.

²⁶ A Zakarapatszka-Ukrajnai Népbizottságok első kongresszusának kiáltványa Zakarapatszka Ukrajna szovjet Ukrajnával való egyesítéséről. Munkács, 1944. november 26. // Botlik József – Dupka György: Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a Kárpátaljai magyarság életéből. – 1991. i. m. 151–152. old.

²⁷ Fodor Gusztáv: Református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején (1944-1954). http://real.mtak.hu/132647/1/Lehoczky-kotet_vegleges_netre.pdf (Letöltés: 2023. március 18.)

nyában idézett Asszonyi István forgolányi református lelkész vallo-
másából tudjuk, hogy az általuk megszerkesztett orosz nyelvű Me-
moradumnak köszönhetően – Petrov hadseregtábornok, a 4. Ukrán
Front parancsnokának utasítására – még december 5-én hazaenged-
ték a 8 papot a szolyvai haláltáborból.

Meg kell jegyeznem, hogy a katolikus templomokban ma is ének-
lik a „Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem...” kezdetű lágerimát,
amelynek szerzője a szolyvai táborban raboskodó Holozsi Károly
(1926) benei származású beregszászi gimnazista.

*„Felajánlom neked, Jézusom, az én szívem,
Gyámolítsd, őrizd meg reményem és hitem!
Tárd ki a szívedet, áraszd ránk malasztodat,
Oszlasd szét felettünk, Istenünk, haragodat!
Pusztul a kincs, pusztul az élet,
Örökké él a tiszta lélek.
Legyen ezért lelkünk hófehér,
A legdrágább, mely minden kincessel felér.”²⁸*

Halála előtt 1945 januárjában írta ezeket a sorokat mint utolsó
imáját, egy volt rabtársa zenésítette meg, s a munkácsi templom kar-
nagya írta át orgonára. A munkácsi templomi kórus Paskai László bí-
boros 1989-es látogatása alkalmából adta elő.²⁹

Akik túléltek az embertelen körülményeket, azokat tovább hajtot-
ták az Uzsoki-hágón keresztül Sztarij vagy Novij Szamborba. Szambor
volt a központja a lágerrendszernek. Innen a hadifoglyokat és inter-
náltakat marhavagonokba préselve a Szovjetunió különböző légereibe
szállították: Donbászra, Luhanszkba, Boriszovba, Orsára, Vityebszk-

be, Krasznouralszkba, Tobolszkba, Kazanyba, Kolimára és messzebb-
re, ahonnan nagy részük soha nem tért haza.

A nagy tisztogatás számszerű adatairól ismertté vált az NKVD
1944. december 16–17-én kelt jelentése, hogy az osztagok november
18-tól Kárpátalján 22 951 személyt hurcoltak az NKVD GUPVI 2.
sz. szolyvai elosztó gyűjtőtáborba.³⁰ Más néven haláltáborként él a nép
emlékezetében, mivel itt a járványok, az éhség és a hideg ezerszámra ti-
zedelte a foglyokat. Az elhurcoltak kb. 10%-a el sem érte kijelölt tábor-
helyét, legkevesebb 1/3-a ottpusztult. Az 1990-től felépített Szolyvai
Emlékpark gránittábláira eddig közel 12 ezer odahalt áldozat nevét
vésték fel. A nemzeti intézmények listájára is felvett emlékhely nap-
jainkban a Kárpát-medence szintjén a magyarság és németiség legna-
gyobb, legismertebb és leglátogatottabb kegyhelye lett.

1.2. A polgári társadalom és a történelmi egyházak szétverése

A polgári társadalom és a történelmi egyházak szétverése folytán a rep-
resszió áldozatává gyakran ártatlan, jóhiszemű emberek százai váltak.
Jóformán megtizedelték a kárpátaljai lakosság elitjét, akik bármilyen
tisztséget viseltek 1945 előtt³¹. A Moszkvából és Kijevből irányított
egyházellenes intézkedésekkel elsősorban menekülésre kényszerítet-
ték, internálták, megtizedelték, módszeres zaklatásaikkal megféle-
mítették a kárpátaljai történelmi egyházak gyülekezeteinek tagjait. Ve-
zetőiktől megfosztották az egyházakat, megbénították, korlátozták
strukturális működését. A kárpátaljai kommunista sajtókiadványok is

²⁸ „Uram... segíts haza minket...! Lágerírások... Dupka György közreadásában, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2014. 31. Tárolt változata: <https://mek.oszk.hu/13800/13830/13830.pdf>

²⁹ Ugyanott: 274-275. <https://mek.oszk.hu/13800/13830/13830.pdf>

³⁰ Dupka György, Korszun Alekszej: A „málenkij robot” dokumentumokban. i. m. 71-73, Тернистий шлях до України. i. m. 520-521., Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1955 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник. О. М. Корсун. i. m. 165-166.

³¹ Dupka György: A Szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján. (1944-1991). – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2014. <https://mek.oszk.hu/13300/13350/>[Letöltés: 2022. november 10.]

napi szinten közöltek egyházakat támadó cikkeket.³² A Kárpáti Kiadó is több vallásellenes broszúrát, agitációs anyagot jelentetett meg.

Az erőszakos szovjetizálás első évtizedéről így vallott Gulácsy Lajos, a Kárpátaljai Református Egyház (KRE) nyugalmazott püspöke, volt politikai fogoly: „1948 nyaráig az egyházi élet lényegében zavartalan, szabad volt, eltekintve néhány személyes támadástól és több helyen az egyházi épületek, parókiák elvételeitől (főleg, ahonnan a lelkész elmenekült). A felszámolás először azokat érintette, akik valamilyen politikai tevékenységet végeztek a múltban (bírók, elöljárók). De azzal kellett volna kezdenem, hogy mindjárt 1944 novemberében a magyarlakta vidékekről elvittek minden férfit 18 évtől 50-ig azzal, hogy háromnapi munkára kell menni. De ez szörnyű becsapás volt, mivel haláltáborokba hurcolták őket, ellenszegülni azonban úgysem lehetett volna. Az elhurcoltak egy része már a szolvyvai gyűjtőlágerben meghalt, vagy az úton, vagy a végleges lágerben. Megölte őket az embertelen bánásmód, az éheztetés, a fagyoskodás, szomjúság, tifusz és más betegségek. (...) Ilyen körülmények között csak az Istenbe vetett hit volt az egyetlen megtartó erő. A Baráti kör ilyen körülmények között még inkább szükségesnek látta az evangélium vigasztalásának hirdetését és vállalta ennek kockázatát. Persze voltak olyan egyházi vezetők, akik azt mondták: Ne tegyünk semmit, ne hívjuk ki az államhatalom ellenszenvét, most csendben kell lenni. Ezzel szemben a Baráti kör lelkészei úgy gondolták, hogy minden percet ki kell használni, mert rövidesen nem lehet majd semmit tenni. És így is történt.

Az 1947-es évben még egy esemény történt. A Baráti kör vezetősége, látván a helyzetet, a jövődőt, levelet írt Sztálinnak, melyben az Úr szavára építve kérést és egyben figyelmeztetést küldött el. Én magam ezt a levelet nem láttam, de a tartalmát azoktól tudom, akik írták és nevük

³² Aprópénz a történelem színpadán. A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948. Összeállította: M. Takács Lajos. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1994. – 328. old.

aláírásával meg is erősítették. Ma is él közülük három lelkész Horkay Barna, Zimányi József, és Kovács Zoltán. Ők több adattal tudnak szolgálni. Ez a levél nem volt sértő, sem ítélező, inkább az Úr eszközének és ítéletének láttatta őt, mint volt Nabukodonozor a zsidó nép számára. De neki tudni kell - írták -, hogy ő eszköz az Isten kezében, és neki is engedelmessé kell az Úr akaratának. Hogy meddig jutott el a levél és most hol van, nem tudjuk, de a következményei igazolták, hogy célba ért. Rövidesen letartóztatnak a levélírók közül két lelkészt Horkay Barnát és Zimányi Józsefet, majd Simon Zsigmondot és Fekete Gyulát, azután pedig 1949. március 19-én hatunkat. Pázsit Józsefet, Györke Istvánt, Asszonyi Istvánt, Huszti Bélát, Kovács Zoltánt és engem, Gulácsy Lajost. Ekkor Munkácson voltam, mint kisegítő segédlelkész a három esperes engedélyével.

A vád ellenünk szovjetellenes tevékenység, a néphatalom megdöntésére irányuló kísérlet, az emberek félrevezetése (butítása), s főleg a fiatalok között szovjetellenes propaganda végzése. Úgy ítélték el bennünket két hónapi vallatás után, mint a nagy szovjet nép ellenségeit, mint a szociális haladás gátlóit, kik félrevezetik a haladó társadalmat, tehát nem kívánatos személyek. 1956 májusában térünk haza mindnyájan a fogságból. Akkor is tudtuk, de most utólag különösen látszik, hogy Isten jól cselekedett és ez a hét és fél év javunkat szolgálta. Ott volt a mi helyünk is, ahová népünk ezrei ok nélkül elhurcoltattak. Szégyen lett volna az egyházra, ha nem veszi ki részét a megérdemelt ítéletből. A többi lelkész itthon élte át a megaláztatást, a parókiákról való kilakoltatást, felfüggesztéseket, eltiltásokat, fenyegetéseket és nagyon nehéz anyagi körülményeket. Még később is letartóztatnak több lelkészt azzal a váddal, hogy az 1950-ben alakuló kolhoz ellen agitáltak és bírálták a szovjet politikai vezetést. Így ítélték el hamis váddal Forgon Pált, aki most a Kárpátaljai Református Egyház püspöke. Négy évig volt fogságban. Gönczi Pál nagydobronyi lelkész, Zsurki József nagypaládi lelkész, Vass József técsői lelkész és Tárczi Dániel kisdobronyi lelkészek három-négy év után ha-

zakerültek, de csak a kijelölt helyen szolgálhattak. Papp Istvánt és Csik Józsefet felfüggesztették szolgálatukból három évre. Így megfélemlítve és fenyegetettségben végezték a többiek a szolgálatukat, de csak az állam által bejegyzett gyülekezetekben, tehát senki nem mehetett más gyülekezetbe ígét hirdetni.

Ugyanebben az időben folyt a kárpátaljai görög-katolikus egyház felszámolása is. Felső parancsra csatlakozni kellett a központi görög-keleti egyházhoz. Azokat a görög-katolikus lelkészeket, akik nem írták alá a csatlakozást, szintén letartóztatták, elítélték különböző hamis vádak alapján. A lelkészi kar nagyobb része nem írta alá a csatlakozást, ezeket elhurcolták. Velem is volt a hét év alatt több görög-katolikus lelkész. A nép kénytelen volt a pravoszláv templomnak elkeresztelt templomba járni, de a gyülekezet tagjaiból sokan inkább a katolikus templomot választották. Így a római katolikus egyház tagjainak száma a duplájára növekedett. Közben a római katolikus egyház lelkészei közül is többet letartóztattak. Főleg azokat, akik aktív szolgálatot végeztek, akik a múltban valami megjegyzést tettek a szovjethatalom ellen, vagy akik valamely politikai csoporthoz tartoztak. Az emberek közül sokan besúgókká lettek, hogy magukat mentseék. Sokan érdekből, előnyökért, vagy megfélemlítésből mindent vállaltak és az állambatalom hűséges kiszolgálói lettek. Az egyház megszorításával párhuzamosan megindult a nemzetiségi elnyomás. Magyaroknak lenni szégyen volt és mindenekben hátrányt jelentett. A magyar nyelvű iskolákat orosz, illetve ukrán nyelvűvé változtatták mondván, hogy csak akkor fog a gyermek boldogulni, ha orosz iskolát végez. Nagyon sok szülő adta be a gyermekét orosz iskolába, de sok esetben kénytelen is volt. Ekkor már nemcsak az egyházi irányítást nélkülözte a gyermek, hanem már az anyanyelvét sem tanulhatta meg rendesen. Sok gyermek beszélt magyarul, de írni és olvasni nem tudott. Ez az „internacionalista nevelés”. A magyar ne legyen magyar, vagy ne legyen képzett magyar, de az orosz orosz maradjon. A felső vezetés célja mind az egyházi élet, mind a nemzetiségi lét

felszámolása. Az a nép, mely elveszti hitét és nyelvét, szolgává lesz. A népek felszabadtítása itt csak jelszó volt, a cél a népek leigázása, szolgává tévése és kihasználása volt. Ez a modern rabszolgatartás. Az egyház látta ezt a nagy veszélyt, harcolt is ellene a lehetősége szerint, de csak temploma volt, és azon kívül csak a temetésekét végezhetette nyilvánosan. Ez azonban nagyobb megtartó erő volt, mint gondolták a többségben. Az elgondolás ez volt: az öreg papok kihalnak és a templomok elnéptelenednek, a modern embernek meg nem kell a vallásos hit, az egyház automatikusan megszűnik, győz az ateista világnézet.

A lelkészek létszáma az elhalálozás és áttelepülés révén huszonnégy főre csökkent.³³

A nyilvánosságra került adatok szerint a II. világháború után közel 100 református lelkész hagyta el 40 gyülekezetét és települt át Magyarországra. 1944 novemberében a háromnapos munkára elhurcolt magyar emberek között is számos lelkész volt. 1947–1959. között 23 református lelkészt ítéltek GULAG-rabságra³⁴ (Horkai Barina, Zimányi József, Asszonyi István, Pázsit József, Simon Zsigmond, Kovács Zoltán, Györke István, Huszti Béla, Fekete Gyula, Gulácsy Lajos, Gönczy Pál, Zsurki József, Vass József, Tárczy Dániel, Csok József, Petneházy Gyula, Forgon Pál. Közülük odahalt: Balogh Sándor, Narancsik Imre, Szutor Jenő, vallatás közben elhunyt Gecse Endre. Papp Istvánt és Csik Józsefet 3 évre szolgálatukból felfüggesztették.³⁵

³³ Mélységből a magasba. Egy önéletrajz: Gulácsy Lajos. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, -Munkács, 2005. Az idézet forrása tárolt változat: <http://mek.oszk.hu/03500/03531/html/> [Letöltés: 2022. november 10.]; Lásd még: Gulácsy Lajos: A kárpátaljai református egyház múltja és jelene. // Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998. – 45-52.

³⁴ Fodor Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek. https://rkk.reformatus.hu/data/attachments/2018/05/30/193922/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomorusagbol.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

³⁵ Fodor Gusztáv: A kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában. In: A kommunizmus áldozatai – 2015. 170-197. <http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2017/01/A-kommunizmus-aldozatai-2015.pdf> [Letöltés: 2022. november 10.]

A meghurcolt református lelkészeknek Beregszászban, az egyházkerület központjának kertjében emlékművet állítottak.³⁶

A legnagyobb veszteséget a kárpátaljai görögkatolikusok szenvedték el. A „bezpeka” pribékjei 1947. október 27-én sikertelen merényletet követtek el Lavki község határában Romzsa Tódor görögkatolikus püspök ellen.³⁷ A megghiúsult merénylet után 5 nappal, november 1-én a munkácsi kórházi ágyán Romzsa Tódor főpásztort megmérgezték. Halálának híre megrendítette egész Kárpátalját.³⁸ Azokat a görögkatolikus papokat, akik nem írták alá a csatlakozást, elhurcolták. Az eddigi Bendász-feldolgozások szerint az akkor működő 265 plébánia 350 lelkészéből 129-en elutasították az aposztáziát, őket népbírószági tárgyalás után lágerekbe toloncolták. Több mint 30-an nem tértek vissza, egyeseket kivégeztek, illetve rejtélyes körülmények közepette veszítették életüket.³⁹

A vértanúhalált halt görögkatolikus püspökök, főpapok, teológusok, parochusok, szerzetesek: Antonisin István (1901–1948), id. Bacsinszky Dániel (1879–1951), Chira Sándor (1897–1983), Czibere Tódor (1906–1950), Choma Viktor (1891–1953), Csépes János (1918–1953), Csubáti József (1909–1949), Demjánovics Péter Pál (1869–1945), Dubiczki András (1877–1950), Duliskovics Viktor

³⁶ 2008. november 23-án Beregszászban, a Kárpátaljai Református Egyházkerület (KRE) Püspöki Hivatalának kertjében Zán Fábián Sándor püspök kezdeményezésére emlékművet állítottak a szovjet diktatúra idején mártírhalált halt, börtönt szenvedett és egy időre lelkipásztori szolgálatuktól megfosztott kárpátaljai református lelkészeknek. Alkotója Matl Péter szobrászművész. A gránitszobor szimbolikája nem más, mint egy, az időspirálhoz hasonlóan fölfelé csavarodó életfa. Az életfán három gömb van, melyek a lélek fejlődésének három stádiumát – a születést, a megpróbáltatást és az Istennel való egyesülést – ábrázolják.

³⁷ Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála. Készült Puskás László atya boldoggá avatási életrajzi anyagai nyomán. – Ungvár–Budapest Intermix Kiadó, 2000. – 61.

³⁸ Romzsa Tódor (1911–1947) püspököt 2001. június 27-én az Ukrajnába látogató II. János Pál pápa boldoggá avatta.

³⁹ Vértanúink- hitvallóink. Kárpátaljai római- és görögkatolikus vértanúk életrajza 73 személy (újdonság!): <http://www.mindszenty.katolikus.hu/koszoru/boldava.html> [Letöltés: 2022. november 10.]

(1917–1954), Durnevics Tódor (1904–1954), Fedeles Cirill (1881–1950), dr. Fenczik István (1892–1945), Ferencsik Tivadar (1915–1949), Holis Antal Konstantin (1894–1953), Illiczky Sándor (1889–1947), Jankovszky Illés (1902–1948), Keselya János (1904–1949), Kohutics Tivadar (1881–1955), Legeza István (1893–1955), Legeza Péter (1912–1946), Mózer Mihály (1915–1955), Orosz Péter (1917–1953), Ortutay Jenő (1889–1950), Petrik Jenő (1892–1953), Ruzinkó Miklós (1886–1955), Sereghy András (1893–1950), Simsa Andor (1882–1952), Thegze Miklós (1905–1953), Tivadar István (1895–1954), Zavagyák Bazil József (1911–1958), Zseltyay Fedor (1886–1951).⁴⁰

Dr. Ortutay Elemér teológus, a lágerek egyik túlélője egyik írásában⁴¹ valamennyi történelmi egyház nevében mondta ki: „120 görögkatolikus, 19 római katolikus papot, 20 református papot börtönbe vetettek. Sőt, a munkácsi főrabbinak, dr. Spirának sem kegyelmeztek. Gondolván, esztelenségükben: nem lesznek pásztorok, szétszéd a nyáj...” Ortutay atya szerint a munkácsi egyházmegye széttűzése után 28 ezer görögkatolikus magyar, 16 ezer román, 4 ezer szlovák és kb. 400 ezer ruszin maradt pásztor nélkül. Mint írja: „Ezt az egyházat 1949. február 17-én az állami hatalom likvidálta, felszámolta, nyilvános működését betiltotta, templomait bezáratta vagy átadta az államvallás képviselőinek. A püspöki palotát elvette, az egyház papjait, mind a püspöki palotából, mind a parókiákból- és ez szó szerint értendő – az utcára tette.”⁴²

⁴⁰ Bendász István–Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Kairosz Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014. –260.

⁴¹ Ortutay Elemér: A kárpátaljai görögkatolikus egyház helyzete, a vallás és a kisebbségi magyar sors. –In: „Sötét napok jöttek...” (Konceptiók perek magyar elítélteinek emlékkönyve 1944–1955) Dupka György közreadásában. – Budapest-Ungvár, Intermix Kiadó, 1993. 70-78.

⁴² Dr. Ortutay Elemér. „... holnap is felkel a nap”. Emlékeim. – Ungvár-Budapest: Intermix kiadó, 1993. – 48.

Ortutay Elemért⁴³ 1949-ben ítélték el 25 évi, lágerben letöltendő kényszermunkára. Büntetését Vorkután töltötte le, a szénbányában dolgozott. Sztálin halála után hazajött fizikailag megrokkant paptársaival, akik közül a lágerekben kb. 30–35-en meghaltak. Így pl. édesapja, Ortutay Jenő is pap volt, Ábezben, a lágerben halt meg. A továbbiakban papi működésük szigorúan tiltva volt. Csak titokban miséztek odahaza, vagy temettek, kereszteltek, eskettek. Állandó rendőri megfigyelés alatt éltek. Rendszeresen beidéztek az NKVD-re kihallgatásra, lakásukat is gyakran felforgatták. Katarkombai munkát végeztek az egyház 1988–1989 között bekövetkezett rehabilitálásáig. Kárpátalján 1945 után a markánsabb római katolikus papi egyéniségek elhurcolásával kísérelték meg az otthon maradt papokból egy helyi, a Vatikántól független egyház létrehozását, de a néhány pap beszerzése nem vezetett a kívánt eredményre.⁴⁴ A munkácsi görögkatolikus egyházat erőszakkal sikerült térdre kényszeríteni és a Moszkvai Patriarchátushoz csatolni. A református egyházat is megpróbálták megfosztani önállóságától, de ez sem járt sikerrel.

1.3. Kárpátaljai római katolikus papok életáldozata

A II. világháború befejeztével a szatmári egyházmegyétől leszakadt kárpátaljai római katolikus egyházközséghez 50 település tartozott, ebből 11-ben németül, 10-ben pedig szlovákul is miséztek. 1945-ben még 48 római katolikus papja volt az egyháznak.⁴⁵ 1944 végétől 1945-

től kezdődően a sztálinizmus lesújtott a kárpátaljai római katolikus egyházra is.⁴⁶

Első mártírunk Boschetti András (Debrecen, 1880. október 27. – †Rahó, 1951. december 25.) esperes plébános, tiszteletbeli pápai kamarás. 1903. június 27-én szentelték pappá. Segédlelkész: Tiszaúj-lak (1903), Nagybocksó (1904), Felsőbánya (1906), Felsővisó (1906), Szatmár (1907). 1908-ban hitoktató Munkácson, majd 1909-ben helyettes lelkész Nagysomkúton. 1909-ben segédlelkész Máramarosszigeten. 1911-ben aknaszlatinai, 1921-ben rahói plébános, 1924-ben a rahói kerület esperese. 1933-ben betegség miatt nyugállományba vonult, ebben az esztendőben kapta meg a tiszteletbeli pápai kamarás címet. A szovjet csapatok bevonulása után meghurcolták, lelőtték.

A szovjet belügyi szervek 1945-ben először 3 papot tartóztattak le, név szerint: Lőrincz István őrdarmai esperest, Tindira Ernő bárdházi plébánost és dr. Tóth József szerednyei plébánost. Ezzel az egyházat érzékenyen érintő koncepciós perek sorozata indult el. A politikailag megvehetetlen vezetőiket, plébánosokat, segédlelkészeket koholt vádak alapján hurcolták meg. Ungváron a KGB mellett működő különleges tanács, illetve a „trojka”, a katonai törvényszék, a Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenes tevékenység vádjával 1948-tól újabb 16 papot ítélt el többnyire 25 évi, a rideg Szibériában letöltendő kényszermunkára.⁴⁷

Az alábbiakban, ábécé sorrendben közöljük a szovjet lágerekbe került római katolikus papokra vonatkozó adatokat.

⁴³ A harmadik fiú lelkületével. Ortutay Elemér (1916-1997) Kárpátaljai hitvalló görögkatolikus pap, teológiai tanár. Szerkesztette: Marosi István. Beregszász, 2022. – 199.

⁴⁴ NÉMETH IMRE OFM: A Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság jogtörténeti áttekintése (3.) Új Hajtás, 1999. 1. sz. 10-11. old. MAJNEK Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. // Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998. – 53-60.

⁴⁵ Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/K/kárpátaljai-római-katolikus-egyház.html> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁴⁶ WYSZKOWSKI, Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján (1917–1944–1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 391.

⁴⁷ Csáti József-Diósi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungaricum. A Hatodik Sípantológija. – Budapest-Ungvár: Hatodik Síp, 1992 – 176.

1. sz. táblázat. Az 1945–56 között elhurcolt római katolikus papok névsora

Név	Születés helye/ ideje	Pappá szentelésének ideje	Plébános működésének helye	Börtön	Halálozás ideje
Árva Dezső	Szatmárnémeti, 1904. V. 1	1926	Újlak, Lázati	1950/6 év	Újlak, 1963. IX. 13.
Bakó Zoltán	Zvolen, 1911	?	Kisszelmec	1950/25 év	Munkács, 1966
Bártfay Kálmán	Eperjes, 1886. VII. 15.	1909	Nagyszőlős (Perecseny)	1949/25 év	Ungvár, 1961
Boschetti András	Rahó, Máramarosziget	n. a.	Rahó, esperes		1944 őszén a Rahót elfoglaló szovjet katonák agyonlőtték.
Dr. Bujáló Bernát	Rát, 1901. VIII. 22.	1925	Ungvár	1952/10 év	Rát, 1979. II. 12.
Csáti József	Kapos, 1912. I. 26.	1939	Szerednye, Munkács	1951/5 év	Munkács, 1993. III. 1.
Galambos József	Szentgotthárd, 1913. III. 3.	1939	Bene, Szlatina (1985. II. 25., Huszt)	1950/25/6 év	Huszt, 1985. XII. 2
Haklik Sándor	Beregszász, 1893. XII. 19.	1916	Rát (Újlak)	1949/25 év	1950
Heveli Antal	Kaplony, 1916. VIII. 21.	1939	Szlatina, Szolyva	1950/25/5 év	Szolyva, 1999
Holozsi Károly	Bene	?	Teológus (?)	1945	1945
Homolya Péter	Kelecsény, 1903. XII. 23.	1927	Körösmező, Onokóc	Beregszász 1951/25 év	Beregszász, 1981
Horváth Ágoston	Turjaremete, Ungv. 1914. III. 12.	1941	Szerednye, Perecseny, Ungvár	1947/10/9 év	Ungvár, 1990. XI. 22.

Hudra Lajos	Lalovo (Ungvár), 1919. III. 19.	1947. VI. 13	Huszt, Szlatina, Munkács	1949/25/7 év	Munkács, 1995. XII. 10.
Lőrincz István	Nagykároly, 1889. VIII. 19.	1912	Ördarma, Homok,	1945/3 év/3+5	Homok, 1978. VI. 24.
Pásztor Ferenc	Ungvár, 1880. I. 14.	1902	Dobóruszka, Beregszász	1949/25 év	1951. X. 15., Tajset
Sörös János	Szena, 1892. VII. 3.	1915	Munkács (Berzna)	1951/25/5 év	Munkács, 1958
Templi István	Csanáros, 1908. VII. 18.	1930	Királyháza, Nevetlenfalú, Körösmező, Rahó	1951/25 év	Rahó, 1988. VIII. 12.
Tindra Ernő	Latruba Amer, 1892		Bárdháza	1946/5év	Ungvár, 1972. 01. 19.
Dr. Tóth József	Beregszász 1903. I. 12.	1925	Szerednye	1946/3év/	Szerednye, 1973
Tökés György	Zajta, 1891. II. 25.	1915	Huszt,	1950/25 év	Huszt, 1973

Forrás: Csáti József–Dióssi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája. – Budapest-Ungvár: Hatodik Síp, 1992 – 176.

A meghurcolt római katolikus papok témakörében kutatóként kiemelkedő munkásságot végzett az utókor számára Majnek Antal püspök, Csáti József, Dióssi Géza⁴⁸, Bohán Béla SJ⁴⁹, világ pap, továbbá Hidász Ferenc, Németh Imre⁵⁰ OFM szerzetes, Melega Gabriella

⁴⁸ Csáti József–Dióssi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája. – Budapest-Ungvár: Hatodik Síp, 1992 – 176.

⁴⁹ P. Bohán Béla SJ: Adalékok a szatmári egyházmegye 20. századi történetéhez. (Ahogy írásokból és saját tapasztalatomból láttam), Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp., 2007/3-4.

⁵⁰ Németh Imre OFM: A Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság jogtörténeti áttekintése (3.) Új Hajtás, 1999. 1. sz. 10-11. old.

Anna OP⁵¹ nővér, ismert helytörténész, valamint dr. Botlik József⁵², dr. Dupka György, Tegze József⁵³, dr. Riskó Marianna⁵⁴, Szendrey Anita⁵⁵ történész. Azonban a téma további kutatást igényel, hogy méltó mementó legyen az utókor számára, hogy az Isten és emberiség ellen elkövetett bűncselekmény volt, aminek a jóvátételére a mai napig nem került sor.

A kárpátaljai római katolikus meghurcolt lelkészek ügyével tüzetesebben az aknaszlatinai származású Melega Gabriella Anna domonkos nővér foglalkozott. Egyetemi szakdolgozatát a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán a Kárpátaljai Ukrán Állambiztonsági Szervek Archívumában és az Ungvári Megyei Levéltárban végzett kutatásai alapján fogalmazta meg. Anna nővér a 19 elhurcolt római katolikus pap közül 16-nak a bírósági aktáit megtalálta, amelyekben a letartóztatáskor elkobzott írásos anyag, kihallgatási jegyzőkönyvek, a vádak megfogalmazása, az ítéletek kiszabása, a lágerbe deportálás és az onnan való szabadulás időpontjai találhatóak. Akkoriban Ungváron a helyi törvénytelen gyakorlat szerint a dokumentumokat sem jegyzetelni, sem fénymásolni, sem fotózni nem engedélyezték. A kutató csak diktafonba olvasott részleteket tudott kihozni magával. Mivel

⁵¹ Melega Gabriella Anna OP http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh61/61_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]

⁵² Botlik József– Dupka György: Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991. Mandátum–Universum, Budapest–Szeged, 1991.– 119, 258–260.

⁵³ TEGZE József: A munkácsi római katolikus templom története. – Munkács: Az MRKE kiadása, 2006.– 195.

⁵⁴ Riskó Mariann: ChiraSándor (1897-1983), a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspökének élete és vértanúsága. Doktori (PhD)-értekezés. Budapest, 2017.// Elektronikus forrás: Hozzáférés módja:http://real-phd.mtak.hu/490/19/risko_marianna_disszertacio.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

⁵⁵ SZENDREY Anita: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjetrendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949). Acta Beregsasiensis 2011/1.// Elektronikusforrás: Hozzáférés módja:https://epa.oszk.hu/01600/01626/00006/pdf/EPA01626_Acta_Beregsasiensis_2011_1_127-133.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

egy-egy papi dosszié anyaga esetéként 200 oldalnál is terjedelmesebb, ezért nincs sok remény arra, hogy a teljes anyagot vagy annak részleteit belátható időn belül megismerjük.

A Kárpátalján élő állampolgárokat általában az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakasza alapján ítélték el.⁵⁶ Az első alpontot, amely az „ellenforradalmi bűntettek”-ről rendelkezik, szó szerint idézzük: „*Ellenforradalmaink (szovjetellenesnek) tekintendő minden olyan cselekedet, amely a munkás – paraszt tanácsok és a Szovjetunió, a szövetségi és autonóm köztársaságoknak a Szovjetunió Alkotmánya, ill. a szövetségi köztársaságok Alkotmánya alapján általuk megválasztott munkásparaszt kormánya megdöntésére, aláásására vagy gyengítésére, ill. a Szovjetunió külső biztonsága és a proletárforradalom főbb gazdasági, politikai és nemzeti vívmányai aláásására vagy gyengítésére irányul. A valamennyi dolgozó érdekeivel való nemzetközi szolidaritás végett ezek akkor is ellenforradalmi cselekedeteknek tekintendők, ha a tevékenységek bármely más, a Szovjetunió kötelekébe nem tartozó dolgozók állama ellen irányulnak*”⁵⁷.

Alább felsoroljuk az ítéletek alapjául szolgáló paragrafusokat⁵⁸.

Az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakasza szerint bűncselekménynek számítanak a következő alpontok: 1/a. hazaárulás; 2. fegyveres felkelés a célból, hogy a Szovjetuniótól egy területet elszakítson; 3. ellenforradalmi célú kapcsolattartás külföldi állammal; 4. a nemzetközi burzsoázia segítése; 10. szovjetellenes propaganda és agitáció; 13. tevékeny harc a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen. Ezek alapján került a Szovjetunió által megszállt területeken egyre több ka-

⁵⁶ Az SZSZK Btk. 58. szakasza azonos az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakaszával.

⁵⁷ Melega 2008 – 26. Lásd: Melega Gabriella Anna OP http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh61/61_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]

⁵⁸ Fejes János fordításában az Ukrán SZSZK Btk. 54. paragrafusai itt tekinthetők meg: Dupka György: Koncepciók perek magyar elítélteinek emlékkönyve, 1944-1955. Intermix Kiadó, Budapest-Ungvár, 1993.

tolikus pap és polgári személy kényszermunkatáborokba. Bármilyen, a Szovjetunió ellen irányuló legapróbb „vétségért” elítélés vagy egyszerűen száműzetés járt. A kárpátaljai aktív papok közül a bebörtönözöttek legtöbbször a fent említett az Ukrán SZSZK Btk. 54. szakaszának valamelyik alpontja, koholt vádak, hamis tanúvallomások alapján ítélték 5-10-25 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre.

Az 1944-es összeomlás után, mivel Kárpátalja egyházkormányzata a püspöki székhelyről gyakorlatilag lehetetlenné vált, Scheffler János szatmári püspök Pásztor Ferenc beregszászi főesperest nevezte ki Kárpátalja püspöki helynökévé. Két másik helynököt is megnevezett, akik az esetleges akadályoztatáskor irányították volna az egyháztartományt. Az idősebb lelkipásztoroktól tudjuk, hogy az egyik Dr. Bujaló Bernát, a másik pedig Szegedi Jenő volt.

A szovjet terror a kárpátaljai római katolikus egyházat sem kerülte el; általában hazaárulással és izgatás vádjával ítélték el papjait. Ilyen veszélyes helyzetben az egyház kormányzása igen nehéz volt. A hitet és erőt próbáló időkben minden pap Jézus Krisztus tanítása szellemében végezte feladatát, úgy, ahogy tudta. Hivatalosan ugyan megtiltották az anyakönyvek vezetését, de papjaink titokban mégis írták. Egyedül a szentmisét és a temetések végzését engedélyezték, papnövendékeket nem vehettek fel. Több templomot is bezártak.⁵⁹ Erről a nehéz időszakról több könyvet kiadtak Magyarországon⁶⁰ és Kárpátalján is.

Az eddig áttekintett dokumentumok szerint a kárpátaljai római katolikus meghurcolt papok 1944–1952 között kilenc letartóztatási hullámba kerültek. Így 1944 egy, 1945-ben 2, 1946-ban 1, 1947-ben 1, 1948-ban 2, 1949-ben 5, 1950-ben 5, 1951-ben 2, 1952-ben 1 fő.

⁵⁹ Orbán Marianna: Templombezárás – mint a szovjet egyházzellenes politika egyik lépésőfoka. // Közoktatás, 2006/2-3.

⁶⁰ Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. III.kötet, – Abaliget: Lämpás Kiadó, 1996.– 209-438.

Az alábbi adatok szerint 1949-ben és 1950-ben 5–5, összesen 10 plébánost fogtak koncepciók perbe. A kommunista diktatúra nevében a vallást üldöző KGB kárpátaljai pribékjei elrettentő példát statuáltak, így akarták megfélemlíteni, hitükben megtörni a római katolikus híveket.⁶¹

Az 1944. őszi 0036-os elhurcolt

Árvay Dezső (Szatmárnémeti, 1904. május 1. – † Tiszaújlak, 1962. augusztus 25.) tiszaújlaki plébános.

A 0036-os rendelet értelmében 1944. november 23-án indult el a szolymai gyűjtőtáborba. *„Itt mintegy 10–15 ezer hadifogoly és táborba szállított polgári elem volt összezúfolva... Ott végeztem először Szentmisét advent 1. vasárnapján, kenyérrrel, egy poharat használva kehely gyanánt és egy celluloid doboz-fedelet paténa gyanánt. Különleges isteni Gondviselés folytán december 5-én a környékbeli református lelkészekkel együtt autón hazaszállítanak.”* Hazaérkezése után rajta is kitört a tábori betegség, a gyomor- és bélmérgezés. Erős testalkata miatt mindezt túlélte.

Árvay Dezső

Tiszaújlakban, az Árpád-házi Szent Erzsébet római katolikus templom főbejárata mellett 2016. április 24-én emléktáblát avattak a tiszteletére. A tiszaújlaki temetőben hívei gondozzák sírját.

Az 1945-os letartóztatási hullám

Lőrincz István (Nagykároly, 1889. augusztus 19. – † Kincseshomok, 1978. június 24.) őrdarmai plébános, esperes. 1945. október 10-

⁶¹ Béres Attila: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története a rendszerváltástól napjainkig. – Kárpátaljai Szemle (digitalizált változata): <http://karpatszemle.uz.ua/tarstud/ta060101.htm> [Letöltés: 2022. november 10.]

én koholt vádak alapján letartóztatták. A Kárpátaljai Ukrán Néptanács 1944. december 18-án hozott 22. számú dekrétumának 6. §-a alapján a Rendkívüli Bíróság 1946. január 29-én Lőrincz Istvánt 3 év javító-nevelő munkatáborra ítélte, amelyet még további 7 évre meghosszabbítottak. A távoli Szibériában töltötte le büntetését. 1958-ban hazatért.⁶²

Dr. Tóth József (Beregszász, 1903. január 12. – † Szerednye, 1968 (1973.) szerednyei plébános. 1945. november 8-án szerednyei plébánosként Nagyszőlősen tartóztatták le. A katolikus papok közül ő az egyik első letartóztatott. Az Ukrán SZSZK Btk. 54/13. szakasza alapján 4 évre ítélték. Büntetése helyére, idejére, illetve hazatérésének dátumára vonatkozó adat nem áll rendelkezésünkre. Az amnesztia után száműzetésbe kényszerítették, évekig ki volt tiltva Kárpátaljáról. Nem sokkal halála előtt térhetett haza. 1992-ben rehabilitálták.⁶³

Az 1946-os letartóztatási hullám

Tindira Ernő (Latruba Amer, 1892 – † Ungvár, 1972. január 19.) bárdházi plébános. 1946. augusztus 25-én tartóztatták le, majd az Ukrán SZSZK Btk. 54/4. szakasza alapján 6 évre ítélték el. Büntetését a Kamenyec-Podolszkiji terület Polonne nevű lágerében kellett töltenie. 1952. augusztus 25-én tért haza. Az 1956-os amnesztia után egy időre kitiltották Kárpátaljáról és száműzetésbe kényszerítették. Több évi kitiltás után, csak halála előtt térhetett vissza Kárpátaljára. 1992-ben rehabilitálták.⁶⁴

⁶² Fischer Zsolt: Aki Szibériában juhokat őrzött. Meghurcolt lelkipásztoraink. // Kárpátalja, 2009. április 3. <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/04/03/aki-sziberiaban-juhokat-orzolt> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁶³ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 678. А továbbiakban RIZO, I. 2003, ...

⁶⁴ Uo., - 675.

Az 1947-es letartóztatási hullám

Homolya Péter Nyáradkelecseny [Ung m.], 1903. december 23. – † Beregszász, 1981. november 22.) felsődomonyai plébános, püspöki tanácsos, tanügyi esperes, beregszászi főesperes. A szovjet hatóság felsődomonyai plébánosként tartóztatta le először 1947. augusztus 21-én, majd szovjetellenes tevékenység vádjával az ukrán Btk. 16/80. §-a alapján 1 év szabadságvesztésre ítélte. Másodszor 1950. november 25-én tartóztatták le. Az Ukrán SZSZK Btk. 54/10. szakasza és az 54/13. szakasza alapján előbb 25, majd – büntetése idejét csökkentve – 6 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Két esetben is fellebbezett, de eredmény nélkül. A vorkutai lágerben töltötte büntetését. Együtt raboskodott Csáti József munkácsi lelkésszel. 1956. augusztus 6-án érkezethaza a lágerből. 1992-ben rehabilitálták.⁶⁵

Az 1948-es letartóztatási hullám

Galambos József (Szentgotthárd (Vas m.), 1913. március 3. – † Huszt, 1985. december 2.) benei plébános, kormányzói vikárius. 1948 táján a szovjet hatóság házkutatást tartott nála, majd letartóztatták.

„Bűnösségének” tárgyi bizonyítéka XII. Piusz papa képe volt, ami miatt mint vatikáni kémet 25 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.⁶⁶ Az ungvári börtönön kívül a kijevi és a moszkvai börtönt is megjárta. A Sztálin halálát követő politikai és társadalmi enyhülés következtében tömeges amnesztiára került sor, így Galambos József 7 évi raboskodás után 1955-ben tért haza.⁶⁷

⁶⁵ Uo., - 277-278.

⁶⁶ Hálás hívei a benei római katolikus templomban emléktáblát állítottak tiszteletére.

⁶⁷ Fischer Zsolt: Galambos József kárpátaljai vikárius. Meghurcolt lelkipásztoraink. // Kárpátalja, 2009. január 2. <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/01/02/galambos-jozsef-karpataljai-vikarius> [Letöltés: 2022. november 10.]; Merklin Tímea: Mint vatikánikémévtették a vorkutai bányába. // Vas Népe online, 2016. július 30. <http://vaol.hu/hirek/mint-vatikani-ke-met-vittek-a-vorkutai-banyaba-1781056> [Letöltés: 2022. november 10.]

Balról jobbra: Galambos József (Bene), Erni Ferenc (Oroszi), Szólics Bálint (Királyháza). Forrás: <https://karpataljalap.net/2009/01/02/galambos-jozsef-karpataljai-vikarius>

Egykori szolgálati helyén, Benében, a római katolikus templom kapuja mellett emléktáblát avattak tiszteletére a következő szöveggel: „Ebben a templomban szolgált Istent és a népet Galambos József plébános, kormányzói vikárius. 1913–1985.”

Horváth Ágoston (Ungvár, 1914. május 12. – † Ungvár, 1990. december 10.). római katolikus plébános.

1948. december 7-én szerednyei lelkipásztorként tartóztatták le. Kihallgatása során követelte, hogy „csehszlovák nyelven” tehesen vallomást. Az Ukrán SZSZK Btk. 54/10. szakasza alapján 10 év lágerre ítélték, amelyet a ténylegesen leült évek számára (7 évre) leszá-

Horváth Ágoston

lítottak. Tíz évig Szibériában, egy, a kínai határhoz közeli ólom- és rézbányájában dolgozott.⁶⁸ Más források Kazahsztánt jelölik meg. A fogolytársaival közösen megünnepeelt karácsony, húsvét miatt ismétetlen büntetőlágerbe vitték át, ahol köztörvényes rabokkal együtt tartották. Sztálin halála után részt vett egy 42 napig tartó sztrájkban, amelyet azután az NKVD tankokkal vert le. A lágerben háromszor volt disztrófiás, amiből felépült. Szerencsésen hazatért. 1992-ben rehabilitálták.⁶⁹

Az 1949-es letartóztatási bullám

Bártfay Kálmán (Eperjes, 1886. július 15. – † Ungvár, 1964. június 22.) nagyszőlősi plébános, ugoctai főesperes, kerületi esperes.

1949. február 23-án nagyszőlősi plébánosként tartóztatják le és a katolikusság megerősítéséért folytatott aktív munkájáért az Ukrán SZSZK Btk. 54.4. szakasza és 54.10. szakasza alapján 25 év javító munkatáborban elöltendő szabadságvesztésre ítélik, amelyet az Irkutszki terület Csuksa nevű javító-nevelő munkatáborában kellett letöltenie. 1956-ban megrokkanna tért haza. 1992-ben rehabilitálták.⁷⁰

Bártfay Kálmán

Haklik Sándor (Beregszászvérgárdó, 1893. december 19. – † Kijev, 1949/50?) ráti római katolikus plébános, szentszéki tanácsos, az alsóungri kerület esperese, a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház viká-

⁶⁸ Horváth Ágoston: A lágerekben is szentmisét tartottunk. // Dupka György. Konceptiók perek Magyar elítélteinek emlékkönyve, 1944–1955. – Budapest-Ungvár: Intermix Kiadó, 1993. – 43-45.

⁶⁹ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 279.

⁷⁰ Уо., - 174.

riusa. Az NKVD operatív tisztjei 1949. július 13-án hurcolták el a ráti plébániáról. 1992-ben rehabilitálták.⁷¹ A ráti római katolikus templomban a rendszerváltást követően emléktáblát avattak, a helyi temetőben pedig emlékjelet állítottak tiszteletére.

Hudra Lajos (Beregleányfalva, 1919. március 19. – † Munkács, 1995. december 10.) beregszászi segédlelkész, 1993-tól püspöki helynök.

1949. október 14-én pedig kerepeci lelkipástoroként Beregleányfalván, szülőfalujában tartóztatták le.

Hudra Lajos KGB-aktájában olvasható 1949. december 14-i hitvallása: „*A gyermekeknek Isten parancsát oktattam. A hívők között szovjetellenes agitációt nem folytattam. A kihallgatások során csak a feltett kérdésekre válaszoltam, s meggyőződésem, hogy mindenkinek a lelkiismerete szerint kell cselekednie. A meglévő szovjet rendszer változásáról én senkinek nem beszéltem. A tanúk vallomásait nem ismerem el, nem foglalkozom azzal, hogy milyen lesz a rendszer, csak a vallással kapcsolatos dolgok foglalkoztatnak. Mint római katolikus lelkipásztor a vallást illetően a Vatikánnak vagyok alárendelve.*”

Egy későbbi visszaemlékezéséből: „*Mindennap misézhettem. Az ostyát kaptuk, a bort meg csináltuk. Küldtek mazsolát, abból készítettük a bort. Amikor munkából hazajöttünk, akkor miséztem. Rendesen gyóntattunk mindenkit, aki akart. A szentmisét csak magunknak mondtuk, másképp nem lehetett volna. Az ünnepekről mindig megemlékeztünk. Csendben, magunk között ünnepeltünk.*”⁷²

Hudra Lajos

⁷¹ Uo., - 272.

⁷² Melega Gabriella Anna OP: Új források az üldözött kárpátaljai római katolikus papokról. In Tárólt változat: Vértanúink – Hitvallóink., 57.sz. 2009.június, http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh57/57_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]

A 22 éves fiatal papot előbb halálra ítélték, majd később „enyhítésképpen” a büntetést 25 év kényszermunkára változtatták. Így az Ukrán SZSZK Btk. 54/10. szakasza alapján 25 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Büntetését Karagandában és Vorkután töltötte. 1956. július 2-án tért haza. 1991-ben rehabilitálták.⁷³

Pásztor (Ábrahám) Ferenc (Ungvár, 1880. január 14. – † Irkutszki terület, Ozjornijlager/Ozerlag, 1951. október 16.) beregszászi plébános, 1932-től beregi főesperes, szentszéki tanácsos, 1941-től pápai prelátus, 1945–1949 között vikárius, illetve püspöki helynök.⁷⁴

A szovjet hatóságok 1949. március 1-én tartóztatták Pásztor Ferencet. Melega Gabriella Anna OP közléséből tudjuk, hogy „*Az 1949. március 2-i első kihallgatáson Pásztor Ferenc így vall papi tevékenységéről: „A hívők és ifjúság körében nevelői munkát végeztem a magyar nemzeti érdekek védelmében. Anyagi hozzájárulással segítettem a beregszászi magyar iskola felépítését.*”

Egy későbbi kihallgatásban a következő olvasható: „*Kárpátalja megszállása után nyílt szovjetellenes tevékenységet én nem folytattam. A lelkipástorok között a katolikus egyháznak a pravoszláv egyházzal való egyesítése kérdésében nemtetszésemet fejeztem ki. Hűséges vagyok a vallásomhoz és a Vatikánhoz.*”

Elégedetlenségemet fejeztem ki abban is, hogy a szovjet hatalom elválasztotta az egyházat az iskolától. Meggyőződésem, hogy a gyermekeket vallásosan kell nevelni.”

Pásztor (Ábrahám)
Ferenc

⁷³ Uo., - 294.

⁷⁴ Szendrey Anita: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949). ActaBeregasiensis 2011/1, 132.

Az ungvári börtönben két hétig tartó, kimerítő, naponkénti, éjszakai vallatások után a kihallgató tiszt a következő jelentést teszi: „Pásztor Ferenc még nem tett őszinte beismerést a szovjetellenes tevékenysége és a külföldi kapcsolatait illetően, ezért továbbra is szükséges vallatni. A kihallgatások további szakaszaként a Kijevi Állambiztonsági Szervek börtönét jelöljük meg.”⁷⁵

Pásztor Ferencet négy hónapig vallatták a kijevi börtönben. Majd július 6-án az Ukrán SZSZK Btk. 54/4. szakasza és az 54/10. szakasza alapján – szovjetellenes tevékenység vádjával – teljes vagyonekobzásra és 25 évi kényszermunkára ítélték. Rá két évre, 1951. október 16-án hunyt el az Irkutszki terület, Bajkál-tó melletti MVD Ozerinij-láger (32-es) egészségügyi részlegében. 1951. október 17-én temették el ugyanezen láger temetőjében a 15-ös számú sírban M-15-1, S-66 azonosító jellel jelölve. 1989-ben rehabilitálták.⁷⁶ Kezdeményezték boldoggá avatását.

Álrajzírója, Szendrey Anita szerint „... Pásztor Ferenc sok tekintetben meghatározó alakja volt a beregszászi római katolikus egyháznak, hisz nemcsak az egyházi élet, a vallásosság legnehezebb időszakában maradt egyfajta tartópillére a város római katolikus közösségének, hanem hiánypótló feljegyzései, kéziratai megírása révén az utókor számára is rendkívül nagy szolgálatot tett, amiből sok értékes információt tudhatunk meg.”⁷⁷

Pásztor Ferenc emlékére Beregszászban, a római katolikus templom falán a hívek fehér márványtáblát avattak, az emlékhelyek száma

⁷⁵ Melega Gabriella Anna OP: Új források az üldözött kárpátaljai római katolikus papokról. In Tárolt változat: Vértanúink – Hitvallóink., 57.sz. 2009.június, http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh57/57_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]

⁷⁶ Реабіліговані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 548.

⁷⁷ Szendrey Anita: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949). Acta Beregsasiensis 2011/1, 132.

pedig egy mellszoborral is gyarapodott. A beregszászi római katolikus közösségi ház Pásztor Ferenc nevét vette fel.

Pásztor Ferenc Közösségi és Zarándokház Beregszászban

Az itt létrehozott Pásztor Ferenc Alapítvány 2013-ban Pásztor Ferenc Emlékplakett díjat alapított, amelyet olyan személyek számára adományoznak, akik sokat tettek a mártírhalált halt plébános emlékének éltetéséért.

Placinger Pál (Nagytarna, 1915. február 16. – † Szatmárnémeti, 2002. október 8.) ungvári plébános, tiszteletbeli kanonok. 1949. augusztus 14-én 25 év kényszermunkára ítélték vallásos propaganda terjesztése miatt. Tizenkét napi utazás után Karaganda állomásán szálltak ki a marhavagonból. Orosz nyelvismerete, írástudása miatt megbocsátható volt a papsága is. Sztálin halála után, 1953 augusztusában Plackinger Pál is szabadult.⁷⁸

⁷⁸ Csirák Csaba: Egy hányatott papi élet: Plackinger Pál. In: Vasárnap, katolikus hetilap online (Kolozsvár), <http://www.vasarnap.katolikos.ro/31-szam-2015-augusztus-2/2121-panorama/3965-egy-hanyatott-papi-élet-plackinger-pál> [Letöltés: 2022. november 10.]

Az 1950-es letartóztatási hullám

Árvay Dezső (Szatmárnémeti, 1904. május 1. – † Tiszaújlak, 1962. augusztus 25.) tiszaujlaki plébános⁷⁹. 1950. október 17-én újra letartóztatták, majd december 26-án 25 évre ítélték (büntetésének idejét később 10 évre csökkentették). 1956. május 5-én szabadult a szibériai Norilszkból. 1992-ben rehabilitálták.⁸⁰

Bakó Zoltán (Zólyom, 1911. május 1. – † Munkács, 1959/1966.) kisszelmenci plébános. 1950. május 28-án tartóztatták le.

Az Ukrán SZSZK Btk. 54/4. szakasza és az 54/10. szakasza alapján előbb 25 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték, majd büntetésének idejét 10 évre csökkentették. Az Irkutszki terület Angarszk nevű lágerében töltötte büntetését. 1956. június 25-én szabadult. 1992-ben rehabilitálták.⁸¹

Bakó Zoltán

Heveli Antal (Kaplony [Szatmár vármegye] 1916. augusztus 21. – † Szolyva, 1999. július 21.) Szolyvai plébános, 1993-tól kormányzói vikárius, pápai prelátnak, a Szolyvai Emlékpark egyik létrehozója, támogatója.⁸²

Heveli Antal

Hevelit 1950. április 23-án mint „a társadalom ellenségét” tartóztatta le koholt vádak alapján az NKVD, majd Ungvárra szállították. Konceptiók perében a vádpontok között szerepelt, hogy 1947–50 között szovjetellenes propagandát folytatott annak érdekében, hogy megghiúsítsa a szovjethatalom és a kommunista párt által szervezett községi rendezvényeket. Lakásán illegálisan gyűjtötte össze az iskoláskorú fiatalokat, ahol rágalmazta a kommunista pártot és a szovjet valóságot stb. Az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és 54-10. szakasza alapján büntetése 25 év javítótábor, 5 év teljes jogvesztés és teljes vagyonek kobozás. Kazahsztánba, egy karagandai lágerbe hurcolták. Hat év munkaszolgálat után, a szovjet érában bekövetkezett politikai enyhülés következtében 1956. március 9-én újra vizsgálták ügyét. Büntetését tíz évre csökkentették, de a fennmaradt időt már nem kellett lágerben töltenie, így még az év májusának végén hazatérhetett Aknaszlatinára. 1992-ben rehabilitálták.⁸³

⁷⁹ Árvay Dezső nevét megöröközték a tiszabökényi Árpád-házi Szent Erzsébet római katolikus templom falán 2016. április 24-én felavatott emléktáblán és emlékkereszten.

⁸⁰ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 161.

⁸¹ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 166.

⁸² Fischer Zsolt: Heveli Antal: egy gyémántmises plébános. // Kárpátalja www.karpataljalap.net/?q=2009/01/23/heveli-antal-egy-gyemantmises-plebanos [Letöltés: 2022. november 10.] <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/05/08/narancsik-imre-nagymuzsalyi-lelkipasztor> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁸³ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 256.

Sörös (Pivovar) János (Ungszenna [Ung m.], 1892. július 3. – † Munkács, 1958) munkácsi plébános, kerületi esperes, szentszéki tanácsos (1933), a város képviselőtestületének tagja. 1950. február 11-én Szentmiklóson tartóztatták le. Szovjetellenes tevékenységgel vádolták. 1950. augusztus 10-én az ukrán állambiztonsági szervek az Ukrán SZSZK Btk. 54/1. szakasza, az 54/2. szakasza és az 54/10. szakasza alapján előbb 25, majd – büntetésének idejét csökkentve – 10 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Büntetését az Irkutszki terület Csunka nevű település melletti Ozernij lágerben töltötte. A Bajkál-tó melletti 37-es számú megsemmisítő táborban raboskodott. 1956. július 9-én szabadult. 1989-ben rehabilitálták.⁸⁴

Tökés (Trefszker) György (Zajta, 1891. február 25. – † Huszt, 1973/1975) huszti plébános, esperes, püspöki tanácsos (1939). 1950. május 23-án huszti plébánosként tartóztatták le.

Az Ukrán SZSZK Btk. 54/4. szakasza és az 54/10. szakasza alapján előbb 25, majd – büntetésének idejét csökkentve – 10, illetve 8 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték, amelyet az Irkutszki terület Zajarszk nevű lágerében kellett letöltenie. 1956 júniusában, szabadulása után meggyötörtén tért haza. 1956-ban rehabilitálták.⁸⁵

*Tökés (Trefszker)
György*

⁸⁴ Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 754.

⁸⁵ Uo. – 668.

Az 1951-es letartóztatási hullám

Csáti József (Kiskapos, 1912. január 26. – † Munkács, 1993. március 1.) munkácsi segédlelkész (1945), plébános (1967), hittantanár, vikárius, egyházmegyei kormányzó.

1951. január 11-én tartóztatta le az NKVD. Halálra ítélték, de azt végül nem hajtották végre – az isteni gondviselés megmentette. Büntetését a Mordvin ASZSZK Vorkuta és Javasz nevű települések lágereiben töltötte. 1956. augusztus 17-én ért haza. 1990-ben rehabilitálták.⁸⁶

Csáti József

Tempfli József (Csanálos, 1908. július 18. – † Rahó, 1988. április 14.) nevetleni plébános.

1951. június 18-án itt tartóztatták le, majd az Ukrán SZSZK Btk. 54/2. szakasza és az 54/10. szakasza alapján 25 év javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Végül 10, illetve 6 év büntetést szabtak ki rá, amelyet a Kirovi körzet Rudnyicsnyij nevű település lágerében kellett letöltenie. 1956. augusztus 1-jén szabadult. 1992-ben rehabilitálták.⁸⁷

Tempfli József

Az utolsó, 1952-es letartóztatási hullám

Dr. Bujaló Bernát (Nagyrát (Ung m.), 1901. aug. 22. – † Kistrát, 1979. február 12.) ungvári római katolikus főesperes. 1952-től vikárius. 1952. április 1-jén tartóztatják le, a kihallgatások befejeztével 1952. május 29-én az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és 54-10. szakasza alapján 10 évjavító-munkatáborban eltöltendő szabadságvesztésre ítélték.

⁸⁶ Uo. – 732.

⁸⁷ Uo. – 670.

tésre ítélték. Büntetését a Szverdlovszki terület Szoszva nevű település lágerében töltötte.

Dr. Bujaló Bernát

1956. október 8-án szabadult. 1989-ben rehabilitálták⁸⁸.

Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a bebörtönzött római katolikus papok csak az általános politikai kihirdetése után, 1956–1957-ben térhettek haza. A GULAG-táborok sem tudták megtörni hitüket, hazatérésük után folytatták papi szolgálatukat. Utolsó leheletükig eleget tettek isteni küldetésüknek, a rendszer magyar áldozatainak, a meghurcoltaknak lelki erőt, hitet, reményt és vigaszt adtak. Ez a remény beteljesült, de sokan nem érték meg. Kárpátalján mindenki számára emlékezetes volt az az esemény, amikor Csáti József fogadta 1989 tavaszán dr. Paskai László esztergomi érseket. Ettől az alkalomtól érezhető pozitív változás állt be a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház életében.

⁸⁸ Uo. - 219.

II. FEJEZET

A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ TAGJANAK MEGHURCOLTATÁSA HAKLIK SÁNDOR RÁTI PLÉBÁNOS ÜGYIRATA ALAPJÁN

2.1. Haklik Sándor élete a letartóztatásáig

Haklik Sándor (Beregszászvégdó, 1893. december 19. – † Kijev, 1949/50?) ráti római katolikus plébános, szentszéki tanácsos, az alsó ungi kerület esperese, a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház vikáriusa. 1893-ban született a Bereg-vidéki⁸⁹ Beregszászvégdó⁹⁰ településen, szegény keresztény család körében.

⁸⁹ A trianoni békeszerződésig Bereg vármegye Tiszaháti járásához, a 2. világháború után a Beregszászi járáshoz tartozott.

⁹⁰ Beregdó (1889-ig Beregszász-Végdó/Beregszászvégdó), ukránul Чепивка [Csepivka], szlovákul Ardov, oroszul Чеповка [Csepivka]), korábban Берегово-Ардово [Berehovo-Ardovo]). Jelenleg Beregszász külvárosi része.

Édesanyja: Boróki Teréz, apja Ferenc. Apját, Haklik Istvánt korán elvesztette. Testvérei: Baranyi⁹¹ István, lakhelye Gödöllő, foglalkozása: orvos; Baranyi József, lakhelye Esztergom, foglalkozása: orvos; Baranyi Ferenc, lakhelye Kis-Hont (mai Szlovákia), foglalkozása: gyári munkás; Baranyi Mária, lakhelye Budapest, foglalkozása: pedagógus, akik még a 2. világháború előtt Beregszászt elhagyták. Közeli hozzátartozói közül csak unokatestvére, Haklik Mária élt a szovjetizált Beregszászban.

Haklik Sándor a tanulmányait 1899-ban a Beregszászi járási mezőkaszonnyi iskolában kezdte. Alapfokú tanulmányainak az első 4 osztály befejezéséről szóló igazolást 1903-ban megkapta. 1904-ben felvételt nyert a szatmárnémeti (mai Románia, Satu Mare) gimnáziumba. 1912-ben a helyi papnevelő szemináriumban folytatta tanulmányait, amit 1913-ban fejezett be.

Az első világháború alatt, 1914–1916. között, mint teológus, kórházi szolgálatot teljesített. A papi szeminárium befejezése után Boromisza Tibor püspök 1916. június 8-án pappá szentelte. Kinevezték Szaniszló (Románia) település római katolikus káplánjának (1916–1918). Utána püspöki döntés értelmében átirányították Beregszászba káplánként, ahol 1924-ig teljesített szolgálatot. 1924-ben áttelepült Munkácsra, ahol 1927-ig dolgozott. Később áthelyezték Beregszászba, ahol 1 évet dolgozott. 1928-ban áthelyezték a Nagyszőlősi járási Tiszaújlak római katolikus plébániájára, itt ideiglenes adminisztrátorként 1929–1930 között teljesített szolgálatot.

A csehszlovák uralom alatt a magyarság összetartásáért küzdött, számos Bereg-vidéki egyesületben közéleti, politikai szerepet vállalt, cikkeket írt a helyi lapokba. Ezért sok kellemetlensége támadt a cseh hatóságokkal, többször vád alá helyezték és meghurcolták. 1930-ban

⁹¹ Haklik Sándor testvérei a *Haklik* vezetéknevüket még a 2. világháború előtt megváltoztatták magyar *Baranyi* vezetéknevére.

áthelyezték plébániai vezető tisztségre az Ungvári járási Kis- és Nagy-ráti Római Katolikus Egyház élére. Ezt a beosztást 1949-es letartóztatásáig teljesítette. Fontos megjegyezni, hogy 1938-ban a római katolikus egyház vikáriusaként felszentelték.

2.2. A letartóztatástól a vádemelésig

Az NKVD operatív tisztjei 1949. május 16-án Haklik Sándort elhurcolták a ráti plébániáról. Fogolyszám: 2009. A Kárpátaljai Megyei Bíróság 1949. június 13-án bírósági határozatot hozott Haklik Sándor ügyében szovjetellenesség vádjával, az Ukrán SZSZK Btk. 54/4 szakasza és 54/10 szakasza 2. bekezdése alapján 25 év szabadságvesztésre, 5 évre a közügyektől való eltiltásra, a vagyon elkobzására ítélték.

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (a továbbiakban: KTAL) őrzött Haklik Sándor N-2357. sz. aktájának iratait⁹² az alábbiakban mutatjuk be, a 99 oldalas, orosz, ukrán nyelvű iratcso-móból (*lásd a dokumentumok másolatát a mellékletben*) 18 lényeges dokumentumot választottam ki (a letartóztatási, kihallgatási jegyzőkönyv, vádirat, bírósági ítélet, felülvizsgálati kérelem, határozat a rehabilitációról stb.), amelyeknek a magyar fordítását is közreadom a dolgozatban.

⁹² Haklik Sándor 2357. aktája. KTAL, Fond:2558. Opisz. 1. N-1161.

1. 1949. május 16. – A letartóztatott adatlapja⁹³ (1. sz. melléklet)
1949. május 16-án Kartasov kapitány, a KGB Kárpátaljai Megyei Főosztályának munkatársa állította össze.

1.

A letartóztatott neve, utóneve:	Haklik Sándor
Születés helye/ideje	1893, Kárpátalja, Beregszász
Letartóztatás idejéig bejelentett lakhelye	Kárpátalja, Ungvári járás, Rát község
Letartóztatás idejéig bejelentett foglalkozása	Kárpátalja, Ungvári járás, Rát község római katolikus plébánosa
Nemzetisége	Magyar
Állampolgárság / személyazonosító okmány	Szovjet / SZA SZÁM: SZR 21484, kiállító hatóság: Kárpátalja, Ungvári MVD rendőrségi kerületi hatóság
A letartóztatott személy végzettsége	Felsőfokú, egyházi szeminárium, papkéző
Letartóztatott anyagi helyzete	Kulák
Előélete	Büntetlen
Részvétele a nagy honvédő háborúban	Nem harcolt
Az elfoglalt területen ellenségnek számított-e?	Kárpátalja elfoglalása során az Ungvári járás Rát településén élt. A helyi plébánia római katolikus plébánosaként teljesítette szolgálatát.

Családi állapot

Édasapja	Nem volt
Édesanyja	<i>Boróki Teréz Fedorivna</i> , 78 éves, Beregszászi járás, nem dolgozik
Házastárs	Nincs
Gyermekek	Nincs

⁹³ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.

Testvérek	<i>Haklik István</i> (1898), <i>Haklik József</i> (1901), <i>Haklik Mária</i> (1907), <i>Haklik Ferenc</i> (1909),
Testfelépítés	Magasság: 171–180 cm. Testfelépítés: teljes közepes. Váll: horizontális. Fejmagasság: rövid. Hajsza: sötétbarna. Szemek színe: szürke. Arc: kerek. Szemöldök: egyenes. Orra: nagy-széles. Száj: kicsi. Ajak: keskeny. Homlok: egyenes. Fül: nagy, ovalis.
Letartóztatottra vonatkozó különlegesség	Nincs
Letartóztatottra vonatkozó különleges szokások	Nincs
Letartóztatás dátuma	1949. május 16. Fogolyszám: 2009
Letartóztatási parancsot kiadta	Kárpátalja megye ügyésze
Nyomozati anyagot összeállította	Kárpátaljai megyei nyomozó osztály M2II
Letartóztatott adatlapját kitöltötte	Kárpátalja megye, Ungvári járási nyomozó osztály M2II
Adatlap összeállításának helyszíne	Kárpátalja, Ungvár
Adatlapot összeállította	Ungvári járási nyomozó osztály, Kartasov kapitány

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.

A táblázat első része a kihallgató tiszt 11 kérdésére adott válaszokat tartalmazza. Haklik atya fentebb ismertetett életrajzi adatainak megismétlésétől eltekintek. Kiemelem viszont azt a tényt, hogy az írásban a letartóztatott anyagi helyzetére vonatkozóan kuláknak minősítették. A 11. rovatban kérdésként szerepel az, hogy az „*elfoglalt területen ellenségnek számított-e?*” A leírt válasz: „*Kárpátalja elfoglalása során Ungvári járás Rát településén élt. A helyi plébánia római katolikus plébánosaként teljesítette szolgálatát.*”⁹⁴

⁹⁴ Uo.

A táblázat második része Haklik atya „családi állapotát” taglalja. A kihallgató tiszt 14 kérdésére adott válaszokat tartalmazza. Megtudjuk, hogy édesapja nem volt, korán elhunyt. A 78 éves édesanyja, Boróki Teréz Fedorivna a kihallgatás idején Beregszászban él, nem dolgozik. Négy testvére van: István (1898), József (1901), Mária (1907), Ferenc (1909).

A kihallgató tiszt lejegyzi Haklik atya testfelépítését is: „*Magasság: 171–180 cm. Testfelépítés: teljes közepes. Váll: horizontális. Fejmagasság: rövid. Haj színe: sötétbarna. Szemek színe: szürke. Arc: kerek. Szemöldök: egyenes. Orra: nagy-széles. Száj: kicsi. Ajak: keskeny. Homlok: egyenes. Fül: nagy, ovális.*”⁹⁵

Kartasov kapitány az adatlap záró részében tett bejegyzése szerint Haklik atyát 1949. május 16-án tartóztatták le otthonában. Fogolyszám: 2009. A letartóztatási parancs kezdeményezője Kárpátalja megye ügyésze. A nyomozást a KGB Kárpátaljai megyei „M2П” nyomozó osztály végzi. A feljegyzés összeállítója Kartasov kapitány, a KGB Ungvári járási „M2П” nyomozó osztály munkatársa.

Számomra is fontos információt tartalmaz a Haklik atya ráti lakhelyén 1949. május 16-án végzett házkutatás jegyzőkönyve⁹⁶ (**2. sz. melléklet**). A házkutatást a hatóság végrehajtó parancsa (száma/dátuma: 2009, 1949. 05. 16.) nevében, Ukrajna Btk. 173–183 cikkely alapján a már említett Kartasov kapitány, a KGB Kárpátaljai Megyei Főosztályának Ungvári járási nyomozója hajtotta végre.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.

2. 1949. május 16. – Haklik Sándor ráti lakhelyén végzett házkutatásának jegyzőkönyve

Házkutatás során lefoglalt tárgyak jegyzéke:

1.	Pénzérmék különböző méretben	19 db
2.	Személyazonosító okmány, útlevél (száma 21484), Haklik Sándor nevére	
3.	Kötvények 1949 évből	2 db 500–1000 rubel értékben
4.	Kötvények 1948 évből	2 db 100–200 rubel értékben
5.	Kötvények 1947 évből	175 rubel értékben
6.	Nyaklánc, vasból készült	
8.	Írógép, magyar nyelvű	
9.	Kávés készlet, gyártó USZSZR	
10.	Magyar zászló	

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.

A házkutatás során a következő tárgyakat foglalták le: 19 darab pénzérmét, Haklik atya személyi okmányait, az 1947., 1948. és az 1949-es évekből való kötvények 1375 rubel értékben, ezenkívül egy nyakláncot, írógépet, kávés készletet és egy magyar zászlót.

A feljegyzés szerint a házkutatás este 20.00 és 22.00 óra között zajlott le. A házkutatás során törvénysértés vagy panasz nem történt. A házkutatás során a jegyzőkönyvbe vett tárgyak nem tűntek el. A házkutatás során a lefoglalt épületet is lepecsételték. A házkutatást hitelesítő tanú aláírása: Teler Mária Mihajlovna. A házkutatást végrehajtó KGB tisztviselő neve: Kartasov. A házkutatás során jelen volt Teler Mária Mihajlovna tanú, a ház tulajdonosa, Kovács Etella Ivanovna, Mlev Gyula Ivanovics.

1949. május 16-ai keltezéssel még egy házkutatási jegyzőkönyv⁹⁷ nyomára bukkantam (**3. sz. melléklet**), amely a további lefoglalt java-

⁹⁷ Uo.

kat sorolja fel. Szám szerint 25 féle tétel közt említik meg a régi, használt, jó állapotban lévő vagyontárgyakat: szőnyegek, ágyneműk, pokrócok, takarók, párnák, fali és asztali óra, bútorfélék (íróasztal, ágy, éjjeliszekrény, székek, dívány, tűzhely, szekrény, könyves szekrény, papi ruházat, asztali lámpa stb.).

3. 1949. május 16. – Jegyzék Haklik Sándor ráti lakhelyén végzett házkutatás során lefoglalt tárgyakról, értékekről

A jegyzék a lefoglalt tárgyakról

	<i>Tárgy megnevezése</i>	<i>Mennyiség</i>	<i>Minőség</i>
1.	Asztali szőnyeg	1	Régi – használt
2.	Szőnyeg – ágytakaró	1	Régi – használt
3.	Szobaszőnyeg	5 darab	3x5 méret, régi – haszn.
4.	Keskeny szobaszőnyeg 2,5 m	3 darab	Régi – használt
5.	Vastag takarók	2 db	Régi – használt
6.	Tolágy	1 db	Régi – használt
7.	Párna	3 db	Régi – használt
8.	Díspárna	4 db	Régi – használt
9.	Díspárna	4 db	Régi – használt
10.	Fali óra	1 db	Nem régi
11.	Asztali óra	1 db	Nem régi
12.	Asztali óra	1 db	Nem régi
13.	Asztal	1 db	Jó állapotú
14.	Íróasztal	1 db	
15.	Ágy	1 db	Régi - használt
16.	Éjjeliszekrény	1 db	Nem régi
17.	Székek	5 db	Nem régi
18.	Dívány	1 db	Nem régi
19.	Tűzhely	1 db	Nem régi
20.	Szekrény		
21.	Reverenda	3 db	Régi – használt
22.	Alsó szoknya	4 db	Régi – használt

23.	Szekrény	1 db	Használt
24.	Könyves szekrény	1 db	Hátlap nélkül
25.	Asztali lámpa	1 db	Központi

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.

A jegyzéket összeállította: Kartasov kapitány és Gulej hadnagy. A jegyzéket a következő személyek jelenlétében állították össze: Gerecs Mária, Teler Mária Mihajlovics, Kovács Etella Ivanovics. Az elkobzott vagyont átadták megőrzésre Kovács Etella Ivanovics szovjet állampolgár tulajdonába.

Az akta magába foglalja a letartóztatott Haklik atyával lefolytatott négy kihallgatási jegyzőkönyvet is. Az első dokumentum⁹⁸ 1949. május 17-én keletkezett (**4. sz. melléklet**). A kihallgatás este 21.00 órakor kezdődött és 23.00 órakor fejeződött be. Pacula ezredes UMGB Kárpátalja megyei osztályának nyomozója hallgatta ki a letartóztatott gyanúsítottat. Ukrajna Btk. 134. cikkelyének értelmében a kihallgatáson az UMGB megyei 3. nyomozó hatóság Pavlovics nevű tolmácsa is részt vett.

4. 1949. május 17. – A letartóztatott Haklik Sándor első kihallgatásának jegyzőkönyve

Neve: Haklik Sándor apja István/Sztefanovics;

Született: 1893;

Születési helye: Beregszászi járás, Beregardó;

Lakcím: Kárpátalja, Ungvári járás, Rát;

Párttagság: párton kívüli;

Nemzetiség: magyar;

Állampolgárság: szovjet;

⁹⁸ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-3.

Személyazonosító száma: igazolvány – 21484;
Végzettség: papnevelő szeminárium;
Munkaköre: lelkipásztori tevékenység folytatása;
Munkavégzés körének típusa: római katolikus egyház papja;
Családi állapot: nőtlen;
Családi körülmények: keresztény családból származik;
Politikai tevékenység korábban: nem volt;
Állami kitüntetés: nem volt;
Katonai rendfokozat: nem volt;
Hadi szolgálathoz való viszonyulása: nem hadköteles;
Szolgálata a honvédő háborúban: nem vett részt;
Sebüléseket korábban szerzett-e: nem;
Terület elfoglalásakor tartózkodása: Kárpátalja területén tartózkodott;
Részvétele szovjetellenes mozgalmakban: nem volt;
Előélete: büntetlen.

Ukrajna Btk. 134. cikkelyének értelmében a kihallgatáson az UMGB megyei 3. nyomozó hatóság tolmácsa is részt vett. Pavlovics (a tolmács), kijelentem teljes büntetőjogi felelőseggel, hogy a fordításom helytálló, az eredetivel megegyező, összhangban Ukrajna Btk. 89. cikkelyével.

Kérdés: Mondja el, kérem, az önéletrajzát!

Válasz: Én, Haklik Sándor Sztefánovics 1893-ban születtem a Beregszászi járási Beregszászvérgárdó településen szegény keresztény család körében. Alapfokú tanulmányaimat 1899-ban a Beregszászi járási kaszonyi iskolában kezdtem. Az első 4 osztály befejezéséről szóló igazolást 1903-ban megkaptam. 1904-ben felvételeztem a szatmárnémeti (ma Románia, Satu Mare) gimnáziumba. Tanulmányaimat 1912-ig folytattam, utána 1912-ben felvételeztem a helyi papnevelő szemináriumba, amit 1913-ban fejeztem be. A papi szeminárium befejezése után Boromisza Tibor (Kalocsa, 1840. július 18. – Szatmárnémeti, 1928. július 9.) püspök 1918-ban kinevezett Szaniszló (Románia) település római katolikus káplánjának. Utána püspöki döntés értelmében

átírányítottak Beregszászba káplánként, ahol szolgálatomat 1924-ig teljesítettem. 1924-ben áttelepültem Munkácsra, ahol 1927-ig dolgoztam, később áthelyeztek Beregszászba, ahol 1 évet dolgoztam. 1928-ban áthelyeztek a Nagyszőlősi járási Tiszaújlak római katolikus plébániájára, itt 1930-ig teljesítettem szolgálatot. 1930-ban áthelyeztek plébániai vezető tisztségre az Ungvári járási Rát település római katolikus közösségének élére. Ezt a beosztást 1949-es letartóztatásomig (MGB letartóztatott) teljesítettem.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-3.

Haklik atya a kihallgató tiszt kérésére újra elmondta részletesen az önéletrajzát. Többek között kiemelte, hogy a plébániai vezető tisztségre az Ungvári járási Ráti Római Katolikus Egyház élére 1930-ban nevezték ki. Ezt a beosztást 1949-es letartóztatásáig teljesítette. Fontosnak tartotta megjegyezni, hogy 1938-ban a római katolikus egyház vikáriusaként felszentelték. A jegyzőkönyvet Haklik atya is aláírta.

A második kihallgatási jegyzőkönyv⁹⁹ (**5. sz. melléklet**) szerint Pacula ezredes és Pavlovics tolmács közreműködésével másnap, 1949. május 18-án a délelőtti órákban került sor a vádlott vallatására. Ismételtén a családi helyzetéről, papi szolgálatáról, életviteléről, a különböző szervezetekhez és pártokhoz való viszonyáról, politikai világnézetéről, a magyar társadalomban betöltött közéleti és egyházi szerepéről, külföldön élő közeli és távoli rokonairól faggatták. Többek között kiderült, hogy a Beregszászból kivándorolt négy testvére a Haklik vezetéknév helyett a Baranyira magyarosított vezetéknevet vette fel. Közlése szerint István Gödöllőn orvos, József Esztergomban orvos, Mária Budapesten pedagógus, azonban a munkásként dolgozó Ferenc a szlovákiai Kishonton telepedett le. Családtagjaival levelezés útján tartja a kapcsolatot.

⁹⁹ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-7.

5. 1949. május 18. – Haklik Sándor második kihallgatásának jegyzőkönyve¹⁰⁰

Vádlott: Haklik Sándor Sztepanovics.

Kihallgatás kezdete: 1949. május 18-án délelőtt 10.00 órakor. Ukrajna UPK USZSZR 134. cikkelyének értelmében a kihallgatáson a megyei nyomozó hatóság UMGB 3.0-ás tolmácsa is részt vett. Pavlovics (a tolmács), kijelentem teljes büntetőjogi felelősségemmel, hogy a fordításom helytálló, az eredetivel megegyező, összhangban USZSZR 89. cikkelyével.

Kérdés: Milyen nyelven beszél?

Válasz: Én magyarul és német nyelven beszélek.

Kérdés: Milyen nyelven akar válaszolni a kihallgatás során?

Válasz: Magyar nyelven kívánok válaszolni.

Kérdés: A tolmács szerepét magyar nyelvről orosz nyelvre UMGB 3.0. Pavlovics tolmács fogja teljesíteni, vádlott, van-e valami kifogás a tolmács személyét illetően?

Válasz: Nincs kifogásom a személyét illetően.

Kérdés: Tagja volt-e korábban valamilyen politikai pártnak, tömörülésnek, szervezetnek?

Válasz: Pártonkívüli voltam, nem voltam tagja semmilyen szervezetnek.

Kérdés: Teljesített katonai szolgálatot korábban? Ha igen, mikor és hol?

Válasz: Nem voltam katona, hadi szolgálatban, kiképzésben nem vettem részt.

Kérdés: Milyen állami kitüntetésekben részesült?

Válasz: Nincs és eddig nem is kaptam állami kitüntetést.

Kérdés: Kérem, nevezze meg a Szovjetunióon kívül élő családtagjait!

Válasz: A Szovjetunióon kívül élő családtagjaim a következők:

Baranyi István Sztefanovics – testvér, lakhelye Gödöllő, foglalkozása: orvos;

Baranyi József Sztefanovics – testvér, lakhelye Esztergom, foglalkozása: orvos;

Baranyi Ferenc Sztefanovics – testvér, lakhelye Kis-Hont (ma Szlovákia), foglalkozása: gyári munkás;

Baranyi Mária Sztefanovna – leánytestvér, lakhelye Budapest, foglalkozása: pedagógus.

Kérdés: A testvéreinek a vezetékneve miért lett Baranyi és miért nem Haklik?

Válasz: Az én testvéreim a vezetéknevüket megváltoztatták magyar vezetéknevre.

Kérdés: Sorolja fel, kérem, az Ön családtagjait, akik a Szovjetunió területén laktak!

Válasz: A Szovjetunió területén közeli hozzátartozóim közül csak unokatestvérem, Haklik Mária él, lakhelye Beregszászban található. Jelenleg a beregszászi járási pénzügyi hivatalnál dolgozik.

Kérdés: A magyarországi rokonaival tart-e írásos kapcsolatot? Ha igen, akkor kivel?

Válasz: Családtagjaim közül Baranyi József testvéremmel tartom levélben a kapcsolatot. Legutolsó levelet 1949 februárjában kaptam.

Kérdés: Kérem, nevezze meg családjának tagjait! Családi állapota?

Válasz: Családi állapotom: nőtlen.

Kérdés: Korábban a helyszínelésnél Ön nyilatkozott, hogy kik laktak az Ungvári járási Ráton 1930 és 1949 között. Igaz vagy nem?

Válasz: Igen, nyilatkoztam erről.

Kérdés: Mondja, kérem, milyen mennyiségben rendelkezett földterülettel? Ön rendelkezett földterülettel mint a római katolikus egyház papja a Csehszlovák éra alatt, illetve akkor is, amikor Kárpátját visszacsatolták Magyarországhoz?

¹⁰⁰ KATAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-7.

Válasz: A római katolikus egyház papjaként álltam szolgálatban, és amikor Kárpátalját Csehszlovákiához, később Magyarországhoz visszacsatolták, az én tulajdonomban 50 hektár földterület volt.

Kérdés: A földterületen kívül volt-e még valami az Ön magántulajdonában?

Válasz: A földterületen kívül az én tulajdonomban volt 2 ló, 2 tehen és 2 disznó.

Kérdés: Ki gondozta az Ön földterületeit?

Válasz: A magántulajdonomhoz tartozó földterületeket Rát lakosai bérelték tőlem, amiért én először csehszlovák koronában, majd Kárpátalja visszacsatolása után évente 100 pengőért megengedtem a falu lakosságától.

Kérdés: Mennyi embert dolgoztatott állandóan?

Válasz: 1945-ig 2–3 ember dolgozott nekem, jelenleg egyetlen kisegítő személyzetem van, aki a háztartás vezetésében segít.

Kérdés: Mennyi ideig használta az 50 hektáros földterületeit?

Válasz: Az 50 hektáros földterületet, ami a birtokomban volt, 1946-ig használtam.

Kérdés: Milyen magántulajdona volt az Ön letartóztatásáig? Amíg az MGB munkatársai letartóztatták?

Válasz: Az én magántulajdonomban a letartóztatásom napjáig csak 2 tehenet birtokoltam.

Kérdés: Mit szeretne hozzátenni a saját tanúvallomásához?

Válasz: Saját tanúvallomásomhoz semmit sem szeretnék hozzáfűzni vagy kibővíteni.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-7.

A Szovjetunió területén közeli hozzátartozói közül csak unokatestvére, Haklik Mária élt beregszászi lakhelyén, és a beregszászi járási pénzügyi hivatalnál dolgozott. Vagyoni helyzetéről is kérdezték, hogy 1930 és 1949 között milyen mennyiségben rendelkezett földterülettel.

Mint a római katolikus egyház papja, tulajdonában 50 hektár földterület, továbbá 2 ló, 2 tehen és 2 disznó volt. Valójában mindez egyházi tulajdonnak számított. A szántóföldet ráti lakosok bérelték tőle, amiért Haklik plébános először csehszlovák koronában, majd Kárpátalja visszacsatolása után évente 100 pengőért megengedtem a falu lakosságától. A földterületet 1946-ig használtam, azután államosították. Gazdaságában 1945-ig 2–3 ember dolgozott, 1945-től csak egy kisegítő személyzetem van, aki a háztartás vezetésében segít. A letartóztatásom napján csak 2 tehenet birtokoltam. Saját aláírásával megerősített tanúvallomásomat további adatokkal nem egészítettem ki. Megjegyzem, Haklik atya 1946–1949 között már nem rendelkezett szántófölddel, csupán két fejőstehénnel, mégis kuláknak nyilvánították.

A harmadik kihallgatást Pacula ezredes Pavlovics tolmács társaságában 1949. május 19-én délelőtt 10.00 órakor folytatta az Ukrán SZSZK BTK 89. és az Ukrán SZSZK UPK 134. cikkelyével összhangban. Erről tudósít a következő jegyzőkönyv¹⁰¹ (6. sz. melléklet). A kihallgató tiszt aziránt érdeklődött, hogy Haklik plébános milyen szerepet töltött be, amikor a magyar–német hadsereg visszafoglalta Kárpátalját, milyen volt a politikai megnyilvánulása, fejtett-e ki szovjetellenes tevékenységet. A vádlott a neki szegezett durva kérdésekre a jegyzőkönyv szerint a következőket válaszolta: „Én római katolikus pap vagyok, politikai agitációt a magyar és német hadsereg bevonulása előtt nem folytattam. Csak akkor vettem részt politikai rendezvényen, amikor üdvözölték a magyar–német hadsereg ünnepélyes bevonulását Kárpátaljára, az Ungvári járásba. Üdvözöltem az új rezsimet, és felhívásomban arra szólítottam fel a lakosságot, hogy engedelmeskedjen a magyar rezsimnek. (...) Semmilyen antiszovjet tevékenységet a lakosság körében nem folytattam. A korábban mondottakat, válaszaimat meg-

¹⁰¹ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-4.

erősítem. (...) Valójában amikor Kárpátalját Csehszlovákiához csatolták, én 1922-től 1939-ig tagja voltam a Keresztény Szocialista Pártnak. (...) Egyszerű párttag voltam, nem töltöttem be tisztséget.¹⁰²

6. 1949. május 19. – Haklik Sándor harmadik kihallgatásának jegyzőkönyve¹⁰³

Kérdés: Mondja, kérem, milyen szerepet töltött be, amikor a magyar–német hadsereg visszafoglalta Kárpátalját?

Válasz: Én római katolikus pap vagyok, politikai agitációt a magyar és német hadsereg bevonulása előtt nem folytattam. Csak akkor vettem részt politikai rendezvényen, amikor üdvözölték a magyar–német hadsereg ünnepélyes bevonulását Kárpátaljára, az Ungvári járásba. Üdvözöltem az új rezsimet, és felhívásomban arra szólítottam fel a lakosságot, hogy engedelmeskedjen a magyar rezsimnek.

Kérdés: Ez volt az Ön egyetlen politikai megnyilvánulása?

Válasz: Igen.

Kérdés: Nem igaz. A nyomozás során Öntől igaz válaszokat várnak ebben a kérdésben.

Válasz: A nyomozó hatóság számára ebben a kérdésben több mondanivalóm, hozzáfűzni valóm nincs.

Kérdés: Ehhez a kérdéshez még visszatérünk a kihallgatás során. Kérem, mondja el, milyen antiszovjet tevékenységet folytatott a lakosság körében? A szovjet kommunista párttal, az állammal szemben mit hajtott végre?

Válasz: Semmilyen antiszovjet tevékenységet a lakosság körében nem folytattam, a szovjet kommunista párttal szembeni tevékenységet sem folytattam.

Kérdés: Ön továbbra is hazudni akar a kihallgatás során? Továbbra is hangsúlyozom, hogy a kihallgatás során Öntől elvárjuk, hogy mondja el, milyen antiszovjet tevékenységet folytatott.

Válasz: Semmilyen antiszovjet tevékenységet a lakosság körében nem folytattam. A korábban mondottakat, válaszaimat megerősítem.

Kérdés: Ön nem akarja kiegészíteni a tanúvallomását?

Válasz: Korábban a nyomozás során nem megfelelő választ adtam, ami a tagságomat illeti politikai pártokban vagy tömörülésekben, valójában amikor Kárpátalját Csehszlovákiához csatolták, én 1922-től 1939-ig tagja voltam a Keresztény Szocialista Pártnak.

Kérdés: Milyen funkciót töltött be ebben a pártban?

Válasz: Egyszerű párttag voltam, nem töltöttem be tisztséget.

Kérdés: Amikor Kárpátalját elfoglalta a német–magyar hadsereg, Ön tagja lett-e valamilyen pártnak?

Válasz: Nem.

Forrás: K TAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-4.

Megjegyzem, az említett jegyzőkönyv szerint a kihallgató tiszt többször félbeszakította a vádlott vallomását, válaszait hazugságnak minősítette. Végül arra is rákérdezett, amikor Kárpátalját elfoglalta a német–magyar hadsereg, tagja volt-e valamilyen pártnak? A vádlott erre nemmel válaszolt. A kihallgatást 14.00-kor befejezték.

A KGB nyomozótisztje a tolmács segítségével az utolsó kihallgatást a negyedik jegyzőkönyv¹⁰⁴ szerint 1949. május 20-án 12.00–14.00 óra között bonyolította le (7. sz. melléklet). Ezúttal is a vádlott Ung-vidéki politikai közszereplése került előtérbe. A KGB ezredesét elsősorban az érdekelte, hogy Haklik plébános milyen körülmények között vett részt az esemény egyik szervezőjeként, szónokaként a német és magyar hadsereg ünnepélyes bevonulásánál.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ K TAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-5.

7. 1949. május 20. – Haklik Sándor negyedik
kihallgatásának jegyzőkönyve

Vádlott: Haklik Sándor Sztefanovics.

Kérdés: Mondja, kérem, mikor és milyen körülmények között vett részt a német és magyar hadsereg ünnepélyes bevonulásánál?

Válasz: Még mielőtt a kérdésre válaszolnék, szeretném az Önök figyelmét felhívni arra, hogy én római katolikus papként az Ungvári járási Rát, Szürte és Téglás községében teljesítettem szolgálatot. Körülbelül 3–4 nappal a magyar hadsereg bevonulása előtt Ráton eljött hozzám a téglási iskola egyik tanára, Király Erzsébet, aki Magyarországról érkezett 1944-ben. A beszélgetésünk során meghívott, hogy a római katolikus egyház papjaként vegyek részt a Kárpátalját elfoglaló hadsereg ünnepélyes fogadásán. Király szavai alapján ez lesz a legnagyobb szabású esemény, mivel Kárpátalját elfoglalja német és magyar hadsereg, ezért nekem azt javasolta, hogy vegyek részt a rendezvényen. Az ünnepnapon, amikor a hadsereg bevonult Téglásra, én Rátról egy könnyű kisautóval elhajtottam a helyszínre, Téglásra, ahol is részt vettem a bevonuló hadsereg ünnepélyes fogadásában.

Kérdés: Ki volt a főszervezője ennek az ünnepélyes fogadásnak?

Válasz: Nem tudom, de fontos megemlítenem, hogy erre az ünnepségre, amikor a bevonuló hadsereget üdvözölték, minden fasiszta szimpatizáns meghívást kapott Tégláson.

Kérdés: Kérem, mondja el, hogy mit mondott, amikor üdvözölte a bevonuló német és magyar hadsereget?

Válasz: Hogy pontosan mit mondtam, azt nehéz lenne szóról szóra idézni, de emlékeim alapján úgy köszöntöttem Őket, mint Kárpátalja felszabadítóit.

Kérdés: Ráton szintén szerveztek ünnepélyes fogadást a bevonuló hadsereg tiszteletére?

Válasz: Nem, Rát településén nem volt fogadás a lakosság részéről.

Kérdés: Amikor a magyar és német hadsereg bevonult, akkor kinek a parancsára és hol volt kitéve a magyar nemzeti lobogó?

Válasz: Amikor a magyar hadsereg bevonult, akkor Rát község fele lakossága kirakta a saját házuk falára a magyar nemzeti lobogót. A saját házam falára én is kiraktam a magyar nemzeti zászlót. Hogy kinek az utasítására, vagy hogy ki szólt, hogy rakjam ki a zászlót, arra már nem emlékszem, személyesen ebben a folyamatban nem vettem részt.

Kérdés: Milyen a nemzetiségi összetétele Rátnak?

Válasz: Nemzetiségi összetétele alapján többségében vidéki, falusi magyar ajkú lakosokból áll a közösség.

Kérdés: Mondja, kérem, hogy a magyar nemzeti lobogót hol vásárolta vagy kitől szerezte be?

Válasz: A magyar nemzeti lobogót saját kezűleg varrtam, a hozzá való anyagot én vásároltam az üzletben.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-5.

A jegyzőkönyv szerint Haklik plébános Pacula ezredes, Pavlovics tolmács által levezetett kihallgatása öt órán át tartott. Az idézett dokumentumhoz a következő megjegyzést fűzte: „*A kihallgatáson feltett kérdésre én, mint vádlott, büntetőjogi felelősség tudata alatt válaszoltam, aláírással hitelesítve válaszaimat. Haklik Sándor Sztefanovics.*”¹⁰⁵

A megvizsgált hét dokumentum alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a KGB ezredes Haklik Sándor plébánosra mindenáron a szovjetellenesség bélyegét igyekezett rásütni, és hogy a hívei körében szovjetellenes agitációt fejtett ki. Hiszen minden KGB nyomozati forгатókönyv ez irányba terelte a kihallgatási eseményeket, ami egy alaposan előkészített koncepció per képét vetíti előre. A végeredmény ismert, az ilyen személyre súlyos börtönbüntetés és GULAG-rabság várt. Arra vonatkozóan nem találtunk példát, hogy

¹⁰⁵ Uo.

a letartóztatott paptársai közül valakivel szemben is a KGB megszüntette volna a bünvádi eljárást.

2.3. Vádemelés, bírósági vizsgálat és felülvizsgálati kérelem

Miután az Ungvári 1. sz. börtönben a sorozatos kihallgatások során elkészült a nyomozati anyag, és a négy jegyzőkönyv tükrében Pacula ezredes úgy ítélte meg, hogy Haklik Sándor plébános a szovjet rendszer ellensége, ezért vétkesnek bizonyult. Pacula ezredes a KGB kárpátaljai területi 3. sz. nyomozó osztály vezetőjével, Akszenov KGB-alezredekkel egyeztetve, az Ukrán Btk. 126. és 127. és a Btk. 54-4. és 54-10. szakasza 2. cikkelye alapján, rendeletbe foglalva, végérvényesen őrizetbe helyezik. A rendelet tartalmát még május 25-én ismertették Haklik Sándorral, amit saját kezűleg aláírt. A rendeletet Jeremicsev őrnagy, az UMGB 4. nyomozó osztályának vezetője jóváhagyta. Másolatát május 26-án megküldték a megyei ügyészségi hivatal számára és a megyei UMGB „A” 3. sz. nyomozó osztályának.

Haklik Sándor ráti lakos büntetőügye kapcsán rendeletben fogalmazták meg 1949. május 25-én a vádemelési javaslatot¹⁰⁶ (**8. sz. melléklet**). Pacula ezredes nyilatkozatában többek között a következőkre hívta fel a KGB és az ügyészség helyi illetékes vezetőinek figyelmét, hogy a kárpátaljai UMBG nyomozó hatóság nevében átvizsgálta a nyomozó hatóság által összeállított №2357-es iktató számú aktát, és megállapította Haklik Sándor bűnösségét abban, hogy amikor a magyar hadsereg elfoglalta Kárpátalját, „a római katolikus egyház papjaként a lakosság körében szisztematikusan szovjetellenes, antikommunista tevékenységet folytatott. Amikor Kárpátalját az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták, a lakosság körében szovjetellenes tevékenységet folytatott, lázító tevékenységében meg akarta hiúsítani a Kommunista Párt vezetésének a határozatait, lázító, provokatív pletykákat terjesztett, hogy nemsokára Kárpátalja állami hovatartozása a Szovjet Unióban megváltozik.”

¹⁰⁶ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, gépelt 1.

*kákat terjesztett, hogy nemsokára Kárpátalja állami hovatartozása a Szovjet Unióban megváltozik.*¹⁰⁷

8. 1949. május 25. – Haklik Sándor ráti lakos büntetőügyében született vádemelési javaslat

Megerősítve: Az UMBG 3.0 nyomozó osztályának vezető alezredese /AKSZENOV/

Dátum: 1949. május 25.

Rendelet /a vádemelésről/

Dátum: 1949. május 25. Hely: Ungvár

Én, Pacula ezredes, a kárpátaljai UMBG nyomozó hatóság nevében átvizsgáltam a nyomozó hatóság által №2357-es iktató számmal összeállított dokumentációt, és figyelembe vettem, hogy Haklik Sándor eléggé érintett abban, hogy ő a római katolikus egyház papjaként, amikor a magyar hadsereg elfoglalta Kárpátalját, a lakosság körében szisztematikusan szovjetellenes, antikommunista tevékenységet folytatott.

Amikor Kárpátalját az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták, a lakosság körében szovjetellenes tevékenységet folytatt, lázító tevékenységében meg akarta hiúsítani a Kommunista Párt vezetésének a határozatait, lázító, provokatív pletykákat terjesztett, hogy nemsokára Kárpátalja állami hovatartozása a Szovjet Unióban megváltozik.

HATÁROZAT:

Az Ukrán SZSZK Btk. 126. és 127. szakasza, az 54-4. és 54-10. szakasza, 2. bekezdése alapján Haklik Sándor vádlottat őrizetbe helyezi.

A határozat másolatát mellékeljük a megyei ügyészségi hivatal számára és a megyei UMBG „A” 3.0 nyomozó osztály számára.

Pacula ezredes, az UMGB 3. nyomozó osztályának ezredese.

¹⁰⁷ Uo.

Határozatot jóváhagyta:

Jeremicsev őrnagy, az UMGB 4. nyomozó osztályának vezetője.

A határozat tartalmát velem ismertették 1949. május 25. – Haklik Sándor aláírás sk.

Felfigyeltem arra, hogy a sebtében összeállított nyomozati anyagokat tartalmazó N^o2357. sz. akta egyes irataiban pontatlanul jelölték meg Haklik Sándor születési helyét. Egyikben a nagyszülősi járási Feketeardó, míg a másikban a nagyszülősi járási Beregszászvégardó van feltüntetve. Miközben egyes iratokban lakhelyként Beregszász is szerepel. Ezekre a pontatlanságokra Pacula ezredes is felfigyelt, ezért az 1949. május 26-án hozott határozatban¹⁰⁸ rögzítette **(9. sz. melléklet)** a vádlottra vonatkozó, helyesbített születési adatokat, mely szerint a vádlott Kárpátalja, Beregszászi járás, Beregszászvégardó településen született. Ezt a dokumentumot a börtöndossziéhoz csatolták.

9. 1949. május 26. – Haklik Sándor életvitelszerű lakhelyének megállapítását célzó határozat

Megerősítve: Az UMGB 3.0 nyomozó osztályának vezető alezredese /AKSZENOV/

Dátum: 1949. május 26.

/a vádemelésről – a vádlott pontos születési helyének meghatározása/

Dátum: 1949. május 26.

Hely: Ungvár

Én, Pacula ezredes, a kárpátaljai UMGB nyomozó hatóság nevében átvizsgáltam a nyomozó hatóság által N^o2357-es iktató számmal összeállított dokumentációt, és figyelembe vettem azt a tényt, hogy a dokumentumokban Haklik Sándor vádlott beregszászi lakosként van

¹⁰⁸ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 69. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt l.

nyilvántartásba véve, az adatpontosítás alapján megállapítom, hogy a vádlott Kárpátalja, Beregszászi járás, Beregszászvégardó településen született.

A fent megállapítottakkal összhangban:

HATÁROZAT:

Megállapítom, hogy Haklik Sándor vádlott, Kárpátalja, Beregszászi járás, Beregszászvégardó településen született, a fent említett vádpontok alapján vétkes. A határozat másolatát másolatban mellékeljük a megyei ügyészségi hivatal számára és a megyei UMGB „A” 3. nyomozó osztálya számára, illetve az UMGB 3. börtön parancsnokságának, hogy a dokumentumot csatolják a börtöndossziéhoz.

Pacula ezredes, az UMGB 3. nyomozó osztályának főnyomozója

Határozatot jóváhagyta: Jeremicsev őrnagy, az UMGB nyomozó 4. osztályának vezetője

KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161.

A 69. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt l.

A nyomozók tisztázták azt is, hogy Haklik Sándor ugyan a Beregszászi járási Beregszászvégardóban született, azonban életvitelszerűen Ráton tartózkodik, a helyi római katolikus templom plébánosa. Ezzel kapcsolatosan *Igazolást*¹⁰⁹ kértek Hadzsegától, a Ráti községi tanács vezetőjétől **(10. sz. melléklet)**, aki írásban tanúsítja, hogy „*Haklik Sándor 1932-től a falu lakosa és 1946-ig kulák*¹¹⁰ *volt. Nyolcvan hektár földterülettel rendelkezett, két lova volt, hat tehene. Négy szolgálónővel vette körül magát és két állandó férfi alkalmazottja volt. Szezonálisan a földeket nyolc ember művelte meg a helyi római katolikus közösségből. Családi állapota nőtlen, egyedülálló, nincs felesége, nincs gyermeke.*”¹¹¹

¹⁰⁹ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 70. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt l.

¹¹⁰ Kulák: a Szovjetunióban a bolsevista kommunista szóhasználatban jómódú gazdát jelentett.

¹¹¹ Uo.

**10. 1949. május 8. – Haklik Sándor életvitelszerű lakhelyéről
Hadzsega, a Ráti községi tanács vezetője által benyújtott igazolás**

IGAZOLÁS

Ezt az igazolást az Ungvári járási Rát községi tanácsa adta ki Haklik Sándor szovjet állampolgár számára. Megállapításra került, hogy Haklik Sándor 1932-től a falu lakosa és 1946-ig kulák volt. Nyolcvan hektár földterülettel rendelkezett, két lova volt, hat tehene. Négy szolgálónővel vette körül magát és két állandó férfi alkalmazottja volt. Szezonálisan a földeket nyolc ember művelte meg a helyi római katolikus közösségből.

Családi állapota nőtlen, egyedülálló, nincs felesége, nincs gyermeke.

Hadzsega, a Ráti községi tanács vezetője, körpecsét, aláírása.

Dátum: 1949. május 08.

A soron következő dokumentum¹¹² 1949. május 27-én keletkezett (**11. sz. melléklet**). Ebből megtudjuk, hogy Pacula ezredes, az UMGB 3. nyomozó osztályának főnyomozója a №2357-es akta nyomozati anyagait Haklik Sándor vádlott ügyével kapcsolatban tüzetesen megvizsgálta, és a további nyomozást lezárta. Az ezredes véleménye szerint a hatóságnak elég bizonyítékot sikerült összegyűjteni, hogy a bíróság a vádlottat a fent említett cikkelyek alapján elítélje. Az iratból az is kiderül, hogy Haklik Sándor vádlott is megismerkedett a nyomozati anyag tartalmával és a következőt nyilatkozta: *„A nyomozati anyag teljes tartalmával megismerkedtem; a nyomozati anyag tartalmához semmi hozzáfűzni valóm nincsen. Fellebbezni a nyomozati hatóság felé nincs szándékomban. A nyomozási eljárás során panasszal nem élek.”*¹¹³

¹¹² KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 71.oldalon az ügyirat eredeti, kézzel kitöltött űrlap 1.

¹¹³ Uo.

**11. 1949. május 27. – Haklik Sándor ráti lakos ellen
indított nyomozás befejezéséről**

JEGYZŐKÖNYV A NYOMOZÁS BEFEJEZÉSÉRŐL

Dátum: 1949. május 27. Én, Pacula, az UMGB nyomozó osztályának 3.0-ás ezredese nevében átvizsgáltam a nyomozó hatóság által №2357-es iktató számmal összeállított dokumentációt Haklik Sándor vádlott ügyével kapcsolatban. Az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza alapján bűncselekmény elkövetésében vétkes. Az előzetes nyomozás a fent említett eljárásban le van zárva, a nyomozás során elég bizonyítékot sikerült összegyűjteni, hogy a bíróság a vádlottat a fent említett cikkelyek alapján elítélje, az Ukrán SZSZK PK. 206. szakaszának megfelelően a vádat előterjesztem, a jegyzőkönyv tartalmával a vádlottat ismerttettem és megkérdeztem, hogy valamivel ki akarja-e egészíteni a nyomozás anyagát.

Vádlott: Haklik Sándor, megismerkedtem a nyomozati anyag tartalmával és a következőt nyilatkoztam:

A nyomozati anyag teljes tartalmával megismerkedtem.

A nyomozati anyag tartalmához semmi hozzáfűzni valóm nincsen. Fellebbezni a nyomozati hatóság felé nincs szándékomban.

A nyomozási eljárás során panasszal nem élek.

A vádiratot a megyei ügyészség számára Pacula, az UMGB 3. sz. nyomozó osztályának ezredese és Jeremicsev, az UMGB 3. sz. nyomozó osztályának őrnagya állította össze a bírósági per elindításához. A vádirat tartalmát Akszenovics, az UMGB 3. sz. nyomozó osztályának alezredese szintén kézjegyével erősítette meg. A vádirat szerint 1949. május 16-án az Ungvári MGB hatóság munkatársai Haklik Sándort szovjetellenes tevékenysége miatt letartóztatták. A nyomozati anyag kimondja, hogy a ráti plébánost az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése alapján vonják felelősségre az alábbi vádpontokban:

1. 1938 novemberében a Rátra bevonuló magyar hadsereget felszabadítóként üdvözölte és ünnepséget rendezett részükre.
2. A háború alatt a szentmiséken szovjetellenes tevékenységet folytatott. Például felszólította a hívőket, hogy ne segítsenek a szovjet hadseregnek. 1944 októberében, amikor a magyar és német hadsereg visszavonulóban volt a szovjet hadsereg nyomására, aktívan agitálta a lakosságot, hogy segítsék a magyar és német hadsereget a szovjet hadsereggel szemben.
3. Amikor Kárpátalját az USZSZK-hoz csatolták, a vádlott az egyházi rendezvényeken szovjetellenes tevékenységet folytatott a lakosság körében. 1948 őszén Haklik nemegyszer, Oláh Bertalan, Kovács Sándor és más ráti lakosokkal szóba elegyedve, kinevelte a kolhozrendszer működését, előre megjósolta, hogy a Szovjetunió államformája meg fog változni.
4. Illegálisan szervezett iskolás korú fiatalok számára összejövedeleket, ahol a katolikus egyház szeretetére és a Szovjetunió, illetve a Kommunista Párt által szervezett rendezvények utálatára nevelte őket stb.
5. Megtiltotta a fiataloknak, hogy tagjai legyenek az Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségnek (Komszomol).

A bűncselekmény elkövetése során előterjesztett bizonyítékokat és a kihallgatás során szemtől szembe Dudinszki T. T., Oláh B. Sz., Kovács A. A., Horváth Gy. A. ráti tanúkkal szembesítették. A vádirat aláírói arra kérik feletteseiket, hogy Haklik Sándor vádlott ügyében az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése és a Btk. 204. szakasza alapján a 2357. ügyiratszámú nyomozati anyagot továbbítsák a megyei ügyészség számára a bírósági per elindításához. A vádirathoz 1949. május 28-án kiállított két jegyzéket csatoltak. Az egyik igazolás arról, hogy Haklik Sándor vádlott le volt tartóztatva, és az Ungvári 1 Sz. börtönbe szállították. Személyes tárgyait külön csomagban az ügyhöz csatolták. Megjegyzik, hogy „bizonyíté-

kok a vádlottal kapcsolatban nem voltak”. A másik jegyzék, összesen öt, a plébános ellen vallomást tévő tanú listáját tartalmazza: Kovács Alekszander Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa; Dudinszki Tibor Tiborovics, Ungvári járás, Koncháza település lakosa; Horváth Gyula Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa; Barkaszi József Jurijovics, Ungvári járás, Kisgejőc lakosa; Oláh Bertalan Sztefanovics, Ungvári járási, Rát község lakosa.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 71.oldalon az ügyirat eredeti, kézzel kitöltött űrlap 1.

A nyomozati anyag kimondja, hogy a ráti plébánost az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése alapján vonják felelősségre. A vádirat aláírói arra kérik feletteseiket, hogy Haklik Sándor vádlott ügyében az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése és a Btk. 204. szakasza alapján a 2357. ügyiratszámú nyomozati anyagot továbbítsák a megyei ügyészség számára a bírósági per elindításához.

Haklik Sándor ráti lakos büntetőügyében 1949. május 28-án született vádemelési javaslatához¹¹⁴ (12. sz. melléklet) több kiegészítő jegyzéket csatoltak. Az egyik igazolás arról, hogy a letartóztatott Haklik Sándort az Ungvári 1. sz. börtönbe szállították, a bírósági döntésig itt tartják őrizetben. Személyes tárgyait külön csomagban az ügyhöz csatolták. Megjegyzik, hogy „bizonyítékok a vádlottal kapcsolatban nem voltak”.

¹¹⁴ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 72-74.oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

**12. 1949. május 28. – Haklik Sándor ráti lakos
büntetőügyében született vádemelési javaslat**

Megerősítve: az UMBG 3.0 nyomozó osztályának vezető alezredese CSERNEVCI.

Iktatószám: 2357

Dátum: 1949. május 28.

VÁDIRAT

Vádlott: Haklik Sándor, az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése alapján 1949. május 16-án az Ungvári MGB hatóság munkatársai letartóztatták szovjetellenes tevékenysége miatt. A nyomozás során megállapításra került, hogy Haklik Sándor Kárpátalja területén élt, 1938-ban ünnepélyes rendezvényt szervezett, ahol a bevonuló magyar hadsereget üdvözölték, ahol felhívással fordult a résztvevőkhöz, hogy a bevonuló magyar hadsereg minden utasítását hajtsák végre. A magyar hadsereg által elfoglalt Kárpátaljai területen élt, Haklik a római katolikus egyház papjaként kihasználta egyházi jogkörét, a hívők előtt állandóan a szovjet kommunista eszmék ellen prédikált, kritizálta és elítélte a kommunista szovjet ideológiát, tevékenységet. Amikor a német–magyar hadsereg Kárpátaljáról visszavonult, bevonult a szovjet Vörös Hadsereg, Haklik szovjetellenes felhívással fordult a lakossághoz, hogy segítsenek kialakítani védőállásokat, védelmi szerkezetet.

Amikor Kárpátalját visszacsatolták az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársasághoz, folytatta a kommunista- és szovjetellenes megnyilvánulásait, amelyek célzottan a Kommunista Párt tevékenységére vonatkoztak, téves híreket, pletykákat terjesztett, hogy Kárpátalja szovjet kommunista berendezkedése meg fog változni. Összejöveleteket szervezett iskolás korú fiatalok számára, akiket a kommunizmus és a szovjet rendszer ellen nevelt, megtiltotta a fiataloknak, hogy tagjai legyenek az Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségnek (Komszomol).

Az Ukrán SZSZK Btk. alapján, 54-4. szakaszának és az 54-10. szakaszának 2. bekezdése alapján a vádlott részleges beismerő vallomást tett (nem teljesen ismerte el a bűnösségét). A bűncselekmény elkövetése során előterjesztett bizonyítékokat és a kihallgatás során szemtől szemben Dudinszki T. T., Oláh B. Sz., Kovács A.A., Horváth Gy. A. tanúkkal szembesítették.

Megalapozottak alapján, továbbiakban vádlott: Haklik Sándor, 1893-ban született Kárpátalja, Beregszászi járás, Beregszászvérgárdó településén, USZSZK, keresztény családban született, nemzetisége magyar, állampolgársága szovjet, pártonkívüli, felsőfokú végzettséggel, papi szemináriumot fejezett be, családi állapota nőtlen, büntetlen előéletű, letartóztatásáig az Ungvári járási Rát településen lakott, ott teljesített római katolikus lelkipásztori tevékenységet.

Következők alapján:

1938 novemberében ünnepélyes rendezvényt szervezett, ahol a bevonuló magyar hadsereget üdvözölték, ahol felhívással fordult a résztvevőkhöz, hogy a bevonuló magyar hadsereg minden utasítását hajtsák végre.

A magyar hadsereg által elfoglalt Kárpátaljai területen élt. Haklik a római katolikus egyház papjaként kihasználta egyházi jogkörét, a hívők előtt állandóan a szovjet kommunista eszmék ellen prédikált, kritizálta és elítélte a kommunista szovjet ideológiát, tevékenységet.

Amikor a német–magyar hadsereg Kárpátaljáról visszavonult, bevonult a szovjet Vörös Hadsereg, Haklik elutasította a segítségnyújtást, és felhívással fordult a lakossághoz, hogy ne segítsenek kialakítani védőállásokat, védelmi szerkezetet. Amikor Kárpátalját visszacsatolták az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársasághoz, folytatta a kommunista- és szovjetellenes megnyilvánulásait, amelyek célzottan a Kommunista Párt tevékenységére vonatkoztak, téves híreket, pletykákat terjesztett, hogy Kárpátalja szovjet kommunista berendezkedése meg fog változni. Összejöveleteket szervezett iskolás korú fiatalok szá-

mára, akiket a kommunizmus és a szovjet rendszer ellen nevelt, megtiltotta a fiataloknak, hogy tagjai legyenek az Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségnek (Komszomol).

Az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54–10. szakasza, 2. bekezdés, valamint az Ukrán SZSZK UPK 204. szakasza alapján a nyomozati anyagot Haklik Sándor vádlott ügyében, ügyiratszám 2357, kérem, továbbítsák a megyei ügyészség számára a bírósági per elindításához.

Pacula, az UMGB nyomozó osztályának 3.0-ás ezredese.

Jeremicsev, az UMGB nyomozó osztályának 3.0-ás rendőr őrnagy.

A vádirat tartalmát megerősítem: Akszenovics, az UMGB nyomozó osztályának 3.0-ás alezredese.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 72-74. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt

A másik jegyzék¹¹⁵ (13. sz. melléklet) összesen öt, a plébános ellen vallomást tévő tanú listáját tartalmazza: Kovács Alekszander Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa; Dudinszki Tibor Tiborovics, Ungvári járás, Koncháza település lakosa; Horváth Gyula Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa; Barkaszi József Jurijovics, Ungvári járás, Kisgejőc lakosa; Oláh Bertalan Sztefanovics, Ungvári járási, Rát község lakosa.

13. 1949. május 28. – Igazolás Haklik Sándor ráti lakos letartóztatásának körülményeiről és a tanúk listájáról

A vádlott letartóztatásának körülményeiről Ungvár, 1949. május 28.

IGAZOLÁS

1. Haklik Sándor vádlott le volt tartóztatva és az Ungvári 1. Sz. UMBG 3.0-ás börtönébe szállították.

2. Saját személyes tárgyait külön csomagban az ügyszobához csatoltuk.

3. Bizonyítékok a vádlottal kapcsolatban nem voltak.

TANÚK LISTÁJA

1. Kovács Alekszander Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa;

2. Dudinszki Tibor Tiborovics, Ungvári járás, Koncháza település lakosa;

3. Horváth Gyula Alekszandrovics, Ungvári járás, Rát község lakosa;

4. Barkaszi József Jurijovics, Ungvári járás, Kisgejőc lakosa;

5. Oláh Bertalan Sztefanovics, Ungvári járási, Rát község lakosa.

Pacula, az UMGB nyomozó osztályának 3.0-ás ezredese /aláírás/.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A

74. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt, 1.

A vádiratot a KGB kárpátaljai területi főosztály 3. sz. nyomozó osztálya nevében saját kezűleg írta alá: Pacula ezredes, Jeremicsev őrnagy, Akszenovics alezredes.

Haklik Sándor plébános koncepciójára perét 1949. június 13-án a nyilvánosság kizárásával, zárt ajtó mögött rendezték meg. A Kárpátaljai Területi Bíróság a KGB-szervek elvárásai szerint hozott ítéletet Haklik Sándor ellen indított büntetőügyben¹¹⁶ (14. sz. melléklet).

¹¹⁵ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 74. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

¹¹⁶ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 89. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

**14. 1949. június 13. – A Kárpátaljai Területi Bíróság ítélete
Haklik Sándor ellen indított büntetőügyben**

BÍRÓSÁGI HATÁROZAT

Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság nevében

1949. június 13., Kárpátaljai Megyei Büntetőbíróság, Ungvár bírói
testületének következő összetételében:

Bírói testület elnöke: Solom

Néptanácsosok: Sajnevoj és Tokar

Titkár: Polyatancsuk

Ügyész: Necsereponenko

Védő: Judkovics

A bíróság zárt ülés keretében tárgyalta meg a vádlott, Haklik Sándor Sztefanovics ügyét, aki 1893-ban született, Beregszászvérgárdó településen, Nagyszőlősi¹¹⁷ járásban; lakcíme Kárpátalja, Ungvári járás, Rát község; született középosztályú vidéki családban, nemzetisége magyar, felsőfokú papi végzettséggel rendelkezik, nőtlen, büntetlen előéletű, az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza 1. bekezdés alapján felelősségre vonva.

MEGÁLLAPÍTOTTUK

A vádlott 1938 novemberében, amikor a magyar hadsereg Rát községébe érkezett, rendezvényt szervezett és üdvözölte a felszabadítókat (így nevezte őket). Haklik Sándor állandóan és különösen a háború alatt kihasználta a miséket, hogy szovjetellenes tevékenységet folytasson, és felszólította hívőket, hogy ne segítsenek a szovjet hadseregnek. 1944 októberében, amikor a magyar és német hadsereg visszavonulóban volt a szovjet hadsereg nyomására, aktívan agitálta a lakossá-

got, hogy segítsék a magyar és német hadsereget a szovjet hadsereggel szemben.

Amikor Kárpátalját az Ukrán SZSZK-hoz csatolták, a vádlott szovjetellenes tevékenységet folytatott, kihasználva a lakosság körében megtartott egyházi alkalmakat. 1948 őszén Haklik nemegyszer, Oláh és Kovács és más állampolgárokkal szóba elegyedve, kinevette a kolhozrendszer működését, előre megjósolta, hogy a Szovjetunió államformája meg fog változni. Illegálisan szervezett iskolás korú fiatalok számára összejöveleket, ahol a katolikus egyház szeretetére és a Szovjetunió, illetve a Kommunisták Pártja által szervezett rendezvények utálatára nevelte őket.

A vádlott bűnösségét alátámasztották a peranyag bizonyítékai, illetve a tanúk objektív vallomása, továbbá a pert megelőző nyomozás is.

A következő Btk. 296., 297. szakasz alapján a bírói ítéletet meghozták:

Haklik Sándor többszörös, halmozott bűncselekmények elkövetésében, az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és az 54-10. szakasza, 2. bekezdése alapján, a következő határozat alapján (száma: 26/U-47p.) a vádlottat 25 év szabadságvesztésre, öt év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonekőzbzésre ítélte.

A börtönbüntetés 1949. május 16-tól kezdetét veszi. A KPK 85. szakasza alapján a vádlott védőjét 250 egységnyi pénz (ügynevezett karbovanec) illeti meg. Az ítélet kihirdetése után fellebbezésre 5 napon belül van lehetőség.

A bírói testület elnöke /Solom/.

Bírói testület tagjai: Sajnevoj és Tokar.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 89.

oldal az ügyirat eredeti, gépelt 1.

A bírói testület Haklik Sándort többszörösen halmozott bűncselekmények elkövetésében bűnösnek mondta ki az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és 54-10. szakasza 2. bekezdése alapján. A 26/U-47p. sz.

¹¹⁷ A dokumentumban tévesen szerepel a járás megnevezése, nem Nagyszőlősi járás, helyesen: Beregszászi járás.

határozat alapján a vádlottat 25 év börtönbüntetésre ítéli, teljes vagyonekhozással. A börtönbüntetése 1949. május 16-tól vette kezdetét, a 85 cikkely (KPK) alapján a vádlott védőjét 250 karbovanec illeti meg. Az ítélet kihirdetése után fellebbezésre 5 napon belül volt lehetőség.

Az aktában lévő egyik dokumentum szerint a Kárpátaljai Megyei Bíróság ítélethozatala után Judkovics Mózes védőügyvéd, a Kárpátontúli Területi Ügyvédi Kamara nevében felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a vádlott büntetőügyében¹¹⁸ (**15. sz. melléklet**), amelyben kérte az ítélet felülvizsgálatát, és enyhébb büntetés meghozatalát az USZSZK Ukrán Büntetőjogi Kódex 346. cikkelye és 3. alpontja alapján.

Indoklásában többek között kifejtette, hogy Oláh Bertalan Sztepanovics és Horváth Gyula Alekszandrovics tanúk vallomása nem tartalmazott perdöntő információt és bizonyítékot védenca szovjet- és kolhozellenességéről. Az igazgatása alatt lévő földterület (ingatlan és ingóság) nem a saját, hanem az egyház tulajdonát képezte, ezért igazságtalanul ítélték el.

15. 1949. június 14. – A Kárpátontúli Területi Ügyvédi Kamara kérelme Haklik Sándor ellen hozott ítélet felülvizsgálata iránt büntetőügyben

Az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Bíróságának Büntető Kollégiuma részére, Kijev

Judkovics M. G., a Kárpátontúli Területi Ügyvédi Kamara tagja,
Kettes Ügyvédi Iroda, Ungvár, Ajvazovszkogo 2. szám

Haklik Sándor ügye

Felülvizsgálati kérelem

Tárgy: a Kárpátontúli Területi Bíróság 1949. június 13-án kelt ítélete

¹¹⁸ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 91-92.oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 2.

A Kárpátontúli Területi Bíróság 1949. június 13-án kelt ítéletével védenccemet, Haklik Sándor Sztefanovicsot az Ukrán SZSZK Btk. 54/4. szakaszának és 54/10. szakasza 2. bekezdésének alapján javító-nevelő táborban letöltendő 25 év szabadságvesztésre, 5 év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonekhozásra ítélte. A fenti ítéletet helytelennek vélem, mivel az Ukrán SZSZK Btk. 348. szakasza, 2. bekezdése értelmében változtatást igényel az alábbi okok miatt: a büntetés túlzott súlyossága.

Amikor a vádlott a magyar hadseregnek adott segítséget Kárpátalja elfoglalása során – tanúk vallomása, Oláh Bertalan Sztepanovics és Horváth Gyula Alekszandrovics – nem perdöntő információ.

Továbbá hangsúlyozom, hogy a vádlott szovjetellenes tevékenysége inkább – a tanúk vallomása alapján, Oláh és Kovács – a kolhozrendszer ellen irányult. Figyelembe véve ezeket az enyhítő körülményeket, hogy a vádlott büntetlen előéletű és először áll a vádlottak padján, a bűncselekmények elkövetésekor végrehajtó szerepet töltött be és az egyházi vezetők parancsait hajtotta végre. Egyházi befolyás alapján és az egyházi anyagi támogatás függősége miatt cselekedett.

Különösebb súlyosbító körülmények hiányára és fenti enyhítő körülményekre tekintettel, a megyei bíróság által a társadalom védelmében kiszabott büntetési tételt túlzottan súlyosnak találjuk, ezért az Ukrán SZSZK Btk. 346. szakaszának (2.) bekezdése alapján kérem, hogy adjanak helyt a felülvizsgálati kérelemnek, és a Kárpátontúli Területi Bíróság ítéletét változtassa meg oly módon, hogy a szabadságvesztés idejét, a közügyektől való eltiltás és vagyonekhozás helyben hagyása mellett rövidebb időre mérsékelje az Ukrán SZSZK Btk. 54/2 szakasza alapján.

Judkovics M. G. ügyvéd

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 91-92.

oldalon az ügyirat eredeti, gépelt

A másik iratból¹¹⁹ (16. sz. melléklet) megtudjuk, hogy az USZSZK Főügyészsége felterjesztésében Ukrajna Legfelsőbb Bírósági Testülete kivizsgálta a peranyagot. Sugurov, az Ukrán SZSZK ügyésze az elutasító döntést azzal indokolta, hogy a fellebbezés a vádlott részéről nincs kellőképpen megalapozva, így a Kárpátaljai Megyei Bíróság 1949. június 13-án hozott határozatát jogerősnek minősítette.

16. 1949. június 3. – Az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Bíróságának Büntető Kollégiuma határozata Haklik Sándor büntetőügyében

Az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Bíróságának Büntető Kollégiuma határozata Haklik Sándor büntetőügyében

A következők alapján kivizsgáltuk a peranyagot és visszaküldjük, Haklik Sándor Sztefanovics az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakasza és 54-10. szakasza 2. bekezdése alapján elítélt és letöltendő börtönbüntetésre van ítélve.

Az Ukrán SZSZK Főügyészsége felhívja a figyelmet arra, hogy a fellebbezés a vádlott részéről nincs kellőképpen megalapozva. A Kárpátaljai Megyei bíróság határozata megalapozott és jogerős.

A peranyag záró mellékletei átadva a felülvizsgálati kérelem folyamatának lezárásáig.

Melléklet: peranyag

Sugurov, az Ukrán SZSZK ügyésze,

Állami Szovjet Jogászat, 3. osztály

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 9. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

¹¹⁹ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 9. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

A harmadik irat¹²⁰ (17. sz. melléklet) a végrehajtói határozat, aláírója Ruszin Vaszil¹²¹, a Kárpátaljai Megyei Bíróság elnöke. Ebben arra utasítja a Csapon székelő Ungvári Járási Népbíróságot, hogy Haklik Sándor Sztefanovics, az Ungvári járási Rát község lakójának vagyonát, magántulajdonát azonnal foglalják le és kobozzák el.

17. 1949. október 4. – A Kárpátontúli Területi Bíróság elnökének az Ungvári Járási Népbírósághoz intézett utasítása Haklik Sándor elítéltnak Ráton jegyzékbe vett vagyonának, magántulajdonának lefoglalásáról és elkobzásáról

Ungvári 3. sz. körzeti népbíróság

Pleszka elvtársnak

Település: Csap

Megküldjük a végrehajtói határozatot, hogy Haklik Sándor Sztefanovics, az Ungvári járási Rát község lakójának vagyonát, magántulajdonát lefoglalni és elkobozni. A végrehajtói határozatot azonnal hajtsák végre.

Melléklet: fentebb említettek.

A Kárpátaljai Megyei Bíróság elnöke: Ruszin.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 94. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

74 éves szovjet rémuralom után, a Szovjetunió felbomlásának évében, 1991 augusztusától Ukrajna független államként igyekezett megszabadulni a szovjet örökség egy részétől, legalábbis azoktól min-

¹²⁰ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 94. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

¹²¹ Ruszin, Vaszil Pavlovics (Lecovica, 1918) az NKVD kárpátaljai ügynöke, 1940-ben az NKVD 5 évre ítélte, mint szovjet határsértőt. 1944 szeptemberében ugyancsak az NKVD partizán parancsnokként vetette be Kárpátaljára. A Rendkívüli Bíróság elnöke, a megyei bíróság elnöke, a megyei végrehajtó bizottság elnöke volt.

denképp, amelyek a nemzetközi megítélésben rossz fényt vetettek volna rá. Immáron, mint független állam, diplomáciai kapcsolatot létesíthetett a Vatikánnal. Ebben a korfordulós időszakban Kárpátalján Alekszij Korszun történész, az Ungvári Városi Tanács képviselője és dr. Dupka György, a Kárpátaljai Megyei Tanács és az Ungvári Városi Tanács képviselője, a KMKSZ felelős titkára kezdeményezésére az elhurcoltak, a politikai elítéltek ügyében közreműködtek a Népképviselők Kárpátaljai Területi Tanácsának Rehabilitáltak Jogai Visszaállításával Foglalkozó Munkabizottságban¹²², amelynek Molnár Bertalan volt az elnöke, aki egyben a Kárpátaljai Területi Végrehajtó Bizottság elnökhelyettese volt.

Mások mellett így kerülhetett sor arra, hogy a koholt vádak alapján letartóztatott, 1949. június 13-án az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakaszának, 54-10. szakasza 2. bekezdésének alapján a Kárpátaljai Megyei Bíróság által 25 év szabadságvesztésre, 5 év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélt Haklik Sándor római katolikus papot 1991. április 17-én rehabilitálták.

Az erről szóló igazolást¹²³ (**18. sz. melléklet**) Himinec V. V., a Kárpátontúli Területi Ügyészség ügyészhelyettese, jogtanácsosa látta el kézjeggyével. A dokumentum tudatta, hogy hivatalos információ a szabadon bocsátásáról, illetve elhalálozásáról nincs.

18. 1991. április 17. – A Kárpátontúli Területi Ügyészség Haklik Sándor lezárt büntetőügyével és nevezett rehabilitációjával kapcsolatos igazolása

Ukrajna Ügyészsége

Kárpátontúli Területi Ügyészség

¹²² Forrás: Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944-1946). Közreadta: Dupka György. i. m. 272-273.

¹²³ KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 99.oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

Ungvár

Igazolás a rehabilitációról

Haklik Sándor Sztefanovics, 1893-ban született, Kárpátalja, Nagyszőlősi¹²⁴ járás, Feketeardó¹²⁵ településén, állandó tartózkodási helye Kárpátalja, Ungvári járás, Rát község, mint helyi római katolikus plébános.

Vádlottat a bírói testület által a Kárpátaljai Megyei Bíróság által hozott határozat alapján, 1949. június 13-án a következő cikkelyekre hivatkozva: az Ukrán SZSZK Btk. 54-4. szakaszának, 54-10. szakasza 2. bekezdésének alapján 25 év szabadságvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélték.

Letartóztatása 1949. június 19-én történt. Információ a szabadon bocsátásáról nincs.

Ukrajna „A rehabilitációról”¹²⁶ szóló törvénye 1. cikkelye alapján, mint politikailag meghurcolt áldozatot, rehabilitálják Ukrajna területén 1991. 04. 17-ei dátummal. Haklik Sándor Sztefanovics rehabilitálva.

Himinec V. V., a Kárpátontúli Területi Ügyészség ügyészhelyettese, jogtanácsos.

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 99.oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

¹²⁴ A dokumentumban tévesen szerepel a járás megnevezése, nem Nagyszőlősi járás, helyesen: Beregszászi járás.

¹²⁵ A dokumentumban tévesen szerepel a település megnevezése, nem Feketeardó. Helyesen: Beregszászvérgárdó.

¹²⁶ A törvény megjelenése, teljes megnevezése: 1991.április 17. – Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság törvénye az Ukrajnában végrehajtott politikai megtorlások áldozatainak rehabilitálásáról (az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által hatályba léptetett módosításokkal és kiegészítésekkel egységes szerkezetbe foglalva). Forrás: A kárpátaljai magyarok és németek internálása és deportálása 1944 és 1955 között. Levéltári iratok és dokumentumok. Szerkesztette: OlekszjijKorszun. Budapest Főváros Levéltára, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Kárpáti Kiadó, Budapest-Ungvár, 2022. 131-136.

Összefoglalásként elmondhatjuk azt is, hogy a túlélő paptársak szerint a súlyos betegségben szenvedett, betegágyáról elhurcolt Haklik Sándor 1949–50 körül szenvedett mártírhálált ismeretlen helyen, GULAG-fogságban, mert még sírját sem ismerjük, a KGB ezt is eltitkolta, idegen földben, méltatlan körülmények között nyugszik. Csak annyi volt a bűne, hogy pap és magyar ember volt. Emlékét ápoljuk és megőrizzük.

A szovjet terrorhatalom összeomlása után Ráton, szeretett templomában hűséges hívei emléktáblát helyeztek el a büntetlenül elpusztított, magas erkölcsi tekintélynek örvendett Haklik Sándor plébános, esperes, vikárius tiszteletére.

72 év múltán a szülőfalujában, Beregvégardóban, a helyi római katolikus templomban Haklik Sándor atya tiszteletére Molnár János püspöki helynök, beregszászi plébános emlékmisét tartott, megszentelte és megáldotta a domborműves emléktáblát¹²⁷. Ez is azt igazolja, hogy emléke közöttünk tovább él.

¹²⁷ A Haklik-emléktábla alkotója Mihajlo Beleny ismert ókemecei szobrászművész, megrendelője a Szolyvai Emlékparkbizottság.

III. FEJEZET

A KÁRPÁTALJAI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ ÚJJÁSZÜLETÉSE

3.1. Egyházüldözés a Szovjetunióban és a Szentszék hozzáállása
Pawel Wyszkowski *Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján*¹²⁸ című monográfiájából megtudjuk, hogy az egyházüldözés folyamata már jóval 1944 előtt, a korábbi Szovjetunió területén vette kezdetét. A Szovjetunióban a katolikus egyház híveinek létszámát tekintve a negyedik helyen állt a pravoszláv egyház, az iszlám és az izraelita felekezet után. Ennek ellenére mégis jelentős vallási és társadalmi, mi több, politikai erőt képviselt annak köszönhetően, hogy hívei különböző országokból származtak. Hozzájárult ehhez az a tény, hogy a Szentszéknek nemzetközi tekintélye volt, s a Nyugat minden országával diplomáciai kapcsolatban állt, amelyek nem függtek a Szovjetuniótól, s ezért nem tudta ellenőrizni őket.

Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságban (USZSZK) a katolikus egyházhoz különböző etnikai kisebbségek tartoztak, mint például lengyelek, németek, litvánok, lettek stb., s őket országuk kormánya számon tartotta.

A totális szovjet rendszernek belső ellensége volt szüksége ahhoz, hogy igazolja saját gazdasági és szociális kudarcait, valamint az állampolgáraival szemben alkalmazott terrort. Célpontként a katolikus egyházat szemelte ki, amelyre úgy tekintett, mint „a szovjet rendszer egyes számú ellenségére”. Teljes eltörlésére a kormány különféle mód-

¹²⁸ WYSZKOWSKI, Pawel: *Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991)*. – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 391 old.

szereket alkalmazott: propagandát, egyre több megszorító intézkedést a szabadságjogok területén, papok és hívek elítélését, bírósági pereket és kivégzéseket. A mély istenhit, amely a papok és a hívek mindennapi életét átjárta, bosszantotta a kommunistákat, mert útjában állt végső céljuknak.

A Szovjetunióban élő hívők a kommunista üldözés egész időszakában nem maradtak magukra: velük volt az egyetemes Egyház, amely annak ellenére, hogy az államhatárok le voltak zárva, és kevés információ jutott el hozzá a Szovjetunióban élő katolikusok sorsáról, igyekezett mindent megtenni értük, hogy elnyerjék a vallásszabadságot. XI. Piusz pápa 1929-ben, Rómában megalapította a „Collegium Russicum”-ot, amelynek az volt a feladata, hogy bizánci szertartású papokat képezzen szovjetunióbeli földalatti lelkipásztori munkára. Célja a vallásüldözés által tönkretett egyházi hierarchia megújítása volt. Ezen intézmény papjainak egy csoportjára, akik a II. világháború alatt érkeztek a Szovjetunióba, nehéz munka várt: a hatalom letartóztatta őket, egyeseket rögtön főbe lőttek, másokat koncentrációs táborba zártak. Ez tragikus történet, de ugyanakkor hősi is, mert tanúsítja a misszionáriusok töretlen hitét és a vértanúságra kész lelkületét.

A Vatikán csak 1939-től, XII. Piusz pápaságától kezdve – egy ideig – nem bírálta nyíltan a kommunizmust, és nem harcolt ellene. Kitért a II. világháború, és a pápa nem ítélte el egyértelműen a marxista ideológiát, nehogy azt a benyomást keltse, hogy szimpatizál az új ideológiával (vagyis a nemzeti szocializmussal), mert az effajta elítélés nehezítette volna a Vatikán részéről a katolikusok és a szovjet foglyok javára tervbe vett segítségnyújtást. A háború után – Sztálin szavaival élve – a Szentszék újra kinyilvánította a kommunizmusra vonatkozó saját véleményét. Így kezdődött el a hidegháború, és a Vatikán árnyékdiplomáciai tevékenységbe kezdett. A világ sok országában diplomatáin keresztül híreket gyűjtött a Szovjetunióban élő híveiről, és kereste annak útját-módját, hogy anyagilag és lelkileg hogyan segíthetne rajtuk.

XII. Piusz pápa 1945 karácsonyi üzenetében meghonosította a „hallgató egyház” kifejezést, és így nyilvánította ki véleményét a szülőföldjükön élő, üldözést szenvedő keresztényekről: *„Kezük megköntözve, ajkuk bezárva. A „hallgató egyház” válaszol kérésünkre, kitart meggyőződése mellett, még friss vértanúinak sírjára, hitvallóinak bilincseire, szótlán áldozataira mutat.”* XXIII. János pápa az 1959-ben Kelet-Európához intézett *„Ad Petri cathedram”* kezdetű enciklikájában megismétli a „hallgató egyház” kifejezést, és kinyilvánítja együttérzését azokkal, akik hitükért szenvedtek.

Utódja, VI. Pál pápa – elődeihez hasonlóan – továbbra is szabadságot kért a „hallgató egyház” számára. Párbeszédet folytatott Andrej Gromikóval, a Szovjetunió külügyminiszterével, fogadta Nyikolaj Podgornijt, a Központi Bizottság Elnökségének elnökét, támogatta a békekonferencia szervezésére vonatkozó moszkvai kezdeményezéseket, többször találkozott a pravoszláv egyház képviselőivel. Minden alkalmat felhasznált arra, hogy felhívja a világ közvéleményének figyelmét a Szovjetunióban lévő katolikus hívek üldözésére, jóllehet a Vatikánnak még nem volt lehetősége közvetlen kapcsolatba lépni az akkor szovjet földön élő papokkal és katolikus hívekkel.

Ukrajnából egyetlen római katolikus sem vehetett részt a II. vatikáni zsinaton. 1971. október 23-án egy görögkatolikus pap a pápa jelenlétében felszólt a Nemzetközi Püspöki Szinóduson, és azt mondta: *„Ukrajna az I. világháború alatt újra kivívta függetlenségét, de néhány évre rá, a kommunizmus beköszöntével szovjet megszállás alá került. Egyházunkat szörnyű módon felszámolták: a teljes hierarchia börtönben ül, papok százait és hívek ezreit arra kényszerítik, hogy felvegyék az orosz pravoszláviát. Ez az igazságtalanság továbbra is diadalmaskodik. ... Katolikus híveink katakombákba kényszerülnek; hívek, papok és püspökök bebörtönözve vagy Szibériába száműzve. Az ukrán katolikusok mint vértanúk és hitvallók igen-igen sokat túrtak, szenvedtek; ők a gonoszság elmúlt korszakának bátor tanúi... Itt be is fejezem, mert a „hall-*

gató egyház” nem beszélhet sokat, de azt szeretném, ha e szent szinódus hangja a Szentatyá, VI. Pál pápa vezetésével hathatósan szólna azok védelmében, akik üldöztetést szenvednek, imádságaink pedig öntsenek új erőt azokba, akik szüntelen élet-halál harcot vívnak¹²⁹.

3.2. Az egyházüldözés enyhülése

Amikor II. János Pál pápát az Egyház legfőbb pásztorává választották, ez nemcsak általában a katolikus egyház, hanem mindenekelőtt Kelet-Európa katolikusai számára bírt történelmi jelentőséggel. Az Egyház történelmében először szláv nép fiát választották meg római pápává. A Szentatyá, II. János Pál pápa olyan ember és pap volt, aki személyesen átélte a II. világháború kegyetlenségét, tanúja volt szörnyű emberi szenvedéseknek és ártatlan emberekkel való véres leszámolásoknak. Ő maga is keményen dolgozott, és titkos szemináriumokban tanult. Nemcsak a nyugati politikát volt alkalma megismerni, hanem a keleti politika álnokságát, pontosabban Moszkvát is, mégpedig igen alaposan, és jól tudta, hogy az „ateista marxizmus” milyen módszerekkel harcolt az Egyház ellen. A lengyel származású pápa megválasztása komoly támaszt jelentett a Szovjetunióban élő katolikusok és keresztények számára. Ukrajnában az Őszentsége, II. János Pál megválasztását követő vallási fellendülés a Szent Péter új utódja szándékára végzett szentmisék sokaságában nyilvánult meg: a podóliai Horodok 6000 lelket számláló egyházközségben 1978 októbertől a következő esztendő májusáig 400 szentmisét mondtak a római pápa szándékára.

Az új pápa pontifikátusának elején megnyilatkozásaiban többször említette a hitükért üldözött keresztényeket: „Titeket „hallgató egyház”-nak

¹²⁹ Wyszkowski Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 68. old.

hívtak, de a ti hallgatásotok nem az alvó vagy meghalt ember hallgatása volt. Lelki értelemben éppen a csendből született meg az értékek nagy része... Többé már nincs „hallgató egyház – jelentette ki később II. János Pál pápa XII. Piusz pápára utalva –, mert az a pápa ajkával beszél”.¹³⁰

A Szentatyá bátran védelmezte az Egyház jogait a keleti részeken: „A fájdalmas megpróbáltatások, amelyekben hitük miatt sok-sok embernek része volt, nagyjából közismertek” – mondta a pápa 1989. december 1-jén Mihail Gorbacsovnak. „Mai találkozásunk akár kudarcral is végződhet, pedig a világon oly sokan bíznak benne. Legyen az idők jelvé, mert az idő már megérett rá.”¹³¹ Gorbacsov biztosította a pápát afelől, hogy a Szovjetunió elismeri a hívők jogait, hogy lelki igényeiket kielégíthessék. A pápa emlékeztette őt arra, hogy a szétszóratásban lévő katolikus közösségek még állami jóváhagyásra várnak. A Legfelsőbb Tanács ezt aényt kénytelen volt megalapozottnak tekinteni. A párt politikusai azzal vádolták Gorbacsovot, hogy ő okozta a Szovjetunió szétesését. Ám az utolsó szovjet kommunista vezér 1992-ben úgy fogalmazott, hogy a kommunizmus bukása nem lett volna lehetséges II. János Pál nélkül, és azt állította, hogy most a pápa tanításában lévő „számtalan elemmel” egyetért.

A kommunista diktatúra egyházellenességének enyhülésekor – az amnesztiának köszönhetően – több pap is hazajött Kárpátaljára a koncentrációs táborokból. A KGB próbálta átvenni az egyház ügyeit.¹³² Sikerült megkönyékezni egy-két papot, akik az állami hatósá-

¹³⁰ Wyszkowski Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 69. old.

¹³¹ Wyszkowski Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 69. old.

¹³² Mirák Katalin: Egyházüldözés szovjet módra Kárpátalján. http://palheidfogel.gportal.hu/portal/palheidfogel/upload/438951_1467536394_07318.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

gok által kapott hatalmuknál fogva próbálták irányítani a kárpátaljai egyházat. 1956-ban az állami szervek önkényesen vikáriusnak nevezték ki Mészáros János, majd dr. Závodnyik Tibor ungvári plébánosokat. 1956-ban hazajöttek a lágerekből az elhurcolt papok. Hazakerült Bujaló Bernát főesperes is, és átvette a kormányzást, de egészségi állapota miatt hamarosan lemondott. A kijelölt utód, Szegedi Jenő várpálankai plébános nem kapott állami jóváhagyást, és nem kormányozhatott, de titokban 86 éves korában bekövetkezett haláláig a római katolikus egyházban az ő szava volt a döntő. 1985-ben, dr. Závodnyik Tibor halála után Galambos József huszti plébánost választották a papok vikáriusnak, aki még az év decemberében meghalt. Ekkor Csáti József lett Kárpátalja következő vikáriusa.¹³³ A kommunizmus idején minden egyházi tevékenységet az Állami Egyházügyi Hivatal szabályozott és ellenőrzött. Az állam hozzájárulása nélkül egy papot sem lehetett máshová helyezni. Általános, minden templomra érvényes rendeletet nem tudtak kiadni a vikárius atyák a politikai elnyomás miatt. Legsúlyosabban a gyermekek hitoktatását büntették. Csáti József vikárius idős kora ellenére próbálta az itt élő papokat összefogni. Minden alkalmat kihasználta a papi összejövetelek szervezésére. Utasításait zömében szóban adta ki; ezekben az imaélet, a hitoktatás és a lelkipásztori munka fontosságáról beszélt.¹³⁴

3.3. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye megújulása

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház életében döntő változás pozitív értelemben akkor indult el, amikor Dr. Paskai László bíboros, esztergomi érsek 1989 tavaszán Kárpátaljára látogatott. A lelkipásztori lá-

togatás után a Szovjetunió vezetői engedélyezték magyarországi papok lelkipásztori szolgálatát a területen. 1990. november 1-jén Csehszlovákiából is érkeztek szerzetesek. 1992. március 28-án a Szentszék Antonio Franco érseket, Ukrajna apostoli nunciust nevezte ki a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház ordináriusává. Kárpátaljára, Munkácsra ugyanazon év augusztus 13-án érkezett, és megerősítette Csáti atyát általános helynöki hivatalában.

Csáti József halála után, 1993 márciusában Antonio Franco érsek – az itt dolgozó vendég papok véleményét meghallgatva – Hudra Lajos aknazlatinai plébánost nevezte ki általános helynökévé, majd nyelvterületenként papi tanácsot, illetve helynököket jelölt ki. Nagy öröm volt 1993. június 26-a, amikor Kárpátalján, 46 évi szünet után, ismét hazai papot szenteltek fel, Pap Sándor személyében.

A Szentszék határozata alapján 1993. augusztus 14-én létrejött a Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság. Az első apostoli kormányzó Antonio Franco érsek, Ukrajna apostoli nunciusa lett. December 16-án a munkácsi római katolikus templomban kihirdették a pápai bullát a Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság megalakulásáról. A távolság miatt a nuncius atyának nehéz volt az újonnan induló egyház irányítása. Az év két nagy ünnepén, karácsonykor és húsvétkor, mindig Kárpátalján találkozott helyi papjaival, egyébként Hudra Lajos általános és püspöki helynök segítségével intézte az egyház ügyeit.

II. János Pál pápa 1995. december 9-én a Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság segédpüspökévé nevezte ki Majnek Antalt, a nagyszőlősi ferences misszió vezetőjét. Hudra Lajos atya halála után, 1995. december 17-én ő lett az általános helynök. Az ünnepélyes püspökszentelés Rómában történt 1996. január 6-án, a szertartást II. János Pál pápa végezte. A nuncius szabad kezet adott az új általános helynöknek minden lelkipásztori irányításhoz, a papszentelés és a papi helyezések kivételével. Másfél évre rá, 1997. október 7-én a pápa Majnek Antalt nevezte ki a Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság ordináriusává.

¹³³ Majnek Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. // Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 53-60. Lásd még: A Kárpátaljai római katolikus egyház története. http://www.ferences.hu/document/rk_tortenet.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

¹³⁴ Csáti József-Disóssi Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája. – Budapest-Ungvár: Hatodik Síp, 1992. – 176.

Az egyházi élet egyre nagyobb léptekben haladt tovább. 1998 óta folyamatosan minden évben van papszentelés a munkácsi templomban. A 2000. Nagy Jubileumi évet nagy ünnepek között ünnepelte Kárpátalja egyháza. A főünnepségre Szent Márton püspöknek, az Apostoli Kormányzóság védőszentjének ünnepén került sor. E jeles eseményen jelen volt Nikola Eterović érsek, Ukrajna apostoli nunciusa, Marian Jaworski lembergi metropolita-érsek, Reizer Pál szatmári latin és Szemedi János munkácsi görög szertartású megyéspüspökök. A magyar millennium központi ünnepségére augusztus 20-án, Szent István király ünnepén került sor Aknaszlatinán, ahol a főpásztor magyar szentek szobraiból álló szoborcsoportot áldott meg. Azóta újabb templomokat szentelt fel Majnek Antal püspök atya, többek között Várkulcsán, Nagymuzsalyban, Zábrigyban, Csetfalván, Ungvár-Bozdoson és Ungvár-Radváncon.

Kárpátaljai egyházunk legújabb nagy eseménye 2002. március 27-én, nagyszerdán történt, amikor a Szentatyá, II. János Pál pápa ki-

hirdette a Vatikánban, hogy a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóságot egyházmegyei rangra emelte.

Ezzel megalapította a Munkácsi Egyházmegyét a latin szertartású hívek számára, s első megyéspüspökévé az addigi apostoli kormányzót, Majnek Antal püspököt nevezte ki.

2002. szeptember 27-én került sor a Munkácsi Egyházmegye ünnepélyes kihirdetésére; ugyanezen ünnepség keretében iktatta be hivatalába Majnek Antalt, az új egyházmegye első megyéspüspökét Marian Jaworski lembergi bíboros érsek Nikola Eterović, Ukrajna akkori

apostoli nunciusa, az ukrajnai püspöki kar, valamint a Munkácsi Egyházmegye papjai és hívei jelenlétében.¹³⁵

Majnek Antal megyéspüspök céltudatos egyházépítő tevékenységét siker koronázta. Irányítása alá tartozott 97 plébánia, 100-nál több misézőhely, ahol mintegy 20 egyházmegye és ugyanannyi missziós pap szolgált. A szertartás több nyelven folyik (magyarul, ukránul, németül, szlovákul). Az utóbbi időben egyre több kispapot készítenek fel a hivatásra. Eredményesen működik Munkácson a 3 éves hitoktatói képzés is.

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye havonta megjelenő kiadványa

Legutóbb újabb vezetőváltás történt az egyház élén. A nyugdíjba vonult Majnek Antal püspök lemondását az egyházmegye kormányzásáról 2022. január 28-án Ferenc pápa elfogadta. Utódjául Lucsok Péter Miklós segédpüspököt sede vacante apostoli kormányzóvá nevezte ki.

Fontos leszögezni azt is, hogy a Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye története számtalan szállal kapcsolódik az anyaországhoz.

¹³⁵ Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye. Rövid történeti áttekintés: <https://munkacs-diocese.org/hu/tortenet/> [Letöltés: 2022. november 10.]

Természetesen az elmúlt évtizedekben az egyházmegye életében is rengeteg olyan dolog történt, amely Magyarország segítsége nélkül aligha jöhetett volna létre. Gondolunk itt az egyházmegye megújuló intézményrendszerére (óvodák, Szent István Líceum, kollégiumok, karitász szervezetek, az *Új Hajtás* folyóirat stb.), amely önerőből nem jöhetett volna létre, és fenntartása is folyamatossá vált.

November 11. A Munkácsi Egyházmegye és védőszentjének, Tours-i Szent Mártonnak az emléknapja (2022).

Összességében elmondhatjuk, hogy röviden, célirányosan mutatuk be az egyház történetének elmúlt, több mint három évtizedét, kiemeltük – a jelen esetben is a háború árnyékában a túlélésért küzdő – egyházmegye életét meghatározó jelentőségű momentumokat és kezdeményezéseket.

KÖVETKEZTETÉS

A második világháborút követően nagy tisztogatás, erőszakos szovjetizálás zajlott le Kárpátalján, amelynek célja a polgári társadalom és a történelmi egyházak szétverése volt. A történelmi egyházak hitvalló képviselőit, köztük 128 görögkatolikus parochust, 21 református lelkészt, 19 római római katolikus plébánost, egy papnövendéket 1944–1952 között hamis vádakkal letartóztattak, és a GULAG-ra irányították őket, sokan örökre odamaradtak. Munkámban főleg a kárpátaljai római katolikus papok életáldozatával foglalkoztam. A szakirodalom áttekintése alapján megállapítottam, hogy a KGB tisztjei kilenc letartóztatási hullámban ragadták ki a lelképásztorokat a keresztény hívők köréből, amelyek többek között a római katolikus lelkészek ellen irányultak. 1944-ben Árvay Dezső; 1945-ben Lőrincz István, Dr. Tóth József; 1946-ban Tindira Ernő; 1947-ben Homolya Péter, 1948-ban Galambos József, Horváth Ágoston; 1949-ben Bártfay Kálmán, Haklik Sándor, Hudra Lajos, Pásztor (Ábrahám) Ferenc, Placinger Pál; 1950-ben Árvay Dezső, Bakó Zoltán, Heveli Antal, Sörös (Pivovar) János, Tökés (Trefszker) György; 1951-ben Csáti József, Tempfli József; 1952-ben Dr. Bujaló Bernát lelképásztort tartóztatták le, akik koncepciók perék áldozataiként kerültek a GULAG haláltáborába. Például Árvay Dezső kétszer (1944-ben és 1950-ben) járta meg Sztálin lágereit. A 19 lelkészből Pásztor Ferenc és Haklik Sándor mártírhalt. Nemrég derült fény arra is, hogy Boschetti András rahói esperest az 1944 őszen bevonuló, majd fosztogató szovjet katonák agyonlőtték, amikor az atya az ártatlan nők védelmére kelt.

A 19 római katolikus pap 1945–1956 közötti elítélése és a GULAG javító munkatáborába való deportálása ugyan közismert tény, de ezeknek az eseményeknek a háttere, körülményei, egyáltalán pontos adatai, a meghurcolt lelkészek szenvedéstörténetei – a források felátlatlansága miatt – jórészt homályban maradtak. Pásztor Ferenc te-

vékenységével több történész foglalkozott, míg Haklik Sándor ráti plébános szenvedéstörténetét eddig senki nem dolgozta fel a levéltári iratok alapján. Ezért a dolgozatom fő céljának tekintetem Haklik Sándor ráti plébános meghurcoltatása, elítélése körülményeinek feltárását. Életrajzát a dokumentumok alapján, a teljesség igénye nélkül, sikerült megrajzolni.

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár mélyéről Haklik Sándor 2357. sz. aktája előkerült, amely számos kérdésemre adott választ. A 99 oldalas aktából 18 dokumentumot feldolgoztam és magyarra lefordítottam. Többek között érdekes adatokat tartalmaznak a KGVB nyomozó tisztek által – forgatókönyvszerűen – összeállított iratok, igazolások, feljegyzések, a lefoglalt vagyontárgyak jegyzéke; a négy kihallgatási jegyzőkönyv; az ügyészség és a bíróság számára elkészített vádirat, amelyek alapján a Kárpátaljai Területi Bíróság gépiesen, zárt ülésen hozta meg a kiszabott ítéletet az Ukrán SZSZK Btk. hírhedt 54. szakaszainak idevágó bekezdései alapján. Csupán formalitásból került benyújtásra az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Bíróságának Büntető Kollégiuma részére a felülvizsgálati kérelem a vádlott ügyében. Az ügyvéd által felsorolt enyhítő körülményeket a kijevei sztálinista ügyészek, vérbírók figyelmen kívül hagyták, és megerősítették a megyei bíróság túlzottan súlyos ítéletét a kommunista társadalom védelmében. Az amúgy is beteg Haklik Sándor tiszteletes számára a 25 év egyenlő volt a halálos ítélettel: 56 évesen, katolikus vértanúként örökre eltűnt a GULAG egyik haláltáborában. Az egyik krónikása szerint: „Mivel megtagadta, hogy a nyakában lévő aranykeresztet levegye, és őrzőinek átadja, a kijevei börtönben agyonlőtték. Halálának időpontja, sírjának helye ismeretlen. Ő a kárpátaljai vértanú papok egyike.” Más vélemény szerint még az ítélethirdetés után, valamelyik börtönbe szállítás közben (Lemberg, Kijev?) halt meg.

A munkámban többek között leírom és elemzem a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház újjászületésének folyamatát, amely az egy-

házüldözés kereszttüzét is túlélte. Bemutatom a Szentszék hozzáállását a Szovjetunióban folyó üldözéshez, milyen golgotát járt be a kommunista diktatúra fojtásában a „hallgató egyház”; miként enyhült az egyházüldözés Kárpátalján. Végül szólok Majnek Antal püspök és elkötelezett paptársai kitartó küzdelméről, amelynek fő célja a Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye megújítása volt. Nyugdíjba vonulása után a főpásztori botot átadta munkácsi tanítványának, Lucsok P. Miklós OP püspöknek, aki az irgalmasság jelszavával folytatja az egyházépítést.

Meg kell jegyezmem, hogy a kárpátaljai emlékezetpolitika jegyében ápoljuk és ébren tartjuk a kárpátaljai meghurcolt római katolikus papok emlékezetét. A Szolyvai Emlékpark emlékműve (úgynevezett Siratófal) emléket állít mindazon honfitársainknak, akik életüket adták a hazáért, magyarságuk, politikai, vallási meggyőződésük vagy származásuk miatt.

A Tiszabökényi Szent Erzsébet és Mártírok Temploma emléket állított mindazon elhurcolt kárpátaljai magyar papoknak, akik a szovjet terror miatt a GULAG rabságában szenvedtek. Tiszta szívből, kegyelettel emlékezzünk az áldozatokra és a túlélőkre, akik szenvedésük árán megteremtették azt a lehetőséget, hogy katolikus hitünk erejével megmaradhattunk magyarnak szülőföldünkön, Kárpátalján!

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

I. Források:

1. Haklik Sándor 2357. aktája. // Державний архів Закарпатської області – Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban: KTAL), Fond:2558., Opisz. 1., N-1161.
2. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2. old.
3. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.old.
4. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-2.
5. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-3.
6. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-7.
7. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-4.
8. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, kézzel írt 1-5.
9. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. Az ügyirat eredeti, gépelt 1.
10. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 69. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
11. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 70. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
12. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 71. oldalon az ügyirat eredeti, kézzel kitöltött űrlap 1 oldal.
13. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 72-74. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
14. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 74. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
15. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 89. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
16. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 91-92. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 2 old.
17. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 92. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
18. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 94. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
19. Haklik Sándor 2357. aktája. // KTAL, Fond 2558, op.1. N-1161. A 99. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1 old.
20. „Sötét napok jöttek” (Konceptiós perek magyar elítélteinek emlékkönyve 1994–1955). Dupka György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1992 – 166 old.
21. „Uram... segíts haza minket...!” Versek, imák, levelek, naplórészletek a sztálini légerekből (1944–1959) a „malenykij robot” 70. évfordulójára. Összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. – 319 old.
22. Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből (1944–1992). Dupka György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1993. – 119 old.
23. Gulácsy Lajos: Mélységből a magasba. Önéletírás, biznyságtétel az elmúlt időkről. Szerkesztette Kovácsné Marton Erzsébet. – Beregszász: Második, bővített (magán) kiadás, 2009.
24. Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillog árnyékában. III. kötet. – Abaliget: Lámpás Kiadó, Abaliget, 1996. – 606 old.
25. Istenhez fohászkodva... 1944. Szolyva. Verses levelek, imák a sztálini légerekből, szemelvények a hozzátartozók visszaemlékezéseiből. Szerkesztés, összeállítás: Dupka György. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1992. – 85 old.

26. Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt katonafoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, valamint a hozzátartozók adatközléseiből. Dupka György közreadásában. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2016. – 220 old.

II. Szakirodalmak, monográfiák, cikkek, segédkiadványok

27. Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944-1945 рр. Архівні документи і матеріали. Упорядник. О. М. Корсун. Редакційна колегія: З.М. Кізман, Ю.Ю. Дупко, А.М. Фукс. – Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2011. – с.

28. Иван Поп: Энциклопедия Подкарпатской Руси.– Ужгород: Издательство В.Падяка, 2001. – 431 с.

29. Реабілітовані історією: Закарпатська область. (упорядник О.Д. Довганич, О.В. Хланта, О.М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 786 с.

30. A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa. Összeállította: Ilyés Csaba. – Kiadja a Szatmári Római Katolikus Püspökség. Szatmárnémeti, 2006. – 437 old.

31. Aprópénz a történelem színpadán. A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948. Összeállította: M. Takács Lajos. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 1994. –317 old.

32. Bendász István–Bendász Dániel: Helytállás és tanúságtétel. A munkácsi g. k. egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. – Ungvár–Budapest: Galéria-Écriture, 1994. – 169 old.

33. Béres Attila: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története a rendszerváltástól napjainkig. – Kárpátaljai Szemle (digitalizált változata): Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://karpatszemle.uz.ua/tarstud/ta060101.htm> [Letöltés: 2022. november 10.]

34. Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991. – Budapest-Szeged: Mandátum–Universum Kiadó, 1991. – 298 old.

35. Csáti József-Dióssi Géza Kornél: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. // Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája. – Budapest–Ungvár: Hatodik Síp, 1992. – 176 p.

36. Csirák Csaba: Egy hányatott papi élet: Plackinger Pál. // Vasárnap, katolikus hetilap online (Kolozsvár), Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.vasarnap.katolikhos.ro/31-szam-2015-augusztus-2/2121-panorama/3965-egy-hanyatott-papi-élet-plackinger-pal>[Letöltés: 2022. november 10.]

37. Dupka György: „Hova tűnt a sok virág...” Időutazás az Urálba magyar és német rabok (1941-1955) nyomában. Történelmi szociográfia. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2013. – 222 old.

38. Dupka György: A mi Golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944-1946). – Ungvár–Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság-Intermix Kiadó, 2012. – 376 old.

39. Dupka György: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján 1944-1991 között. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. – 276 old.

40. Dupka György: Halottaink 1944–1959. A kárpátaljai szovjet népiirtás eddig ismert áldozatainak névsora. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2014. – 363 old.

41. Fischer Zsolt: Galambos József kárpátaljai vikárius. Meghurcolt lelkipásztoraink. //Kárpátalja hetilap, 2009. január 2. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/01/02/galambos-jozsef-karpataljai-vikarius> [Letöltés: 2022. november 10.]

42. Fischer Zsolt: Aki Szibériában juhokat őrzött. Meghurcolt lelkípásztoraink. //Kárpátalja hetilap. 2009. április 3. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.karpataljalap.net/?q=2009/04/03/aki-sziberiaban-juhokat-orzott> [Letöltés: 2022. november 10.]
43. Fischer Zsolt: Heveli Antal: egy gyémántmises plébános. // Kárpátalja hetilap. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: www.karpataljalap.net/?q=2009/01/23/heveli-antal-egy-gyemantmises-plebanos [Letöltés: 2022. november 10.]
44. Fodor Gusztáv: A kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában. //A kommunizmus áldozatai – 2015. 170–197 old. Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2017/01/A-kommunizmus-aldozatai-2015.pdf> [Letöltés: 2022. november 10.]
45. Horváth Ágoston: A lágerekben is szentmisét tartottunk. // Dupka György. Konceptiók perke magyar elítélteinek emlékkönyve, 1944–1955. Intermix Kiadó, Budapest–Ungvár, 1993. – 43–45. old.
46. Kárpátalja 1919–2009. Kultúra, politika, történelem. Főszerkesztő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. – Budapest: Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. – 640 old.
47. Magyar Katolikus Lexikon: // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://lexikon.katolikus.hu/> [Letöltés: 2022. november 10.]
48. Majnek Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. //Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: http://www.ferences.hu/document/rtk_tortenet.pdf
49. Melega Gabriella Anna OP. // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh58/58_1.html [Letöltés: 2022. november 10.]
50. Merklin Tímea: Mint vatikáni kémeket vitték a vorkutai bányába. // Vas Népe online, 2016. július 30. // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://vaol.hu/hirek/mint-vatikani-kemet-vittek-a-vorkutai-banyaba-1781056> [Letöltés: 2022. november 10.]
51. Orbán Marianna: Templombezárás – mint a szovjet egyházellenes politika egyik lépcsőfoka. //Közoktatás, 2006/2-3.
52. P. Bohán Béla SJ: Adalékok a szatmári egyházmegye 20. századi történetéhez. (Ahogy írásokból és saját tapasztalatomból látam). // Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. – Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2007. – 3–4. sz.
53. Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála. Készült Pusztás László atya boldoggá avatási életrajzi anyagai nyomán. – Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2000. – 61. old.
54. Szendrey Anita: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949). // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/adalekok-a-beregszaszi-romai-katolikus-egyhazi-tortenetehez-.html>
55. Szendrey Anita: Adalékok a Beregszászi Római Katolikus Egyház történetéhez (1938–1963). // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <https://adoc.pub/queue/adalekok-a-beregszaszi-romai-katolikus-egyhazi-tortenetehez-.html>
56. Tegze József: A munkácsi római katolikus templom története. – Munkács: Az MRKE kiadása, 2006. – 195 old.
57. Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. – Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 172 old.
58. Vértanúink-hitvallóink. Kárpátaljai római- és görögkatolikus vértanúk életrajza 73 személy (újdonság!): // Elektronikus forrás / Hozzáférés módja: <http://www.mindszenty.katolikus.hu/koszoru/boldava.html> [Letöltés: 2022. november 10.]
59. Wyszkowski Pawel: Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917–1944–1991). – Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, 2013. – 391 old.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ASZSZK – Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság.

Btk – büntető törvénykönyv

DAZO/ДАЗО - Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTAL) /
Державний Архів Закарпатської Области (Ungvár, Beregszász).

GULAG/ ГУЛАГ- Lágerek Állami Főhatósága, Glavnaja Upravlenyije Lagerej OGPU-NKVD-MDB-MVD SZSZSZR (1934-1964).

GULAG-rabok, Gulág-rabság – Több évi munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélt személyek

GUPVI/ГУПВИ - Hadifogoly és Internáltügyi Főparancsnokság, Glavnaja Upravlenyije pogyelim vojennaplennih i internyiravánih.

ITL/ИТЛ - javító munkatáborok, ispravityelno-trudovoj lagera.

KTAL/ДАЗО – Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Derzsavnij Arhiv Zakarpatszkaji Oblasztyi.

KMKSZ – Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.

KMMI – Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet.

KGB/КГБ - Államvédelmi Bizottság, Komityet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi. Titkosszolgálati és állambiztonsági feladatokat látott el bel- és külföldön egyaránt. Fő célja a Szovjetunió, a szovjet típusú kommunista államforma védelme és fenntartása a belső és a külső ellenséggel szemben, valamint az úgynevezett imperialista tábor gyengítése.

KPRSZ/КПРС – a Szovjetunió Kommunista Pártja, Kommuniszticeszkaja Partyija Ragyanszkoho Szozuju.

KRE - Kárpátaljai református Egyházkerület.

kulák, kuláklista - zsírosparaszt vagy nagyparaszt, a Szovjetunióban az 1920-as évek végén kezdődött erőszakos és kényszerű szövet-

kezetesítést durva kampány kísérte a gazdag paraszttal – a kulákokkal – szemben, akik általában nem akartak belépni a kolhozokba. Kárpátalján 1946-ban kezdték összeállítani a kuláklistát, a jegyzékbe azokat vették fel, akik a megengedettnél több szántófölddel rendelkeztek és megtagadták a kolhozba lépést.

Különleges/Rendkívüli Bíróság Ungváron - 1944. december 18-án a Zakarpatszka Ukrajna Néptanácsa hozta létre, hogy az NKVD felügyelet alatt leszámoljon a „nép ellenségeivel”, a szovjetellenes elemekkel. Döntése megfélebezhetetlen volt.

MVD/МВД – az SZSZKSZ Belügyminisztériuma, Minyiszterszva Vnutrennih Gyel SZSZSZR.

MGB/МГБ – Állambiztonsági Minisztérium, Minyiszterszva Goszudarsztvennoj Bezopasznasztyi.

„malenkij robot” vagy „kicsi munka”, „három napos munka” - köznyelvi kifejezés a magyar nyelvű irodalomban, a tudományos szakirodalomban meghonosodott terminológia, többnapos, éves munkára utal.

NKVD, KGB (SZSZKSZ NKVD, USZSZK UMBG): HKBA, HKBA CCCP – Belügyi Népbiztosság, Narodnij komisszariat vnutrennih gyel. A szovjet politikai rendőrség feladata az állambiztonság védelme volt. 1946-tól MGB (Belügyminisztérium) néven működött. Sztálin halála és az azt követő legfelsőbb szintű leszámolások után, 1954. március 13-án jött létre a szovjetrendszer fennállásának végéig működő KGB (Állambiztonsági Bizottság).

NRZU/HPЗУ - Zakarpatszka Ukrajna Néptanácsa, Narodna Rada Zakarpatszkaj Ukrajini.

OFM - ferences rend vagy más néven ferencesek, latinul: Ordo Fratrum Minorum (Kisebb Testvérek Rendje).

OP - Domonkos-rend.

SZEB – Szolyvai Emlékparkbizottság.

SZSZKSZ, SZU / CCCP - Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Szovjetunió. Szojuz Szovetszkij Szocialiszticeszkij Reszpublik

szovjetizálás (szovjetesítés): a Szovjetunióban meghonosított és bevezetett, a SZU sajátosságainak megfelelően kialakult kommunista rendszer „exportálása” a közép- és kelet-európai országokba a második világháború után.

SZMERS/ГЯКР „Смерш” – Kémelhárítási Főcsoportfőnökség, oroszul: a Szmertyy Spionam! – Halál a kémekre! kifejezés rövidítése, szovjet katonai kémelhárítás, Glavnaja Upravlenija vojennoj kontrazvedki „Szmers” NKO SZSZSZR.

„trojka” gyorsított bírósági eljárása: az ügynevezett trojka a helyi NKVD-vezetőből, egy ügyészből és a helyi párttitkárból verbuválódott. Ők bírálták el a helyi NKVD által összeállított vádiratot, amely sok esetben egyetlen feljelentésből állt. Az ítélekezésnél két kategória volt: az I-es halálbüntetést jelentett azonnali ítélet-végrehajtással, amely főbelövés volt, a II-es GULAG-ot vagy börtönt. Döntésük ellen fellebbezésnek nem volt helye.

UÁE, UNE – Ungvári Állami Egyetem, majd Ungvári Nemzeti Egyetem.UMDSZ - Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség.

USZSZR/YCCP – Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság, Ukrajinszka Szovetszkaja Szocialiszticeszkaja Reszpublika.

Levéltári forrásokkal kapcsolatos egyéb rövidítések: - Арк. – arkus/lap, 4. Укр.ф. – 4. Ukrán Front, ф. - fond, r., rr. – god/év, Д. – gyelo/ügyirat, Ед.хр. хран. – őrzési egység, Л.- liszt/lap, oldal, оп. –opisz/állag, raktári jegyzék, п. – papka/ügyirat-csomó, Р. – rik/év, спр. - szpava/ügyirat, стр. стоп. - sztranyica/oldal.

MELLÉKLETEK

TÁBLÁK, IRATMÁSOLATOK, KÉPEK JEGYZÉKE

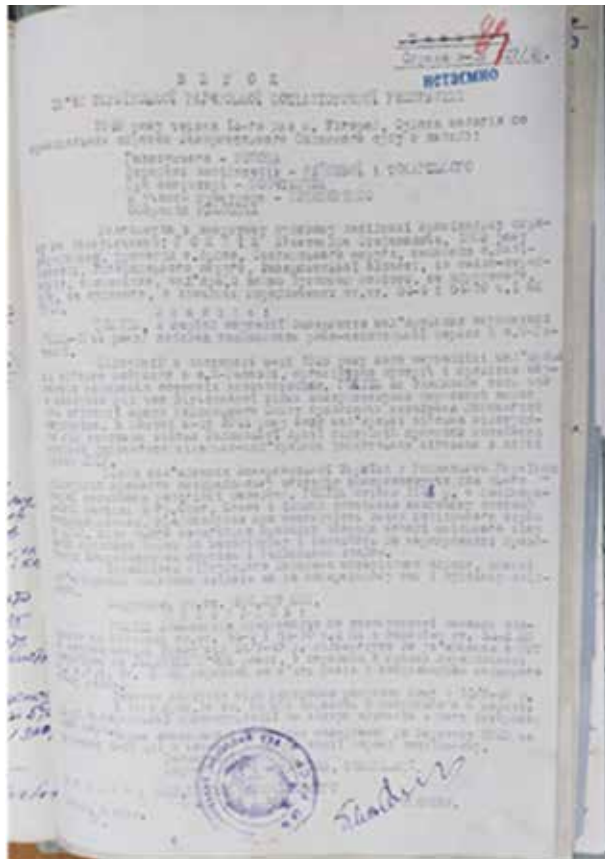
1. sz. melléklet

Archív felvételek Haklik Sándorról a letartóztatása előtti időkből

Dupka Nándor magánarchívumából

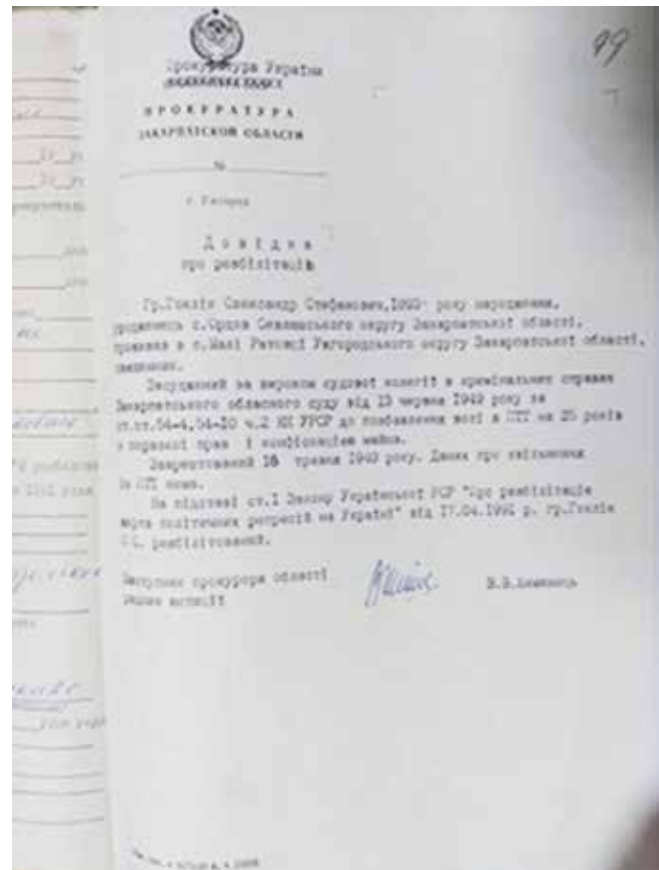
4. sz. melléklet
 A Kárpátaljai Területi Bíróság ítéletének másolata
 Haklik Sándor ellen indított büntetőügyben

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 89. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

(Magyar fordítása a 14. számú dokumentum.)

5. sz. melléklet
 Igazolás Haklik Sándor rehabilitálásáról, másolat

Forrás: KTAL, Haklik Sándor 2357. sz. akta. Fond 2558, op.1. N-1161. A 99. oldalon az ügyirat eredeti, gépelt 1.

(Magyar fordítása a 18. számú dokumentum.)

6. sz. melléklet

A Haklik Sándor perében részt vevő személyek névlistája

1. Kartasev (Карташев) - kapitány, megbízott nyomozó hatóság vezető tisztje;
2. Petrov (Петров) - alezredes, az MGB ungvári osztályának vezetője;
3. Osenkó (Ошенко) - alezredes, a Kárpátaljai UMGB nyomozó osztályának vezetője;
4. Pacula (Пацула) - ezredes, az UMGB 3.0 vizsgálati osztályának nyomozója;
5. Eremicsev (Еремичев) - őrnagy, a nyomozó osztály UMGB 3.0 4 kirendeltségének vezetője;
6. Rubin (Рубін) - az UMGB nyomozó osztály tolmácsa;
7. Hadzsega (Гаджега) - Rát község 1949-es önkormányzati vezetője;
8. Ruszin (Русин) - Kárpátalja megye bíróságának elnöke;
9. Andráskó (Андрашко) - Kárpátalja megye ügyésze;
10. Solom (Шолом) - Kárpátalja megye bíróságának elnök helyettese;
11. Judkovics M. G. (Юдкович М.Г.) - jogász, ügyvéd;
12. Sugorov (Шугоров) - USZSZR állami ügyészének segédje, 3 osztályú igazságügyi tanácsadó;

Beidézett tanúk:

Dudinszki Tibor Tiborovics (Дудинського Т. Т.) – Koncháza;
Oláh Bertalan Sztefanovics (Олах Берталан Стефанович) – Rát;
Kovács Alekszander Alekszandrovics (Ковач Александер Александрович) – Rát;
Horváth Gyula Alekszandrovics (Горват Юлій Александрович) – Rát;
Barkaszi József Jurijovics (Баркосий Йосиф Юрійович) – Rát.

7. sz. melléklet

A Ráti Szent Mihály római katolikus templom, ahol Haklik Sándor 1938–1949 között, elhurcolásáig teljesített papi szolgálatot

Dupka Nándor magánarchívumából

8. sz. melléklet

A sztálinizmus áldozatainak ráti emlékműve
a római katolikus templom kertjében, Haklik Sándor plébános
neve tizenegyediként olvasható az emlékmű gránitlapján

Dupka Nándor magánarchívumából

9. sz. melléklet

A beregvégyárdói Árpád-házi Szent Kinga
római katolikus templom

Dupka Nándor magánarchívumából

10. sz. melléklet

Haklik Sándor emléktáblája a beregvegradói
Árpád-házi Szent Kinga római katolikus templom falán,
avatására 2022. 12. 11-én került sor

*Haklik Sándor domborműves emléktáblája. Alkotója Mihajlo Beleny
(Ókemenca, 2017). A felvételt Dupka Nándor készítette 2022. december 11-én*

11. sz. melléklet

Haklik Sándor emléktáblájának felavatásában közreműködött
Molnár János püspöki helynök, beregszászi plébános,
dr. Dupka György történész, Balázs Antal helyi református
lelkész

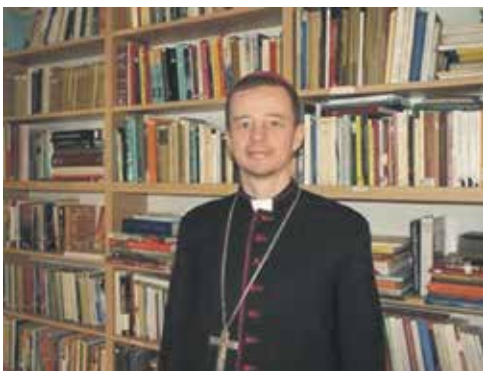

A felvételt Dupka Nándor készítette 2022. december 11-én

12. sz. melléklet
Az újjászületett Kárpátaljai Római Katolikus
Egyházmegye vezetői

*Majnek Antal*¹³⁶ OFM (Budapest, 1951. 11. 18.) emeritus püspök

Lucsok P. Miklós OP (Munkács, 1974. 03. 26.) apostoli kormányzó

Dupka Nándor magánarchívumából

¹³⁶ *Majnek Antal* püspök nyugdíjba vonulása után 2019. december 10-én *Lucsok P. Miklós* OP apostoli kormányzót püspökké szentelték a munkácsi Tours-i Szent Márton Székesegyházban.

РЕЗЮМЕ

Після Другої світової війни на Закарпатті відбулася велика чистка і насильницька радянська репресія, метою якої було знищення громадянського суспільства та історичних церков. Представників конфесій історичних церков, серед яких 128 греко-католицьких парафіяльних священників, 21 реформатського пастора, 19 римо-католицьких парафіяльних священників та семінаристів за фальшивими звинуваченнями було заарештовано в 1944-1952 роках і відправлено в табори ГУЛАГу, багато з них залишилися там назавжди.

У робота в основному присвячена жертвам серед закарпатських римо-католицьких священників. На основі вивчення літератури встановлено, що співробітники КДБ арештовували пастирів з кола віруючих християн дев'ятьма хвилями арештів, які були спрямовані, в тому числі, проти римо-католицьких священників. Засудження 19 римо-католицьких священників у 1945-1956 роках і їх етапування до виправно-трудова таборів ГУЛАГу є загальновідомим фактом, але передісторія, обставини, точні дані цих подій, розповіді про страждання переслідуваних священників через недостатню відкритість джерел залишалися переважно невідомими.

Діяльність священника-мученика Ференца Пастора з Берегова вивчали кілька істориків, а страждання парафіяльного священника Шандора Гакліка з Ратівців за архівними документами досі не досліджені. Тому головною метою дипломної роботи було виявити обставин притягнення до суду та засудження Шандора Гакліка, парафіяльного священника з села Ратівці. За документами вдалося скласти нариси його біографії без претензії на повноту.

З віддалених полиць Закарпатського обласного державного архіву було знайдено справу Шандора Гакліка №-2357, в якій от-

римано відповідь на багато моїх запитань. Мною опрацьовано 18 документів зі справи на 99 сторінках, які я переклав на угорську мову. Серед іншого справа містить цікаві дані, документи, довідки, записки, складені слідчими КДБ у вигляді збірника оповідань, перелік арештованого майна та чотири протоколи допиту; обвинувальний акт, підготовлений для прокуратури та для суду, на підставі якого Закарпатським обласним судом у закритому засіданні автоматично було винесено вирок за КК Української РСР на основі відповідних пунктів його сумнозвісного параграфу № 54. Формально було подано клопотання про перегляд справи обвинуваченого до Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду УРСР. Перелічені адвокатом пом'якшувальні обставини були проігноровані київськими сталінськими прокурорами та кровавими суддями які підтвердили надто суворий вирок Обласного суду іменем захисту комуністичного суспільства. 25 років було рівнозначно смертному вироку для вже хворого преподобного Шандора Гакліка, який у віці 56 років, як католицький мученик, назавжди зник в одному з таборів смерті ГУЛАГу.

У роботі, серед іншого, описано та проаналізовано процес відродження Закарпатської Римо-католицької церкви, яка також пережила перехресний вогонь церковних утисків. Представлено також ставлення Святого Престолу до переслідувань у Радянському Союзі про те, яку голгофу пройшла «мовчазна церква», придушена комуністичною диктатурою і як послабилися церковні гоніння на Закарпатті.

Насамкінець описана наполеглива боротьба єпископа Антала Майнека та його відданих співбратів-священиків, головною метою якої було відновлення Закарпатської римо-католицької єпархії. Після виходу на пенсію єпископ передав пастерицю своєму учневі в Мукачеві єпископу Міклошу П. Лучку ОР, який продовжує розбудову церкви за девізом милосердя.

Слід зауважити, що в душі закарпатської політики пам'яті ми плакаємо та зберігаємо пам'ять про репресованих римо-католицьких священиків Закарпаття. У Закарпатських поселеннях і церквах, в Меморіальному парку Сольва цивільні та історичні церкви з благодаттю згадують жертв, які ціною своїх страждань і силою католицької віри створили можливість, щоб ми могли залишатися угорцями на нашій батьківщині в Закарпатті.

Ключові слова: комуністична диктатура, Закарпаття, репресії, переслідування церкви, історичні церкви, Римо-католицька церква, реформатські священики, Греко-Католицькі священики, слідчі КДБ, рабство в таборах ГУЛАГу, слідчі матеріали, концептуальні процеси, мученики, реабілітація, Святий Престол, розбудова церкви.

RESUME

In Transcarpathia, in the aftermath of the Second World War, a great purge and violent Sovietization took place which was aimed at the destruction of the civilian society and the historical churches. Between 1944 and 1952, the religious representatives of the historic churches, among them 128 Greek Catholic priests, 21 Reformed pastors, 19 Roman Catholic priests and seminarists were arrested on false charges and sent to the Gulag. Many of them remained there forever.

In my thesis, I focused on the life-sacrifices of the Transcarpathian Roman Catholic priests. On ground of a review of special literature, I found that KGB officers snatched the priests out of the Christian believers in nine waves of arrest which, among others, were aimed at and against the Roman Catholic clergy.

Although the denouncement of 19 Roman Catholic priests between 1945 and 1956 and their deportation to the GULAG labour camps is common knowledge and a fact, the background, the circumstances and the exact details of the events, the history of the sufferings of the deported, because of lack of sources mainly, have remained obscure.

Several historians dealt with the activity of the martyr priest Ferenc Pásztor of Beregszász, but the history of the sufferings of SándorHaklik, a Catholic priest from Rát, on ground of archival documents, has not been investigated yet so far. Therefore, the main aim of my thesis was to investigate the circumstances of the persecution and denouncement of SándorHaklik, the priest of Rát, and on ground of documents, without claiming completeness, I managed to sketch his biography in detail.

The SándorHaklik file N-2357 turned up from the depths of the Transcarpathian Regional State Archives and it answered many of my questions I wanted to know. I processed an 18-page document from

the 99-page file and translated it into Hungarian. The documents: certificates, notes, the list of confiscated property, the four interrogation reports made up by KGB investigators as a scenario, and also the indictment prepared for the prosecution and the court on ground of which the Transcarpathian Regional Court automatically passed the sentence in a closed session on ground of the relevant paragraphs of the notorious Section 54 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR, comprise more interesting data. The request for review in the defendant's case was submitted to the Criminal Chamber of the Supreme Court of the Ukraine SSR only formally. The extenuating circumstances listed by the lawyer were ignored by the Stalinist prosecutors and blood judges in Kiev who, in order to defend the communist society, confirmed the excessively severe sentence of the district court. The twenty-five years were equal to a death sentence for the already ill Reverend SándorHaklik, the Catholic martyr, who at the age of 56 disappeared for good in a GULAG death camp.

In my thesis, inter alia, I will describe and analyse the process of the rebirth of the Transcarpathian Roman Catholic Church which had survived the devastating fire of persecution. I will show the approach of the Holy See to the persecutions in the Soviet Union, the Golgotha of the "silent church" strangled by the communist dictatorship, and how the persecution of the church in Transcarpathia abated. Finally, I want to speak about the persistent struggle of Bishop AntalMajnek and his dedicated partners whose main goal was to renew the Roman Catholic Diocese of Transcarpathia. After his retirement, AntalMajnek handed over the arch-pastoral baton to his disciple from Munkacs, OP Bishop Miklós P. Lucsok, who goes on building the Church with the word of mercy.

In passing I must also note that, in the spirit of the Transcarpathian policy of memory, we nurse and keep alive the memory of the persecuted Roman Catholic priests of Transcarpathia. In the Transcar-

pathian villages and churches, in the Memorial Park of Szolyva, the civilian and historical churches remember with piety the victims who, at the cost of their sufferings, through the strength of the Catholic faith made it possible for us to remain Hungarians in our homeland, Transcarpathia.

Keywords: communist dictatorship, Transcarpathia, retaliation, persecution of churches, historical churches, Roman Catholic Church, Reformed pastors, Greek Catholic sacrificers, KGB investigators, GULAG slavery, investigation, show trials, martyrs, rehabilitation, Holy See, church building